

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

**KÜLTÜREL COĞRAFYANIN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ VE
ÖNEMİ İLE İLGİLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Merve AVCI
ORCID: 0000-0002-1529-6946

Danışman
Prof. Dr. Seyit TAŞER
ORCID: 0000-0002-2236-4644

Konya – 2023

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve önemi ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri incelenmiş ve kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi ile olan ilişkisine yer verilmiştir. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilgisi boyutunda öğretmen görüşlerine yer verilerek yapılmış olan bu çalışma, şimdiye kadar bu alanla ilgili yapılmış çalışmalardan farklı olarak, öğretmen görüşlerinin ele alınarak incelendiği ilk çalışma olma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları kapsamında ifade edilen; yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekân algılama becerilerini geliştirmeleri yönünden, Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin ne düzeyde kültürel coğrafya ile ilişkilendirme yaparak eğitim sürecini şekillendirdikleri de ayrıca görülmek istenmiştir.

Tez konumun belirlenmesinden itibaren geçen sürede tezime ve konuma güvenen, bu anlamda beni destekleyen, geri dönüşleri ve bilgilendirmeleriyle tezime değer katan danışmanım Prof. Dr. Seyit TAŞER'e teşekkür ediyorum. Yüksek lisans tez danışmanım Doç. Dr. Hatice MEMİŞOĞLU'na, bilgi ve görüşleriyle verdiği destekten dolayı teşekkür ediyorum. Tez İzleme Komisyonumda yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Recep BOZYİĞİT ve Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL'a, tezimin daha da anlam kazanmasını sağlayan değerli görüşleri için ayrıca teşekkür ediyorum.

Özellikle tez yazım sürecimde beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve her zaman destekleyen, öğretmen görüşleri alınırken benimle birlikte okul okul gezen babam Adnan AVCI'ya, eğitimin ne denli önemli olduğunu ve asla eğitimimden vazgeçmemem gerektiğini hatırlatan ve beni bu anlamda her zaman destekleyen annem Nurşen AVCI'ya, teknik konulardaki desteklerini esirgemeyen ve nazımı çeken kardeşim Gözde AVCI YAĞCI'ya sonsuz teşekkürler ediyorum. Tez yazım sürecimin en önemli kilit taşı olan öğretmen görüşlerinin yer aldığı bölüm için tezime destek olan ve çalışmaya istekle katılan öğretmenlere de ayrıca teşekkür ediyorum. Çalışmamın Sosyal Bilgiler eğitimine, kültürel coğrafya boyutunda farklı anlamlar ve farklı değerler katmasını diliyorum.

Merve AVCI

EKİM 2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Problem Cümlesi.....	5
1.1.2. Alt Problemler.....	5
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Sayıtlar	8
1.5. Sınırlılıklar.....	8
1.6. Tanımlar	8
2. ALAN YAZIN	16
2.1. Kültür, Coğrafya ve Kültürel Coğrafya.....	16
2.2. Kültürel Coğrafyanın Tarihsel Temelleri	33
2.3. Kültürel Coğrafyanın Tarihçesi.....	39
2.4. Türkiye'nin Kültürel Coğrafyası	48
2.5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültürel Coğrafyanın Ele Alınışı	54
2.6. İlgili Araştırmalar	60
3. YÖNTEM.....	69
3.1. Araştırmanın Modeli	69
3.2. Çalışma Grubu.....	71
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	73
3.4. Verilerin Toplanması.....	74
3.5. Verilerin Çözümlemesi	74

4. BULGULAR	76
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	76
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	80
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	83
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	87
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	93
4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular	95
4.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	97
4.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	101
4.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	103
4.10. Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	107
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	110
5.1. Tartışma.....	110
5.2. Sonuç	116
5.3. Öneriler.....	124
KAYNAKLAR.....	139
EKLER.....	147

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri ve Önemi İle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi başlıklı tez çalışmamın toplam **165** sayfalık kısmına ilişkin, 13/10/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 18** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dâhil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

19/10/2023

Merve AVCI

Prof. Dr. Seyit TAŞER

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

19/10/2023

Merve AVCI

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

Ö.1. : Öğretmen görüş kodu

Kısaltmalar

K.C. : Kültürel Coğrafya

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

vb : Ve benzeri

vd : Ve diğerleri

F : Frekans Değerleri

% : Yüzde

TABLULAR LİSTESİ

Tablo1. Öğretmenlerin “Kültürel Coğrafya” İle İlgili Görüşleri.....	76
Tablo 1.1. Öğretmenlerin, Yaşadıkları Bölge ve Büyüdükleri Çevre Bakımından Kültürel Coğrafyanın Etkileri Hakkındaki Görüşleri	78
Tablo 1.2. Öğretmenlerin, Kültürün Coğrafyaya Etkisi ve Coğrafyanın Kültüre Olan Etkisi Hakkındaki Görüşleri.....	80
Tablo 2. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersiyle İlişkisi Hakkındaki Görüşleri.....	83
Tablo 2.1. Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültürel Coğrafya Kapsamında Bildikleri Ünite, Öğrenme Alanları Hakkındaki Görüşleri.....	85
Tablo 2.2. Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültürel Coğrafyanın Ele Alınış Biçimi Hakkındaki Görüşleri.....	87
Tablo3. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Anlam ve Öneminin Yeterli Düzeyde Bilinip Bilinmediği Hakkındaki Görüşleri.....	89
Tablo 3.1. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Gelişiminin Eğitim Sürecinde Hangi Vasıfların ve Yeterliklerin Gelişimine Katkı Sağlayacağı Hakkındaki Görüşleri.....	91
Tablo 3.2. Öğretmenlerin, Küresel Gelişmelerin Kültürel Coğrafyaya Etkileri Hakkındaki Görüşleri	93
Tablo 4. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersinde Ayrı Bir Başlık Halinde Ele Alınmasının Gerekliği Hakkındaki Görüşleri.....	95
Tablo 5. Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Coğrafyanın Yeterli Bir Düzeyde Ele Alınıp Alınmadığı Hakkındaki Görüşleri.....	97
Tablo 6. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Anlamlı ve Yeterli Bir Düzeyde Anlatılabilmesi İçin Neler Yapılabileceği Hakkındaki Görüşleri.....	99
Tablo 7. Öğretmenlerin, Öğrenme Etkinliklerinden Hangileriyle Kültürel Coğrafyanın Anlatımının Daha Etkili Hale Getirilebileceği Hakkındaki Görüşleri.....	101

Tablo 8. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Aktarılmasında ve Anlatılmasında Hangi Eksiklerin Bulunduğu Yönündeki Görüşleri..... **103**

Tablo 9. Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Öğrencilere Aktarılmasında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yeterli Düzeyde Bilgi Birikimine Sahip Olup Olmadıkları Hakkındaki Görüşleri.....**105**

Tablo 10. Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Yeniden Düzenlenecek Olsa Kültürel Coğrafyanın Anlatılmasında Yapılması Gereken Yenilikler Hakkındaki Görüşleri.....**107**

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Doktora Tezi

KÜLTÜREL COĞRAFYANIN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ İLE İLGİLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Merve AVCI

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından ne düzeyde bilindiğinin ve Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafya konusuna ne düzeyde yer verildiğinin araştırıldığı bu çalışma, Nitel araştırma yönteminden yararlanılarak yapılmış ve fenomenoloji (olgubilim) deseni kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bu çalışma 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Ankara'daki 40 ortaokulda görev yapmakta olan 50 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine cevaplandırılmaları için temelde 10 sorudan oluşan, ilk üç sorudaki alt sorularla birlikte toplamda 16 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Bu sorular, problem cümlesi ve alt problemler temel alınarak oluşturulmuştur. Sorulara verilen yazılı yanıtlardan yola çıkılarak tekrarlanan görüşler belirlenmiş, bu görüşler tema haline getirilerek frekans ve yüzde değerleriyle birlikte yorumlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle kültürel coğrafyanın tanımında yetersizliklerin olduğu sonucuna ulaşılmış ve kültürel coğrafya ile ilgili anlam karmaşası yaşadıkları görülmüştür. Kültürel coğrafyada; coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra, kültürün de coğrafyaya etkisi olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin sınırlı kaldığı görülmüştür. Coğrafi özellikler ve iklimsel etkilerin kültür üzerinde etkili olduğunu belirten öğretmenlerin oranı ise daha fazla öne çıkmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin önemli bir bölümünün, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ele alınmasında daha çok coğrafi etkilerin, coğrafi özelliklerin kültüre olan etkisinin öne çıkarılmış olduğundan bahsettikleri görülmüştür. Esasen kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan bir ünite olmamakla birlikte, konular içerisinde özellikle "Kültür ve Miras" ünitesinde ele alınan, üstü kapalı değinilen bir alan olma özelliğiyle öne çıkar. Bu haliyle 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenerek, kültürel coğrafyaya ne düzeyde yer verildiği, hangi konularla daha fazla ilişkilendirilmiş olduğu araştırmanın amaçlarından biri olmuştur. Özellikle "Ülkem, Kültürüm ve Tarihim", "Yaşadığımız Yer", "Üretimden Tüketime", "Ülkemizde Nüfus" gibi ünitelerde yer alan konularda kültürel coğrafyanın ön plana çıktığı görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiğini belirtenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu çalışmada öğretmenlerin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde yeterli düzeyde ele alınmadığı görüşüne sahip oldukları ortaya çıkmış; yaparak-yaşayarak öğrenme, gezi-gözlem, görsel materyaller, konuşma halkası, drama, araştırma-inceleme yoluyla kültürel coğrafyanın daha etkili öğretilebileceği önerilerinde bulunmuşlardır. Kültürel coğrafya oldukça kapsamlı ve geniş içeriklere sahip bir alandır. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler dersinde daha etkili ve görsel temalarla zenginleştirilerek öğretilbilirse ve yeni bir ünite başlığı halinde ele alınabilirse, öğrenciler tarafından daha anlaşılabilir bir hale gelecek ve hem coğrafyasını hem de kültürünü daha iyi tanıyan, seven, coğrafyasına ve kültürüne çok daha hâkim bireyler yetiştirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Kültür, Kültürel Coğrafya, Öğretmen Görüşleri.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Social Studies Education Program
Doctoral Thesis

EXAMINATION OF SOCIAL STUDIES TEACHERS OPINIONS ABOUT THE PLACE AND IMPORTANCE OF CULTURAL GEOGRAPHY IN SOCIAL STUDIES COURSE

Merve AVCI

This study aims to investigate the level of knowledge of cultural geography by Social Studies teachers and the level of cultural geography in the Social Studies course and this study was conducted using qualitative research techniques and phenomenology design was used. Descriptive analysis methods were used in the examination of the data. This study was carried out with 50 Social Studies teachers working in 40 secondary schools in Ankara during the 2021-2022 academic year. A semi-structured interview form consisting of 10 questions, together with sub-questions for the first three questions, a total of 16 open-ended questions has been developed for Social Studies teachers to answer. These questions are based on the problem sentence and subproblems. Based on the written answers to the questions, repeated opinions were determined, and these opinions were made into a theme and interpreted together with frequency and percentage values. According to the results obtained from this research, it has been concluded that cultural geography is not known at a sufficient level by Social Studies teachers. In addition to the impact of geography on culture, it has been observed that the perspectives of the teachers on the influence of culture on geography are often limited. There was a higher percentage of instructors who stated that climatic and geographic factors had an impact on culture. It has been observed that a significant part of the Social Studies teachers mentioned that the geographical effects and the effect of geographical features on culture were highlighted more when cultural geography was discussed in the Social Studies lecture. Cultural geography is not a unit in the Social Studies lecture, but it stands out because it is an implicitly covered topic, particularly in the "Culture and Heritage" unit. In the current situation, examining 4, 5, 6, and 7. grade Social Studies textbooks, it has been one of the aims of the research to determine at what level cultural geography is included and which subjects are more associated. In particular, it has been observed that cultural geography has been mentioned more in the units such as "My Country, My Culture and My History", "Where We Live", "Production to Consumption", and "Population in our Country". According to the opinions of Social Studies teachers, it has been observed that there is a majority of those stated that cultural geography should be considered as a separate topic in the Social Studies lecture. In this study, it was revealed that teachers have the opinion that cultural geography is not dealt with at an adequate level in the Social Studies course; they made suggestions that cultural geography can be taught more effectively through doing-living learning, sightseeing-observation, visual materials, speech ring, drama, research-examination. Cultural geography is a field that is quite comprehensive and extensive contents. In this regard, if it can be taught more effectively, enhanced with visual themes in the Social Studies course, and handled as a new unit title, it will be easier for students to understand, and people who know and like both their geography and culture better will be raised.

Keywords: Social Studies, Culture, Cultural Geography, Teacher Opinions.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın sayıltı ve sınırlılıkları ile tanımlar ele alınmıştır.

1.1. Problem Durumu

Eğitim, kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi, ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür (Akyüz, 1985, s. 2). Eğitim, insan ile yaşam arasında bir köprü konumundadır. Toplumdaki değişme ve gelişme hızına bağlı olarak, insanın eğitilmesi ve yetiştirilmesi de önem kazanmaktadır. Eğitimle ilgili yapılan “istendik davranış değişikliği oluşturma” tanımı bu anlamda yetersiz kalabilmekte, istendik davranışların zamanın şartlarına göre değişebileceği öngörülmektedir. Bu anlamıyla eğitim tek yönlü düşünülemez kadar geniş anlamlara sahip olan bir kavramdır (Oktay, 2007, s. 3). Özellikle bireyin gelişim süreci ve öğrenimiyle ortak ilerleyen eğitim sürecinde kişinin bilişsel gelişimine katkı sağlama önemsenirken, aynı zamanda da topluma adapte olan bireylerin sosyalleşmesi ve topluma etkin katılımının sağlanması da eğitimden beklenmektedir.

Eğitim sadece davranışlarda değişiklik oluşturma olarak değil, davranış değişiklikleri yoluyla hem bireyin hem de toplumun yaşantısına kalite katma boyutunda öne çıkmaktadır (Şahin, 2013, s. 16). Eğitim, bireyin gelişiminde ve kendini yetiştirmesinde önemli bilgi birikimlerinin toplamıyla yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç aileden itibaren başlar ve okula devam eden bireylerin akademik bilgi birikimiyle birlikte, kendilerini her anlamda yetiştirme bilincine sahip olmaları beklenir. Okulda gerçekleşen eğitim ve öğretim sayesinde bireylerin akademik bilgi seviyelerinin artmasının yanı sıra, ahlâken ve vicdanen sağlam karakterli insanlar olmaları amaçlanır. Böylece eğitim faaliyetlerinin hayata ve yaşama yansması yoluyla daha etkili hâle gelmesi sağlanır. Eğitim daha geniş bir kapsamda anlam ve içeriğe sahipken, öğretim daha özelden ele alınan bir anlamıdır.

Öğretim, eğitimin okulda planlı ve programlı olarak yürütülen kısmına denir. Bu eğitim doğal ortamda kendiliğinden oluşan öğrenmeden farklı olarak güdümlü, planlı, programlı ve desteklidir. Bu açıdan öğretimde, öğrencinin öğretmen ve onun sağladığı ortamla etkileşimi önem taşır (Kıncal, 2006, s. 3).

Eğitim zaman ve mekân yönünden kapsamlı, uzun süreli ve çok boyutludur. Öğretimde ise zaman ve mekân gibi öğretmenin, velinin, öğrencinin beklentileri de belirlenmiştir. Eğitimde, bilgi dâhil, tesadüfi ve amaçlı olarak kazandırılan tecrübeler üzerinde durulur.

Eğitim ve öğretimin birlikte ele alınması ve dersler yoluyla öğrencilere aktarılması oldukça önemlidir. Özellikle Sosyal Bilgiler dersi gibi hayatın içinden ve öğrencinin topluma katılma sürecinde önemli bir role sahip olan derslerin öğrencilere doğru bir şekilde aktarılması ve anlatılması hayati bir öneme sahiptir.

Sosyal Bilgiler dersini iyi bir şekilde anlamak ve anlamlandırmak için Sosyal Bilimleri de bilmek ve fikir sahibi olmak gerekmektedir. Sosyal Bilimler ifadesi 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve bu yüzyılda sosyal bilimler önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Sosyal bilimlerin alt disiplinlere ayrılması da yine 19. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eder. Sosyal bilimleri dünyanın ve yaşamın toplumsal yönlerini inceleyen disiplinler grubu olarak tanımlamak mümkündür. Bir başka ifadeyle, insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu süreç sonunda elde edilen genel ve güncel bilgiler bütünü sosyal bilimlerdir. Bu anlamda sosyal bilimlerin insanı, insan-evre etkileşiminden doğan beşeri olayları inceleme prensibi ile oluşturulduğu söylenebilir (Safran, 2015, s. 2).

Sosyal Bilgiler; bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla, tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan, öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren bir çalışma alanıdır. İnsanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu ğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş ilkokul ve ortaokul düzeyinde anlatılan bir ders olarak Sosyal Bilgiler dersini tanımlamak mümkündür. Bu tanımda Sosyal Bilgiler ile ilgili dört boyut ne çıkmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir; Sosyal Bilgilerin bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirmek amacında olması, Sosyal Bilgilerin sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtmaması, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimini zaman boyutunda ele alması ve toplu ğretim anlayışından hareketle dizayn edilmiş bir ders olmasıdır (Turan ve Ulusoy, 2018, s. 4-5).

Sosyal Bilgilerin bireyi hayata hazırlama sürecinde ilkokul düzeyinde özellikle Hayat Bilgisi dersi ne çıkmakta ve önem kazanmaktadır. Özellikle ğrencilerin ileriki kademelerde

karşılaşacakları tarih ve coğrafya gibi derslere hazırlıklarda Hayat Bilgisi dersinin iyi anlaşılması ve öğretiminin etkili yapılması oldukça gerekli ve önemlidir. Hayat Bilgisi, bireyi yaşama hazırlayan, öğrencilerde temel yaşam becerilerinin yanı sıra olumlu kişisel nitelikler geliştirmeyi amaçlayan bir derstir. Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji derslerine temel oluşturacak bilgileri öğrencilere kazandırmayı amaç edinen hayat bilgisi, çocukların doğrudan gözlenebilir davranışlarının yanı sıra bilgi, beceri, tutum ve değerlerini ifade eden kazanımlarıyla programda yer alan önemli bir ders konumundadır. Bu derste öğretimin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinin temel koşullarından biri, öğrencilerin somut işlemler döneminde olması nedeniyle öğretimin somutlaştırılması gereğidir. Bu bağlamda hayat bilgisi dersinde eğitim-öğretim sürecinin başarılı bir biçimde gerçekleşmesi ve kazanımların öğrencilere aktarılması için önemli unsurlardan biri de etkin öğretim materyallerinin kullanımınıdır. Özellikle haritalar, dünya küresi gibi materyallerle öğrenciler bilgiyi özümseyerek öğrenecek, kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirebileceklerdir (Beldağ, 2015, s. 132).

Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerin içinde yer alan farklı disiplinlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş öğretim programı olarak öne çıkmaktadır. Bu özelliğiyle Sosyal Bilgiler dersi, ilkökul ve ortaokullarda iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin aktarıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır (Bilgili, 2019, s. 4).

Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler, ülkemiz ve dünya hakkında genel bir bilgi edinirken aynı zamanda da kendi çevresi ve benliğini tanıyarak; yaşadığı yeri ve ülkesini, aynı zamanda yaşadığı yerin kendine ve kültürüne olan katkılarını anlamlandırmaya ve özümsemeye başlar. Öğrenciler küçük yaşlardan itibaren Sosyal Bilgiler dersiyle birlikte kendi öz benliğini kazanmaya ve oluşturmaya çalışırken bu derste öğrendikleri sayesinde, ülkesi ve dünya hakkındaki görüşlerini daha bilinçli bir şekilde ortaya koyabilir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersindeki kavram ve kazanımların öğrencilerin anlayabileceği ve sevebileceği bir şekilde öğrencilere aktarılması oldukça önemli ve gereklidir.

Sosyal Bilgiler dersi çok boyutlu bir alandır. Sosyal Bilgiler dersi kapsamına sosyal bilim dalları girmekte ve bunlar dersler içinde bilişsel düzeylerine göre öğrencilere aktarılmaktadır. Bu anlamda beşeri coğrafya alanına giren kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler dersinde “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında öne çıkmaktadır. Diğer ünitelerde de yine kültürel coğrafyayla ilişkilendirilen konular bulunmaktadır. Temelde kültür ve miras

öğrenme alanı kapsamında ele alınan kültürel coğrafyanın ünitelerde adı geçmemektedir. Ünitelerde, coğrafyanın kültüre etkisi boyutunda kültürel coğrafyaya ayrı bir başlık açılmadan yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda ders kitabındaki kültürel coğrafya alanındaki eksiklerden birisi de kültürün, coğrafya üzerindeki etkisi boyutunda yeterli bir açıklamanın yapılmamış olmasıdır. Hâlbuki kültürel coğrafya; coğrafyanın kültüre etkisi ve yine aynı şekilde kültürün de coğrafyaya etkisi boyutunda ele alınarak incelendiğinde daha anlamlı bir öğrenme sağlanmış olacaktır.

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve öneminin ne olduğu ve Sosyal Bilgiler öğretmenleri için ne anlam ifade ettiğinin araştırıldığı bu çalışmada konu hakkında öğretmen görüşleri alınmıştır. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinde konu başlığı halinde ele alınmayan kültürel coğrafyanın, hangi ünitelerle ilişkilendirilerek anlatıldığı sorgulanmış, öğretmenlerin kültürel coğrafya ile ilgili neler bildikleri ve kendileri için kültürel coğrafyanın ne anlam ifade ettiği öğrenilmek istenmiştir. Konunun daha fazla nasıl görünür hale gelebileceği ile ilgili fikirleri alınmış, çözüm önerileri getirmeleri istenmiştir. Bu amaçla kültürel coğrafyayla Sosyal Bilgiler dersinin ilişkilendirilerek öğretilmesinde hangi eksiklerin bulunduğu ve kültürel coğrafyanın etkili öğretilmesi adına neler yapılması gerektiğinin tespiti bu çalışmanın problem durumu olarak belirlenmiştir.

1.1.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın problem cümlesi: “Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeri ve önemi nedir, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kültürel coğrafya hakkındaki görüşleri nelerdir?”

1.1.2. Alt Problemler

- Kültürel coğrafyanın anlamı ve ne ifade ettiği Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmekte midir?
- Kültürel coğrafyadaki; coğrafyanın kültüre etkisi ve kültürün coğrafyaya etkisi ifadesi Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterince bilinmekte midir?
- Öğretmenlerin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, küresel gelişmelerin kültürel coğrafyaya etkileri hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Öğretmenler, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınmasını gerekli görmekte midir?
- Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünmekte midir?
- Öğretmenler, öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımının daha etkili olacağını düşünmektedir?
- Kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatımında hangi eksikler bulunmaktadır?
- Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler neler olmalıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

- Kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler eğitiminde yer almadığı gibi tanım olarak da ifadesi geçmemektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğu ve ne kadar farklı coğrafi özellikleri bünyesinde barındırdığı da bir gerçektir. Bunun da ancak kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınarak incelendiğinde anlam ve önem kazanacağı düşünülmektedir. Fakat Sosyal Bilgiler eğitiminde kültürel coğrafyanın bir öğrenme alanı olarak ele alınmadığı günümüz ders kitaplarında bu alana ayrıca bir parantez açma sayesinde, kültürünü ve coğrafyasını bir bütün halinde öğrenmesi beklenen bireylerin daha anlamlı ve kalıcı bir öğrenme gerçekleştireceklerine inanılmaktadır. Bu konuda kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde işlenmesinin gerekliliği, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurularak ele alınmış ve incelenmiştir.
- Kültürel coğrafyanın etkinlik ve örneklerle nasıl daha fazla zenginleştirilebileceğinin ortaya konulmak istenmesi, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ele alınmasının nasıl yararlar sağlayacağı ve öğretmen görüşlerinden yararlanarak konu hakkındaki önerilerin geliştirilmesi bu araştırmanın asıl amaçlarından olmuştur.
- Sosyal Bilgilerin en önemli amaçlarından biri olan bireyin çevresini ve kendisini daha iyi tanımasından yola çıkılarak, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkili bir şekilde ele alınmasının önemli olacağı üzerinde durulmuştur. Bu sayede öğrenciler hem kültürleri hem de coğrafyaları ile ilgili derinlemesine bilgi sahibi olurken, coğrafyalarının kültüre etkilerinin yanı sıra kültürün de coğrafya üzerinde etkili olduğu sonuçlarına ulaşacak, ülkesi ve coğrafyası hakkındaki bilgisini derinleştirecektir.
- Güncel Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları kapsamında ifade edilen, *yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri* maddesiyle ilişkili olarak Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin bu belirtilen maddeyi daha etkin bir şekilde kültürel coğrafya kapsamında ne düzeyde değerlendirebildikleri de görülmek istenmiştir.
- Bu çalışmada aynı zamanda 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları da incelenmiş, kültürel coğrafya konusunun ne düzeyde ele alındığı irdelenerek daha farklı neler yapılabileceği belirtilmek istenmiş, bu amaçla çeşitli görseller ve

etkinliklerle zenginleştirilen 6. sınıf düzeyi için kültürel coğrafya başlığı altında yeni bir ünite tasarlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

- Bu araştırmada kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve önemine değinilerek, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden yararlanılmıştır. Bu çalışma şimdiye kadar bu alanla ilgili yapılmış çalışmalardan farklı olarak öğretmen görüşlerinin ele alınarak incelendiği ilk çalışma olma özelliğiyle öne çıkmaktadır.
- Kültürel coğrafyaya ilişkin bilgi ve kavramlar dolaylı bir şekilde Sosyal Bilgiler dersinde “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer almaktadır. Aslında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında birebir “*Kültürel Coğrafya*” başlığı altında ele alınmayan bu alan, bazı ünitelerde ve özellikle kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında dolaylı bir şekilde geçebilmektedir.
- Kültürel coğrafyada, kültürün coğrafyaya etkileri ve yine coğrafi şartların etkisiyle meydana gelen kültürlerin ve kültürel özelliklerin değişimi irdelenmekte, bunlarla ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Çok çeşitli coğrafi özelliklere sahip olan Türkiye’de, hem bu coğrafi çeşitlilikten kaynaklanan kültürel bir zenginlik meydana gelmekte, hem de bunların anlaşılıp gelecek kuşaklara aktarılmasında Sosyal Bilgiler dersi önem kazanmaktadır. Tüm bunları gerçekleştirirken Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin de kültürel coğrafya ile ilgili neler bildikleri, öğrencilere konu ile ilgili neler aktarabildikleri, konuyla ilgili sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözüm önerilerinin neler olabileceğine değinilmiş olması, araştırma açısından oldukça önemli olmuştur.
- Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve öneminin belirlenmesinde birebir öğretmen görüşlerine başvurulmuş olması ve onların görüşlerine göre kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki anlamının ortaya çıkarılmış olması da bu araştırma için önemli sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Bu çalışmada kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler eğitimindeki yeri ve önemine değinilerek, ders kitaplarında hangi konularla ilişkilendirilerek anlatıldığına da yer verilmiştir. Bu araştırma ile kültürel coğrafya kavramının somutlaştırılarak zihinlerde kolay algılanmasına yardımcı olmak ve böylece öğretim sürecine fayda sağlamak amacıyla kültürel coğrafya konusu ayrı bir ünite olarak tasarlanmıştır. Kültürel coğrafyanın bu şekilde ayrı bir başlık halinde ele alınması ve yeni bir ünite olarak tasarlanması, Sosyal Bilgiler eğitimi alanına getireceği katkılar bakımından anlamlı olmuştur.

1.4. Sayılılar

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kendilerine yöneltilen açık uçlu sorulara içten ve doğru yanıtlar verdikleri, soruların cevaplandırılmasında gerçek düşüncelerini belirttikleri varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, 2021-2022 eğitim öğretim yılında, Ankara'daki 40 ortaokulda görev yapmakta olan 50 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle sınırlıdır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve önemi ile ilgili görüşlerini elde etmek amacıyla oluşturulmuş olan; temelde 10 sorudan oluşan, ilk üç sorunun altında yer alan alt sorularla birlikte toplamda 16 yarı yapılandırılmış açık uçlu soruyla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Bu bölümde özellikle kültür ve kültürün coğrafya ile ilişkisi üzerinde durularak, tanımlar yapılmıştır.

Kültür, bir milletin hayatını bütünüyle içine alır. Kültür, bir millete şahsiyetini verir, onun diğer milletlerden ayrılan taraflarını ortaya çıkarır. Tarihin doğal akışı içinde kendiliğinden oluşarak ait olduğu milletin maddi ve manevi bütün değerlerinin oluşmasını sağlar. Bir millete mensup olan insanların maddi ve manevi her şeyi işleyip geliştirerek, meydana getirdiği bütün değerler kültür sahasına girer. Yani bir bakıma millet kültürü oluşturur, kültür de milleti geleceğe taşır (Özbalcı, 2000, s. 13).

Kültür kelimesinin ilk anlamı, toprağı ekmek ve kıymetli ürünler yetiştirmek anlamına gelmektedir. Kökeni Latince'dir. Batıdaki bütün büyük milletler bu kelimeyi kendi dillerinin telaffuzuna uygun hale getirerek kullanmışlardır. Batıdan bu kelime öğrenildiği zaman aynı sözcük anlamını ifade eden "hars" kelimesiyle tercüme edilmiştir. Anlamları aynıdır ve ahlâk, sanat, fikir, kabiliyet ve kuvvetlerini geliştirerek asalet ve ulvi bir noktaya ulaşabilmek kültürde aslı amaç olarak belirlenmiştir. Gerek bu amaçla terbiye edilmiş insanların faaliyetleri sonucu meydana gelmiş yaşam şekli, gerekse kültürü meydana getirmedeki çabalar önemli etkenler olarak öne çıkar. Yani kültürde, insanların hem kendi durumunu hem de içinde bulunduğu çevreyi şekillendirme ve biçimlendirme amaçları başat faktör olmuştur. İnsanın kültür iradesiyle oluşturduğu faaliyet sahası içine giren yapıya kültür sistemleri denilir ve bunlar sanat, ilim, din, hukuk, cemiyet ve devlet hayatı olarak sıralanır. Medeniyet, hayatın görünürdeki yani şekli tarafını ortaya koyarken; kültür, manevi faaliyetlerin tümünü kapsar ve

nesiller boyu yaşatılmasındaki itici faktörün belirleyicisi olma özelliğiyle öne çıkar (Togay, 1941, s. 3). Kültür aktarımında manevi boyutlar her zaman daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle geçmişten günümüze gelen inançlar, gelenekler, nesiller boyu çoğu zaman değişime uğramadan gelen örf ve âdetler, kültürün diğer kuşaklara aktarılmasında çok önemli bir role sahip olmuştur.

Kültür; bir milletin duygu, düşünce, davranış kalıplarını belirli dönemlerdeki bilgi, sanat ve beceri birikimleri ile kendi varlığı hakkındaki tarih bilincini kapsar. Milletin belirginleşen objektif sosyal yapısı ve bu yapıyı oluşturan din, ahlâk, hukuk, dil, sanat, edebiyat, ekonomi, teknoloji gibi sistemler bütünlüğü ve yine bu sistemlerin biçim ve içeriklerini kapsayan hayat tarzları kültürün temelini oluşturur. Bir milletin algıladığı duygular, ortaya koyduğu düşünceler, sergilediği davranışlar, gösterdiği beceriler, ürettiği bilgiler, ortaya koyduğu estetik değerler, şekillendirdiği sosyal yapılar, uyguladığı dini, ahlâki, hukuki, iktisadi ve teknolojik sistemler, kendi varlığı hakkındaki ulaştığı tarih bilinci ile bütünleşir. Bu tarihi bilgiyi meydana getiren bütün unsurlar, o milletin zaman içinde yaşadığı ve deneyimlediği gerçekliklerin tümünü kapsar (Yücel ve Yediyıldız, 1988, s. 32).

Kültürün evrimi, kültürün tanımı pek çok defa antropologlar, tarihçiler, dil bilim uzmanları, coğrafyacılar tarafından yapılmıştır. Edward Burnett Tylor (1832-1917), antropolojinin en önemli kurucularından biri olarak kabul görmektedir. Tylor'ın kültür tanımı şöyledir; *“En geniş etnografik anlamıyla kültür veya uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlâki değerler, yasalar, âdetler ve her türden diğer imkân ve alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür”* (Aktaran: Moore, 2015, s. 5-6).

Her insan topluluğu, belirli bir kültüre sahiptir. Kültür tanımı oldukça çeşitlidir. Bunlardan en öne çıkanları şöyledir;

- Bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümüdür.
- İnsanların fiziksel ve toplumsal çevrelerine uyum sağlayabilmeleri için oluşturdukları maddi ve manevi eserlerin tümüdür.
- Bir toplumun yaşayış biçiminin tümüdür.
- Bir kuşaktan diğerine aktarılan bilgi ve kalıplaşmış davranış biçimleri birikimidir. Tanımlardan da görüleceği üzere kültürün tanımında maddi ve manevi kültür kavramlarına sıklıkla rastlanmaktadır (Tezcan, 1997, s. 4).

Kültürün maddi ve manevi boyutu birlikte ele alınıp incelendiğinde daha fazla anlam kazanmaktadır. Geçmişten günümüze kültürün gelecek nesillere aktarılması ve bozulmadan gelecek nesillere taşınması önemli görülmüştür. Bu sayede kültürün tek bir boyutuyla ilgilenilmemiş, farklı kültürel sistemler de kültürle birlikte ele alınıp incelenmiştir.

Kültür çoğunlukla, ideal kurallardan ve davranış örüntülerinden oluşsa da, bireysel tutum ve davranışlar önemli ölçüde idealden ayrılır. Fakat sistemin üyesi olan birey, kültürel kuralı ve kurala uymayan davranışları hemen tanır. İdeal, olması gerektirir. Ancak her olay ideal değildir. Kültürün daha lokal bir şekilde ele alınmasını ve incelenmesini sağlayan etnografya, bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Etnografyacılar; olması gerekenle, gerçekte olanı birbirinden ayırmayı öğrenirler. Bir kişinin belli bir olay karşısındaki veya belli bir ilişki içindeki türlü davranış yolları ya da alternatifleri tartışıldığı zaman, işte bu idealin ne olduğu araştırılır. Fakat kişiler, aynı kültürün üyeleri oldukları halde, kültürel ideale uygun hareket etmezler. Öyleyse bütün davranışlar, kültürel ya da ideal değildir. Kültür, temel biyolojik ihtiyaçları ve bunlardan doğan ikinci derecedeki ihtiyaçları, çoğu zaman ve önemli ölçüde karşılar. Kültürel kuramlar ve ilkeler, başarısı denenmiş çözüm yollarıdır (Güvenç, 2011, s. 131-132).

Herkes, bilinçli ve bilinçsiz öğrenmeyle ve diğer insanlarla etkileşim süreci içinde kültürelme yoluyla bir kültürel geleneği hemen içselleştirmeye başlar. Kültür, doğrudan öğretildiği gibi dolaylı yollardan da öğretilir. Kültür aynı zamanda gözlem yoluyla da aktarılır. Örneğin, çocuklar çevrelerinde olup bitene dikkat ederler ve yetişkinleri taklit ederek, gözlemleyerek öğrenirler. Davranışlarını, sadece diğer insanlar söylediği için değil, gözlemleri ve içinde buldukları kültürün neyi doğru neyi yanlış bulduğuna ilişkin artan bilinçleri sonucunda da değiştirirler. Kültür bilinçsiz olarak, farkında olmadan da edinilir (Kottak, 2008, s. 49).

İnsanlar kendi çabaları sonucunda belli başlı şeyleri öğrenebilirler, fakat geçmişten gelen bazı kalıplaşmış bilgileri; atalarından ve büyüklerinden gören bir birey var olan geleneklerin, göreneklerin, alışkanlıkların, doğruluğunu ya da yanlışlığını çok fazla sorgulamaz. Sonuçta var olan kültürel yapı yerleşmiş bir hâl ve tavır kazanır. Kültürün gerektirdiklerine, yapılması gerekenlere uyan birey, tüm bunları yaşam şekli haline getirir ve gelecek nesillere de aynı haliyle bozulmadan ulaşmasını ister. Bu sayede kültür aktarımı devam eder. Belli başlı toplumsal normlar ve kaidelerle büyüyen kişi, temel alışkanlıklarını ve yaşam şeklini değiştirmekten imtina eder. Kendisi için uygun olanın o olduğuna inanır. Bu

durum doğal olarak, kültürel öz için vazgeçilmez ve gerekli olan önemli bir etken olarak görülür.

Toplumun hayatını kazanmasında önemli rol oynayan kültür özelliklerine kültürel öz denilmektedir. Bu kavram, toplumun yiyecek üretme tekniklerini, yaşadığı çevrede var olan kaynakların bilgisini ve bu tekniklerin yerel çevreye uygulanmasıyla ilgili çalışma düzenlemelerini içine alır. Örneğin; insanlar her gün belirli saatlerde mi çalışır yoksa işlerin çoğu, yılın belli bir döneminde mi yoğunlaşır bunlar araştırılır. Kültürel öz; kültürün, yiyeceğin üretimi ve dağıtımıyla ilgili boyutlarını da içerir. Dünya görüşü, ideolojiler ve dini inançlar; doğada hazır bulunan, besin değeri yüksek yiyeceklerden kimi zaman yararlanmayı engelleyebilir. Bazı kültürler için tabu olan ve yemesi sakıncalı görülen ürünler de aslında kültürü oluşturan ve kültürün o haliyle gelişmesine katkı sağlayan etkenler olarak öne çıkar. Etnik bilimci olarak bilinen antropologların çoğu, yerli halkların düşünce sistemlerinin arkasındaki ilkeleri, bu ilkelerin halkı çevreyle ilgili nasıl bilgilendirdiğini ve insanların hayatta kalmasına nasıl yardımcı olduğunu anlama çabasındadırlar. Örneğin; Endonezya adası Bali'de, nehir kolları üzerinde kurulan su tapınaklarında dini törenler düzenlenir ve bu törenlerde ayrıca çiftçilerin pirinç tarlalarına su verme sırası da belirlenirdi. Endonezya hükümeti, bu geleneksel sistemden vazgeçilip daha verimli besin yetiştirme tekniklerinin kullanılmasını zorunlu kılınca felaketler birbirini izledi. Su tapınaklarındaki törenler olmayınca sulama sırası belirlenemediği için su sıkıntıları ve böcek istilası baş göstermiş, bunun sonucunda tarımdan alınan verim düşmüş ve düzensizleşmiştir. Sonuçta eski sisteme geri dönülerek, eski sistemden daha verimli sonuçlar alındığında karar kılınmıştır. Dışarıdan ne kadar saçma görünürse görünsün kültürel inançların, bir toplumun geçim yöntemlerini belirlemede ne kadar etkili olduğu örneklerden ortaya çıkmaktadır (Haviland ve Prins vd., 2008, s. 324-325).

Geçmişten günümüze var olan kültürlerde genel olarak süregelen bazı anlayış ve alışkanlıklar kültürü şekillendirmiştir. Bu alışkanlıklarda başı çeken temel anlayış ise inançlar olmuştur. Kültürlerin en temel yapı taşını inanç sistemleri oluşturmuştur. Herhangi bir inanca sıkı sıkıya bağlı olmayan toplumlarda ise yine temel alışkanlıklar geçmişten gelen bir anlayışla şekillenmiş, temele aldıkları alışkanlıklar ise hayatlarına anlam katarak gelişme göstermiştir. Toplumların pek çoğunda aslına bakılırsa alışkanlıklar, her zaman tekrarlanan eylemler, tabu olarak görülen, yapılmazsa uğursuzluk getireceğine inanılan gelenekler, âdetler, kültürle harmanlanmış ve kültürün temelini oluşturan yapı taşları haline gelmiştir.

Kültür kimi zaman da ihtiyaçlar sonucunda şekillenmiştir. Örneğin Mısır'da Nil nehrinin taşma zamanının hesaplanması ve insanların buna göre çeşitli dönemlerde etkinliklerini gerçekleştirilmesi, hasat zamanında yaptıkları ritüeller, kültürün ihtiyaçlarla ne kadar iç içe olduğunun en temel göstergesi olarak önem kazanmıştır. Her kültür; ihtiyaçlardan, inançlardan, geçmişten gelen düşünce ve davranış kalıplarından etkilenmiş ve gelecek nesillere aktararak devam etmiştir.

Kültür, her zaman insanların geçmişleriyle anlam kazanmış olan bir kavram olmuştur. İnsanlar, geçmişte gördükleri alışkanlıkları, gelenekleri, tüm öğrendiklerini kültür yoluyla kendilerinden sonra gelen nesillere aktarmışlardır. Bunu yaparken kendilerinden de bir şeyler katmışlar ve her kuşak bir anlamda kendi kültürünü oluşturarak günümüze kadar gelmiştir. Bazı bölgelerde yaşayan insanlar kültürlerini aktarım sürecinde aşırı tutucu olmuş ve kültürlerindeki gelişim süreçlerini hiçbir değişikliğe uğratmadan, kültürel süreçlerinde belirli oynamalar ve düzeltmeler yapmadan yeni nesillere aktarmayı başarabilmiştir. Fakat burada da yeni nesiller, kültürün gelişim sürecine kısmen eklemeler yaparak yeni bir kültür oluşum sürecine katkı sağlamıştır. Bazı bölgelerde ve ülkelerde kültürler, gelenek ve görenekler, yaşam şekilleri ve mimari yapılar değişmemiş gibi görünse de aslında her kültür, dünyadaki gelişim ve değişim sürecinden etkilenmiş, az veya çok değişime uğramıştır. Fakat güçlü ve köklü kültürler bir tabu gibi geleneklerini ve yaşamsal âdetlerini fazlaca bozmadan günümüze kadar taşımayı başarabilmiştir.

Güçlü ve köklü kültürler, etki alanlarını yerellikten evrenselliğe yükseltirler. Bir kültürün tarihin karanlıklarında yitip gitmesi ya da evrensel bir değer olarak yaşaması, onunla ilişkilendirilen insanların kültür bilinciyle doğrudan ilgilidir. Kültürlerin, maddi ve manevi sayısız etkenin buluşmasıyla ortaya çıkan olgular olduğu düşünülürse, küreselleşmenin milli kültürleri benzeşmenin ötesinde bir bütünlüğe götürebileceğini söylemek doğru olmayacaktır. Her kültür, daha doğusunda özgündür ve bu özelliğinden dolayı küreselleşme içinde bir şeyler kaybedilse de, bütünüyle ne içerik, ne de üslûp olarak kaybolması mümkün değildir. Milli kültürler, ulusal değerler her zaman var olacaktır; fakat insanlık kültüründeki ortak değer ve yönelişler alanı genişleyerek, kültürler doğal olarak birbirini etkileyecektir. Bu etkileşim sürecinde var olan değerler yozlaşmadan gelecek nesillere aktarılmaya devam edildikçe kültürel unsurlar varlığını koruyacaktır (Ünalın, 2014, s. 165).

Kültürün taşıyıcısı olan milletler, ne kadar kültürlerini özümser ve benimserse kültürleri o anlamda kalıcı ve yaşamsal olacaktır. Her kültür kendini diğerinden üstün ve

erişilmez görür. Herkes kendi kültürünü değerli addeder. Elbette kültürün geçmişten gelen bağları, milletlerin gelenek ve görenekleri insanların yaşam şekillerinde etkili olmuştur. Her kültür bir bakıma genel ihtiyaçlardan, dinsel inançlardan, kimi zaman da geçmişten kalan alışkanlıklardan beslenerek günümüze kadar gelmiştir. Dünya genelinde baskın olan kültürler günümüzde kendini hissettirse de ve dünyada genel bir hâkimiyet kazanmış gibi görünse de, aslında yerel kültürler ne kadar güçlüyse ve yeni nesil tarafından ne kadar benimsenirse, orijinal halleriyle bu kültürlerin geleceğe taşınması bir o kadar kolay olacaktır.

Bazı kültürler maddi-manevi alanlarda çeşitli kültür davranışları ortaya koyabiliyorken, bazı sosyal gruplar ise böyle bir varlık göstermede güçlük çekebiliyorlar. Kültür tarihçilerinin bu durumla ilgili farklı görüşleri öne çıkmaktadır. Örneğin; Spengler'e göre "yüksek kültür" esrarlı kozmik kuvvetlerin dünyadaki insan hayatına müdahalesinden doğar. Danilevsky'ye göre, medeniyetin belirmesindeki faktörlerden biri, dil birliği ile bağlı kitlelerin siyasi istiklâli, öteki de bu gruplardaki etnografik malzemenin zenginliğidir. Farklı görüş ve düşünce tarzlarına çözüm olarak Toynbee, medeniyetlerin ortaya çıkması ve gelişmesinin; 1. coğrafi çevre şartlarına 2. toplulukta etkili bir grubun var olmasına 3. çevre ile insan arasında devamlı bir "meydan okuma" halinin mevcut olmasına bağlı olduğunu söyler. Burada cemiyetleri durgunluktan dinamizme geçiren başlıca faktör olarak coğrafi çevrenin önemine değinilmesi dikkat çekicidir. Ona göre, çevre çok çetin ise medeniyet ya doğmaz, ya da doğsa bile gelişim gösteremez. Çevre çok elverişli ise, ona karşı koyabilmek için insanı gerekli gayrete zorlayacak ortam yok demektir. Çevre faktörü bir nevi kültürlerin gelişip büyümesinde etkin rol oynamaktadır ve bu durum kültür tarihçileri tarafından kabul görüp, benimsenmektedir (Aktaran: Kafesoğlu, 2010, s. 25-26).

Geçmişten günümüze varlığını devam ettiren kültürlerden biri de kuşkusuz Türk kültürüdür. Geçmişten gelen göçebe yaşam tarzı ve göçebe kültürü, günümüzde hâlen mimaride, mesken yapılarında kendini gösterir. Özellikle çadıra benzeyen yapı tarzları, göçebe kültürün devamı olarak görülür. Örneğin yörük kültürü, hayvancılık yetiştirme tarzları birçok Orta Asya devletlerinde ortak olarak görülen kültürel etkiler olarak karışımıza çıkar.

Türklerin buldukları geniş coğrafyaya bugün Avrupa-Asya'nın kısaltılmışı olarak Avrasya da denilmektedir. Batıda Avrupa içlerinden, doğuda Baykal gölüne kadar olan saha geçmişte Türklerin yerleşim alanına sahip bir coğrafyaya yayılmaktaydı. Özellikle bazı coğrafyalar, Türklerin yaşamlarını devam ettirmesi için büyük alanlara sahipti. Türklerin

geçmişte yerleşim yeri olarak benimsediği geniş coğrafya, kendi içinde üç büyük alt coğrafyaya bölünmekteydi:

- Ötüken'in merkez olduğu, bugünkü Orta ve Batı Moğolistan ile Altayları, Tuva'yı, Hakas ülkesini ve Güney Sibirya'yı içine alan bölge; burası Türklerin yaşadığı sahanın doğu kanadı olarak kabul edilmekteydi.
- Isık gölünü yaylak, Yenikend'i kışlak olarak alan bölge, Sır Derya Amu Derya yöresi; bilinen deyimiyile Türkistan (Doğu ve Batı) bu sahadır. Bu bölge, Türklerin en eski ve en geniş oturduğu saha olup, Hazar dolaylarından Altaylara kadar uzanır.
- Tebriz-Konya, Kırım ve İstanbul'u esas alan bölge. Bu sahanın önemli bir kesimi Türklerin en eski yerleşim yerleri olarak öne çıkmaktadır (Baykara, 2009, s. 53-54).

Kültür kavramı bir genellemedir. Belirli bir kültürden bahsederken bile, bir genelleme yapılır. Bir ülkede doğup büyüyen insanlar kültürüne eğer ki yabancılaşmışsa kültürünün tüm yönlerini bilmez ve uygulayamaz. Her birey, doğup büyüdüğü çevrenin alışkanlıklarıyla bazen kültürel köklerine dayanarak düşünebilir ve hareket edebilir. Bu bir anlamda içgüdüsel bir eylemdir. Yaşayış ve alışkanlıklar kişinin düşünce tarzını, eylemlerini şekillendirme yetkinliğine sahiptir. Dünyadaki her kültür, diğer kültürler hakkında az çok bilgiye sahiptir, fakat o kültürün içine doğup büyümedikleri için kavramlar havada kalır, anlamlandırılmaz. Kültür, insanların düşünme şekillerini ve yaşam şekillerini belirli bir etkileşim içinde temel kavramları öğrenerek davranmaya iten itici güçtür. Son zamanlarda belirli kültür öğeleri ön plana çıksa da küreselleşmeyle birlikte genel bir dünya kültürü de ortaya çıkmıştır (Lenkeit, 2009, s. 27).

Teknolojideki hızlı gelişme ve dünyaya ayak uydurma çabasıyla birlikte bazı kültürler ve kültürel öğeler yozlaşmakta, var olan kültürün yerini yeni ve aslında bir bakıma içi boşaltılmış bir dünya kültürü almaktadır. Teknoloji ve teknolojiye ayak uydurma düşüncesi tamamıyla korkulması gereken bir durum değildir, fakat teknolojinin getirdikleriyle birlikte bireylerin öz benliklerini kaybetmeden koruyabilmeleri ve gelecek nesillere aktarabilmeleri elbette anlamlı olacaktır.

Teknolojik değişme, karşısında herhangi bir engel tanımamaktadır. Devamlılık, teknolojinin en büyük özelliklerinden biridir. İnsan toplulukları kültür bakımından bazen daha

ileri veya daha geri olabilirler; yani bir toplum kültür bakımından zamanla gerileyebilir; fakat teknoloji devamlı ilerleme halindedir. Şimdiye kadar otomobili bırakıp kağı arabasına yönelen ya da bilgisayarı kullanmayı bırakıp daktiloya dönen bir yönelime, sıklıkla rastlanmamaktadır. Teknoloji, doğrudan doğruya veya dolaylı etkileri yüzünden, çok defa kültür değerleriyle çatışma haline girmiştir. Bunun yanı sıra teknoloji, kültürün gelişmesi için büyük imkânlar da sağlamaktadır. Her şeyden önce, teknolojideki gelişmeler sayesinde kültür yeni anlamlar, yeni vasıtalar kazanıyor. Bu vasıtalar bir yandan kültürün ifade gücünü artırırken bir yandan da kültürün daha geniş kitlelere yayılmasını (sinema, televizyon) sağlıyor (Güngör, 2011, s. 29-30). Dünyadaki birbirinden farklı kültürleri, yaşam şekillerini kitle iletişim araçları sayesinde kolaylıkla öğrenebiliyor, onlar hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Bu süreçte baskın olan kültür, dünyaya yayılıp kültürleri etkilemeye çalışsa da, kendi değerlerine ve kültür öğelerine sahip çıkan toplumlar öz benliklerini ve kimliklerini koruyarak, gelecek nesillere değerlerini ve kültürel öğelerini aktarabileceklerdir.

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

Bu bölümde kültür, coğrafya ve kültürel coğrafya ile ilgili tanımlara ve alan yazına yer verilmiştir.

2.1. Kültür, Coğrafya ve Kültürel Coğrafya

Kültürel coğrafyanın gelişim sürecinde kültürün iyi anlaşılması ve coğrafya bilgisine de hâkim olunması gerekmektedir. Çünkü kültürel coğrafyada, sadece kültür ya da sadece coğrafi bilgiler öne çıkmamakta, kültür ve coğrafya birbiriyle ilişkili bir şekilde ele alınarak incelenmektedir. Kültürün ve coğrafyanın birbiriyle etkileşimi ve birbirinden etkilenmesi sayesinde kültürel coğrafya anlam ve önem kazanmaktadır.

Kültür, insanların geçmişten günümüze kısmen değişerek ama yapı olarak aynı kalarak gelecek nesillere bıraktıkları maddi-manevi özelliklerin tümü olarak tanımlanabilir. Burada gelenek-görenek, yaşam tarzları, yeme-içme kültürü, mesken ve mimari, kültürün içine giren kavramlar olarak sıralanabilir. Her kültür özünde yegâne ve tektir. Kültürlerin sağlam temeller üzerinde durarak, özünde çok fazla değişime uğramadan gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir.

İnsan doğası ve toplumu üzerinde en derin etkiye sahip olan insan evriminin bir sonucu olan, insanların birbirinden edindikleri öğrenilmiş davranış ve fikir kümelerinin toplamı kültürü oluşturmuştur. İnsanoğlu, geçmişten günümüze içinde yaşadığı dünyaya uyum sağlamak ve dönüştürmek için kültürü kullanmıştır. Kültür, diğer canlılar arasında insanı eşsiz kılan önemli bir unsur olmuştur. İnsanlar hayatta kalmak için öğrenmeye diğer türlerden daha fazla bağımlı olmuşlardır ve öğrendiklerini kullanarak, gelecek kuşaklara aktarma bilinci, kültürü bu anlamda eşsiz kılmıştır (Schultz ve Lavenda, 1998, s. 3-4).

Sadece yerel kültürler ve belirli sınırlara sıkışmış kültürel yapılardan ziyade farklı kültürel öğeleri tanımak ve bilmek, insanların buldukları coğrafyada nasıl kültürlerini geliştirdiklerini anlama bakımından yararlı olacaktır. Bu sayede kendi kültürü, yaşam şekilleri haricinde farklı değer yargılarına sahip insanların nasıl giyindikleri, ne tükettikleri, evlerini hangi malzemeden yaptıkları ve çocuklarını nasıl eğittikleri ve nasıl kültür aktarımı yaptıklarını öğrenen insanlar; birbirlerinden yeni şeyler öğrenecek, birbirlerine kendi kültürlerini aktarabileceklerdir. Belli dar bir bölgeye sıkışmış kültürel öğelerden, alışkanlıklardan

kimsenin haberi olmadığında, var olan kültürel yapı kendiliğinden sönmünecek ve kültür aktarımı yarıda kalacaktır. Aslında diğerkültürlerin birbirini tanması ve birbiriyle teması, kültürel yapının bir nevi zenginleşme kaynağıdır. Kendi temel kültürünü bozmadan, yeni bir takım bilgi ve becerilerin öğrenilmesi kültür aktarımıyla sağlanmaktadır. Bu durum da kültürel zenginliğin oluşmasını sağlamaktadır.

Dünya kültürünün etimolojisi oldukça önemlidir; çünkü doğanın alt düzeninden zihnin üst düzenine giden bir anlam ve işleyiş gerektirir. Kültür, insanın dualitesine –*madde ve ruhuna*- ve onların eylemlerine dayanır. Kültür, insanın kendisini inşa etmek için içsel eylemini ortaya çıkarır. Çevresini inşa etmek için doğaya müdahale ederek yeni bir yaşam şeklinin, mimarının ortaya çıkmasına yardımcı olur (Bonnemaison, 2005, s. 56).

Kültür, tabiatı gereği doğayla bağlantılı olmak zorundadır. Pek çok insan doğanın, kültürün ihtiyaç duyduğu ham maddeleri sağladığını düşünmektedir ve bu ikisi arasında karşılıklı dayanışmaya dayalı güçlü bir ilişki vardır. Doğa ayrıca, kendisine kıyasla daha kırılğan, daha korunaksız ve geçici görünen kültürel ürünlere karşın daha güçlü ve daha kalıcı gözükmektedir. Eğer bir kimse belirli bir sosyal düzeni “doğal” olarak yansıtmayı başarabilirse, onu gerçekten meşru kılacaktır. Doğa-kültür ilişkisine iki ana yoldan yaklaşılmaktadır. Bir taraftan, bir kimse farklı toplumlarda doğanın ve doğa-kültür ilişkisinin nasıl kavramsallaştırıldığını araştırabilir; diğertaraftansa, doğanın (çevre veya insanın doğuştan getirdiği karakteristiği) toplumu ve kültürü nasıl etkilediğini araştırabilir. Buradan hareketle denebilir ki doğa, hem doğanın kültürel yansıtımlarında, hem de insanların yaşamlarını bir şekilde etkilemesine karşın kültürün ve toplumun dışında bir şey olarak varlığını sürdürmektedir. Biyolojik bir tür olarak insanlar, ekosistemin içerisinde yer almakta ve onu değiştirmektedir; kültürel varlıklar olarak kendi çevresi hakkında kavramlar geliştiren insanoğlu, kendisini çoğu zaman bunun dışında konumlandırabilmektedir (Eriksen, 2019, s. 86-87).

Coğrafya, yeryüzünde görülen obje ve olayların birbirleriyle ve yeryüzüyle olan ilgi ve ilişkilerini araştırır ve yeryüzünde doğrudan doğruya yapılacak gözlemlere dayanır; yalnız coğrafya özelindeki bazı alanlarda örneğin “Tarihsel Coğrafya” için anıtlar ve benzerlerinin gözlem ve incelemelerinin yanı sıra, yazılı kaynaklara da başvurulduğu görülür. Coğrafya, yeryüzünden edindiği konularının; konum, yükseklik, uzunluk ve genişlik gibi mekân ilişkileri üzerinde durmasıyla da öne çıkan bir alandır (Sanır, 1945, s. 5-6).

İlk kez “Gegraphe” yani coğrafya terimi, Eskiçağ Yunan düşünürlerinden ve İskenderiye Coğrafya Ekolü’nün de kurucusu olan, Eratosthenes (M.Ö. 275-195) tarafından kullanılmıştır. Bilim tarihine, daha çok bir matematik coğrafyacı olarak geçmiş olan bu düşünür; yaptığı gözlemler, matematiksel hesaplama sonuçları ve kişisel görüşlerini bir araya toplamak suretiyle kaleme aldığı ve M.Ö. 3. yüzyılda oluşturduğu kanaatine varılan coğrafi eserine; coğrafyaya ait veya coğrafi (coğrafya ile ilgili) anlamına gelen, **Gegraphe** adını vermiştir. Bu terim (jegrafe diye okunur), Eskiçağ Grek dilinde (eski Yunanca) en kısa ve en genel anlamıyla; *Dünya’nın tasvir edilmesi* (Arz’ın veya Yer’in tasviri) demektir (Aktaran: Doğanay, 1994, s. 1).

Coğrafya; doğa olaylarını insanın bu olaylarla karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan coğrafi ortamı inceleyerek araştıran bir alandır. Coğrafyanın tarihi gelişimine bakıldığında, Aristoteles’ten (Aristo) 18. yüzyıla kadar coğrafyanın konusu yeryüzünü tasvir şeklinde olmuştur. Bundan sonraki yüzyıllarda neden-sonuç ilişkisine önem verilmiştir. Böylece coğrafya bir bilim olarak bilimsel kimliğini kazanmıştır. İlkçağ’da Amasyalı Strabon *Coğrafya* isimli 17 ciltten oluşan bir dizi kitap hazırlamıştır. İskenderiyeli Batlamyus da coğrafya konusunda önemli eserler bırakmıştır. Batıda Ortaçağ’da Hristiyan tutuculuğu içinde önemsiz olmayan coğrafya, İslam coğrafyacıları (Türk, Arap, İranlı, Berberi) ile doğuda çok parlak bir devir yaşamıştır. Bu çağın İslam coğrafyacıları ünlü seyyah İbn-i Batuta, Bâki, Harezmi, Belhi, İdrisî, Mes’ud’i ve Uluğ Bey’dir. Bunlardan İdrisî’nin dünya haritası önemli eserlerdendir. İslam coğrafyacıları, coğrafyaya özellikle Ortaçağ Afrika ve Asya’sını tasvir eden değerli eserler bırakmışlardır (Öztoprak, Silan ve Özpolat, 1997, s. 9-10).

Coğrafyada konular farklı şekillerde ele alınarak incelenir. Buna göre coğrafya, genel coğrafya ve yerel coğrafya olarak iki ana bölüme ayrılır. Genel coğrafya, coğrafi olayları dünyanın tamamında bir bütün olarak ele alır ve inceler. Konuların özelliklerine göre; fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya adı ile üç alt dala ayrılır. Fiziki coğrafya, doğal olayları ve konuları inceler. Konuları arasında iklim, bitki örtüsü, sular ve yeryüzü şekilleri bulunur. Beşeri coğrafyada insan ile ilgili konular araştırılır. Bunların başlıcaları; nüfus özellikleri, yerleşme şekilleri, göçler gibi konulardır. Ekonomik coğrafyada ise insanların ekonomik etkinlikleri konu olarak ele alınır. Bunlar arasında tarım, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım gibi konular başta gelir. Yerel coğrafyada olaylar, belirli bir alanda bütün olarak ele alınır. Bu alan kıta, ülke veya onun bir bölgesi olabilir. Örnek olarak Türkiye’yi ele alırsak, fiziki coğrafya

özellikleri ile beşeri ve ekonomik coğrafya konuları birlikte ele alınır. Böylece Türkiye'nin coğrafi özellikleri bütünüyle ortaya konulmuş olur (Şahin, 1997, s. 12).

Fiziki ve beşeri coğrafyada ilkeler aynı olmasına rağmen, araştırma yöntem ve konuları farklıdır. Çünkü doğa olayları ancak dışarıdan bakınca anlaşılabilirdiği halde, insanla ilgili olayların, aktörlerin niyetlerinden, duygularından, zihniyetinden meydana gelmiş temel bir *içsel* boyutu vardır. Bu yüzden fiziki coğrafya, doğadaki unsurları inceleyerek yapıldığı halde, beşeri coğrafyadaki durum daha karmaşık bir süreçten meydana gelir (Gümüştü, 2016, s. 41). İnsanların ırk, din, devlet ve kültür bakımından meydana getirdikleri gruplardan, bunların dünya üzerindeki yayılışlarından, yerleşme ve nüfuslanma şekil ve hareketlerinden bahseden coğrafyaya "Beşeri Coğrafya" denilmektedir (Miral ve Seçkin, 1964, s. 4).

Yeryüzünün beşeri çehresinde insan iki bakımdan önemli bir yere sahiptir:

- İnsan toplulukları halinde ve bir bölgeyi kaplama ile bizzat bir beşeri şekil olarak,
- Yeryüzünde beşeri olayların oluşumuna etki eden faktör olarak. Şüphesiz insanın coğrafi değerini kazanması ikinci hâl ile oluyor. Yoksa Van Loon'un çok güzel bir şekilde ifade ettiği gibi, yeryüzünde yayılmış bulunan bütün insanları bir kenarı yarım mil uzunlukta olan tek bir alana sığdırmak mümkündür. İnsanlar geçmişten bugüne yaptığı işlerle coğrafi görünümde en önemli faktör haline gelmiştir. İnsan yeryüzü çehresinde 5000 senede tabiatın 5 milyon senede yaptığından daha fazla değişiklik yapmıştır. Coğrafyacılar, yeryüzünde izler bırakan etkenlerin mekâna bağlı tertiplerinin ve dağılışı tiplerinin incelenmesinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır (Aktaran: Tümertekin, 1962, s. 9).

Bir ülkenin coğrafyasını incelemek ve o coğrafya hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak adına, ülkenin coğrafi bölgelerini de iyi bilmek gerekmektedir. Türkiye için de elbette bu durum geçerlidir.

6-21 Haziran 1941 tarihinde yapılan Birinci Coğrafya Kongresinde Prof. İbrahim Hakkı Akyol, Prof. Besim Darkot, Herbert Louis ve Prof. Hamid Sadi Selen'den oluşan dört kişilik bir heyetin, Türkiye'nin ayrıldığı yedi coğrafi bölgenin sahasını bir harita üzerinde tespit ile her birine isimler vermişlerdi. Sonra bu bölgeleri yine bir takım tâli bölgelere ayırmışlardır. Coğrafi bölgeler, engebeleri gösteren bir harita üzerinde renkli çizgilerle

hudutlandırılmıştır. Bu heyet, yurdun coğrafi bölgelerini tespit ederken ülkenin umumi şeklini, arazinin bünyesini, iklimini, bitki örtüsünü, fiziki etkenlerle birlikte nüfusun dağılışını ve iktisadi durumun çeşitli faaliyetlerini bu anlamda beşeri etkenleri de göz önünde tutmak suretiyle tespit etmişlerdir (Ertan, 1965, s. 8-9).

1941 yılında yapılan bu Birinci Türk Coğrafya Kongresi oldukça önemlidir. Bu kongrede Türkiye, yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır; Karadeniz Bölgesi, Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Bu yedi bölgenin adları verilirken, kıyı bölgelerine buldukları denizin adı verilmiştir: Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz Bölgeleri. İç bölgelere “Anadolu” adı verilmiştir. İç, Doğu, Güneydoğu Anadolu bölgeleri. Her bir bölgenin bölümleri de şöyledir:

I. Karadeniz Bölgesi

- a. Doğu Karadeniz Bölümü
- b. Orta Karadeniz Bölümü
- c. Batı Karadeniz Bölümü

II. Marmara Bölgesi

- a. Yıldız Dağları (Istrancalar) Bölümü
- b. Ergene Bölümü
- c. Çatalca-Kocaeli Bölümü
- d. Güney Marmara Bölümü

III. Ege Bölgesi

- a. İç Batı Anadolu Bölümü
- b. Ege Bölümü (Asıl Ege Bölümü)

IV. Akdeniz Bölgesi

- a. Antalya Bölümü

b. Adana Bölümü

V. İç Anadolu Bölgesi

a. Yukarı Sakarya Bölümü

b. Konya Bölümü

c. Orta Kızılırmak Bölümü

d. Yukarı Kızılırmak Bölümü

VI. Doğu Anadolu Bölgesi

a. Erzurum-Kars Bölümü

b. Yukarı Murat-Van Bölümü

c. Yukarı Fırat Bölümü

d. Hakkari Bölümü

VII. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

a. Dicle Bölümü

b. Orta Fırat Bölümü (İzbirak, 1989, s. 3-4).

Bölgelerin ve bölümlerin iyi bilinip, analiz edilmesi coğrafyanın önemli inceleme alanlarındandır. Özellikle coğrafi etkilerin, kültüre olan yansımalarının anlaşılmasında bölgelerin ve bölgesel farklılıkların iyi bilinmesi gerekmektedir. İklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri, coğrafi unsurların etkisiyle, bölgeler arasında birtakım farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklar, insanların yaşam şekillerini, kültürlerini etkilemekte ve çeşitlendirmektedir. Bir ülkenin coğrafi konumu, o ülkede yaşayan insanların yaşam şekillerini etkilemede önemli bir etki alanına sahiptir. İnsanlar yaşadıkları iklimden, hava olaylarından doğrudan etkilenmekte, yaşadıkları yerleri de bu etkiyi göz önünde bulundurarak şekillendirmektedirler. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde sıklıkla görülen kasırgalar nedeniyle insanlar bu kasırgalara dayanıklı evler inşa etmekte ve kültürleriyle birlikte, yaşam şekilleri de bu durumdan etkilenmektedir. Yine aynı şekilde sıcak iklimlerde yaşayan insanlar da evlerini yaparken yapı malzemesi olarak taşı kullanmakta ve taş evlerde oturmayı tercih

etmektedirler. Bu sayede yazın serin, kışın ılık olan taş evlerin kullanımı özellikle Akdeniz ikliminin görüldüğü ülkelerde yaygın olarak tercih edilmektedir.

Bir bölgenin yer şekilleri hakkında genel bilgilere sahip olmadan, o bölge hakkında genel bir çıkarımda bulunulamaz. Türkiye'den örnek verecek olursak; Karadeniz kıyıları boyunca uzanan dik yamaçlı Kuzey Anadolu sıradağları ve Akdeniz kıyıları boyunca uzanan Toros Dağları ile deniz arasında çok yerde düzlük arazi yok gibidir. Bu kıyılardaki düzlükler sadece delta ovaları olarak karşımıza çıkar. Güneydoğu Anadolu, Trakya, Orta Anadolu ve Ege bölümünde ise düzlükler geniş alanlar kaplar. Bunun nedenleri de şöyle açıklanabilir:

- Üçüncü zamanda geniş alanlar kaplayan göllerin (Neojen Gölleri) işgal ettiği çukurluklar, göllerin çekilmesinden sonra düz araziler olarak karlaşmış ve sonradan da kısmen alüvyonlarla örtülerek bugünkü düzlükleri oluşturmuşlardır.
- Trakya, Malatya ve Diyarbakır havzaları da benzer şekilde oluşmuş geniş düzlüklerdir.
- Bu tür arazi, genellikle Tuz Gölü çevresinde yaygın olup ova ve alçak platolar olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Batı ve Doğu Anadolu'daki Neojen havzaları da aynı özelliktedir.
- Taşeli platosu yüzeyindeki düzlüklerin oluşumunda karstlaşmanın önemli etkisi olmuştur.
- Erzurum-Kars-Ardahan plato düzlüklerinin oluşumunda ise akışkan lavların çevreye yayılması ana etkindir.
- Aksaray-Nevşehir-Kayseri çevresindeki alçak plato düzlüklerinin oluşumunda akıcı lavların ve volkanik tüflerin (ignimbritlerin) etkisi vardır.
- Ege bölümündeki doğu-batı yönlü uzun ve geniş düzlükler ise, Egeit karasının çökmesi sırasında oluşmuş grabenlerdir (Şahin, Doğanay ve Özcan, 2007, s. 32-33).

Bir bölgenin yeryüzü şekilleri, orada yaşayan insanların yaşamsal faaliyetleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu yönüyle yaşanan coğrafya ve yeryüzü şekilleri hakkında bilgi sahibi olmak, o bölge hakkında doğru çıkarımlarda bulunulmasını sağlar. Türkiye'deki farklı coğrafi özellikler ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik ve sosyal etkenler; tarımsal faaliyetler, turizm etkinlikleri, kültürel boyuta doğrudan katkı sağlar. Örneğin, Nevşehir'deki Kapadokya'nın varlığı turizme doğrudan etki ederken, Konya'daki Cihanbeyli platosu,

tarımsal faaliyetleriyle öne çıkar ve Türkiye'deki bu çeşitlilik kültürel anlamda da çok boyutluluğun gelişmesini sağlar.

Yeryüzünde insanın yaşamını devam ettirebilmesi için en gerekli ihtiyaçlardan birisi de elbette topraktır. Çünkü toprak olmadan insanın tarımsal faaliyetleri gerçekleştirebilmesi mümkün değildir. Ancak yeryüzünde ve Anadolu'da topraklar her yerde aynı özellikte değildir. Yani Anadolu topraklarının bazıları daha verimli özelliğe sahipken, bazıları ziraî faaliyetler için elverişli değildir. Tarımsal faaliyetler için elverişli olan toprakların bulunduğu alanlar ve yakın çevreleri genellikle çok nüfusludur. Ülkemizde verimli tarım alanlarını oluşturan alüvyal topraklar genellikle çöküntü ovaları ile büyük deltalarda bulunur. Onun için verimli alüvyal toprakların bulunduğu alanlarda nüfus kalabalıktır. Başta Bakırçay, Büyük ve Küçük Menderes gibi çöküntü ovaları olmak üzere; Çukurova, Bursa, Adapazarı, Bolu, Erbaa Niksar Ovaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Diğer yandan Çankırı ve Sivas çevresindeki verimsiz toprakların bulunduğu alanlar ile Taşeli Platosu ise elverişsiz toprak koşullarının da etkisiyle daha az nüfusludur (Karabağ ve Şahin, 2006, s. 29).

Bir bölgenin az ya da çok gelişme kaydetmesinde yeryüzü şekillerinin, iklim ve bitki örtüsünün etkisi hayli fazladır. Yeryüzü şekilleri ve doğal oluşumlar, tarımsal faaliyetlerin hangi bölgelerde yoğunluk kazanacağını doğrudan belirler. Tarımsal faaliyetleriyle öne çıkan bir ülke ya da bir bölge, temel besin ihtiyaçlarını topraktan sağladığı için bu durum doğal olarak yaşamsal koşullarını da etkiler.

Bütün insanları doğrudan doğruya etkileyen en önemli faktörlerden biri de iklimdir. İklimin aynı zamanda insanların ırkî farklılıklarının oluşmasında etkili olduğu ileri sürülmektedir. Fakat iklimin karakter ve davranış üzerindeki etkileri hakkında yüzyıllardan beri çeşitli fikirler ortaya atılmışsa da, insan faaliyetlerini nasıl etkilediği konusunda halen tartışmalar devam etmektedir. Ortaçağ'da ünlü düşünür İbn-i Haldun (1334-1405) gerek iklim, gerekse başka çevre şartlarının, insanların karakterlerini etkilediklerine dikkat çekmiştir. Yine aynı çağda bir başka bilgin, Jean Bodin (1530-1596) coğrafi durum, iklimin halkların karakterlerini açıkladığı ve bu karakterlerin de halkların faaliyetlerini açıkladığını ileri sürmüştür. Ancak Bodin; *“İnsanların töreleri, buna bağlı olarak da faaliyetleri, yaşadıkları yerlerin durumu tarafından zorunlu biçimde belirlenmemiştir. İnsanlar iradeleri ile doğal olarak bu faaliyetlerin ortaya çıkmayacağı yerlerde, örneğin sanayi ve ticaret faaliyetleri geliştirebilirler, yaşadıkları yerleri değiştirebilirler”* demiştir (Aktaran: Tümertekin, 1978, s. 9-10). Yani bir bakıma kültürlerin oluşmasında ve var olmasında, tek

başına coğrafyanın ve iklimin yeterli olmadığı; insan faaliyetleri ve etkinlikleriyle de yaşanan bölgenin değişebileceği, farklılaşabileceği üzerinde durulmuştur.

Olayların kaderi yalnız doğal nedenlere bağlanmamalıdır. İnsan, birçok olayın doğrudan doğruya etkileyicisidir. Örneğin; herhangi bir toprak çeşidi dünyanın her yerinde aynı gelişme düzeyinde bir tarım hayatına neden olmaz. Bu düzey, toprağı işleyen insan grubunun uygarlık düzeyine, zekâsına, girişim gücüne, inanç ve kararlılığına bağlıdır. Bazı bölgelerin taşkın alanı, bataklık, sonuç olarak ıssız yerler olmasına karşılık; aynı doğal koşulları taşıyan başka yerler, barajların ve sulama kanallarının yapılması sayesinde çeşitli ve değerli ürünler yetiştiren zengin, kalabalık ve insanların rahat içinde yaşadığı çevreler haline geldikleri görülebilir. Eskiden bazı bitkiler, ulaşım koşul ve olanaklarının yetersizliği yüzünden, doğal sınırlarının dışındaki yerlerde yetiştirilmeye çalışılıyordu. Fakat koşullar değişince, bu bitkiler en iyi ürün verdikleri bölgelere çekildiler. Rize çevresinde çay ürününün yetiştirildiği, Brezilya'da kahve ağaçlarının varlığı ve üretiminin yoğun olması bunlara örnektir. Aynı zamanda Avustralya'nın, Avrupalı göçmenlerin gelmesinden önceki durumu ve sonrasındaki durumları arasındaki farklar da bunlara örnektir. Örnekler çoğaltılabilir fakat esas olarak gözümüzün önünde belirecek önemli nokta, beşeri coğrafya alanına giren bütün olguların, doğal nedenlerle açıklanamayacağı ve herhangi bir koşulun her yerde aynı sonucu veremeyeceği olduğudur (Korkut, 1977, s. 8-9).

Maden yatakları, barajlar, insan eliyle yapılan tüneller de kimi zaman coğrafi şartların çok ötesindeki beşeri faktörler sayesinde öne çıkmaktadır. Örneğin, Asya'nın hemen her bölgesinde demir cevheri yatakları vardır. En zengin rezervler Çin, Hindistan ve Kazakistan'dadır. Çin 250 milyon ton cevher çıkarımıyla dünyada birinci durumdadır. Rusya'nın Asya kesiminde de zengin rezervleri vardır. Yüksek vasıflı çelik yapımında kullanılan kroma, Asya'da en çok Rusya, Kazakistan, Hindistan, Türkiye, İran, Pakistan ve Filipinlerde rastlanır. Bunlardan Kazakistan hem krom rezervi hem de krom üretimi bakımından dünya ikincisidir. Dünya krom üretiminde Hindistan üçüncü, Türkiye ise dördüncü sırada yer alır (Güngördü, 2007, s. 54). Maden yatakları yönünden zengin olan yerler, insanlar için iş olanakları bakımından öne çıkar. İş sahalarının ve sanayinin gelişme gösterdiği yerlerde doğal olarak, toplu yaşam ve belli sanayi kollarının geliştiği yerlere göç etme ve yerleşme gerçekleşir. Bu sayede var olan kültürel yapı, yeni gelen kültürle etkileşime girerek zenginleşebilir ve değişime uğrayabilir. Örneğin maden yataklarının fazla olduğu ve iş imkânlarının doğal olarak görece fazla olduğu Asya, Afrika kıtalarına dışardan gerçekleşen

göçlerin yanı sıra, kendi ülkeleri içinde de göç hareketleri yaşanabilmektedir. Bu sayede insanlar; yeni yerleştikleri kentlerde, sanayi bölgelerinde kendi yaşam şekilleri ve kültürlerinin yanı sıra yeni kültürlerle de karşılaşmış olur ve bu kültürü tanıırken, kendi kültürünü de bu yeni yerleştiği yere getirmiş olur.

Coğrafyanın yeryüzündeki, hem canlı hem de cansız olaylarla ilgilenmesi ikili “Dual” özelliğini edinmesi, iki tür olayın birbirinden ayrı inceleneyeceği anlamına gelmez. Çünkü canlı ve cansız olaylar arasındaki karşılıklı ilişkiler yeryüzünde yer yer farklı mekânlar oluşturmada etkili olmuştur. Mekânların farklılaşmasının, yani başka bir deyişle mekân organizasyonunun nedenlerinin açıklanması coğrafyanın işidir. Birçok coğrafyanın, coğrafyayı “*Mekânda birbirini etkileyen faktörlerin incelenmesi*” olarak tarif etmesi bu yüzdendir. Mekânda canlı ve cansız olaylar arasındaki etkileşim ve ilişkiler şüphesiz karşılıklıdır. Çünkü teknoloji bugün için tabiat şartlarına uymak zorunda kaldığı gibi, onu değişikliğe de uğrattır (Güngördü, 2006, s. 4).

Doğal ve beşeri faktörler, kültürel coğrafyanın iyi anlaşılıp özümsemesinde öne çıkan önemli etkenlerdir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları, buna bağlı gelişen sanayi kolları, bir bölgenin tarihsel özellikleri, turizm faaliyetleri o bölgenin kültürel coğrafyasını doğrudan etkilemektedir. Bir bölgede öne çıkan beşeri faktörler o bölgeyle öne çıkmakta ve özdeşleşebilmektedir. Örneğin “Halıcılık” faaliyetiyle geçmişten günümüze öne çıkmış olan Karabağ’da, halıcılığın geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. Karabağ halıcılık mektebi Şuşa, Berde, Ağcabedi, Nahçıvan, Cebrâil ve Gubadlı yörelerini kapsamına alır. Bu yörede dokunan halılar motif ve kompozisyon bakımından Türk halıcılığı içinde farklı bir yer tutar. 16. ve 17. yüzyılda Berde’de dokunmuş halılardan bazıları Berlin müzesinde bulunmaktadır. Yine 18. yüzyılda Lemberan köyünde dokunan halı ise New York’a götürülmüş ve buradaki müzede çok kıymetli eserler arasına alınmıştır. Karabağ, Türk halılarının her metrekaresinde 90 ila 160 bin düğüm vardır. Bu yönüyle Karabağ halıları, Tebriz Türk halılarına benzemektedir (Makas, 1990, s. 8). Tarihten günümüze kültürel değişime çok fazla maruz kalmadan gelebilmiş kültür unsurları, kültürel coğrafya için ayrı bir anlam ve öneme sahiptir. Bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak adına o bölgenin gerek doğal unsurları gerek beşeri unsurları birlikte ele alınarak incelenirse o yörenin öne çıkan kültürel unsurları ve özellikleri daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

İnsan toplulukları, en gerisinden en ilerisine kadar tabiatın etkisi altındadır ve faaliyetlerinde bu etkinin izlerini taşırlar. Bununla birlikte her şeyin izahını doğal çevrede

aramak ve bu nedenlerle determinizm düşüncesine teslim olmak doğru değildir. İnsan, bitki ve hayvan gibi çevre şartlarını olduğu gibi kabul eden, bu şartlara karşı pasif kalan bir varlık değildir. Aksine insan; tabiata karşı gelir, tabiatla savaşıyor ve onu değiştirmeye, isteklerine uydurmaya çalışır. İnsanın doğayı tanımak, ona uymak ve dayanmak suretiyle tabiatı değiştirme yolundaki çabası ve bu yolda kazandığı medeniyet kelimesi, insan için büyük bir zafer olmuştur. İnsanlığın bugün ulaştığı yüksek medeniyet seviyesi ve yeryüzünün büyük bir kısmında doğal çevre yerine, bu çevreye kendi damgasını vurmak amacıyla oluşturduğu ve coğrafi çevre şeklinde ifade edilebilecek olan doğal-beşeri çevre, insanın tabiata karşı savaşında ve medeniyet yolunda bugüne kadar kazandığı büyük zaferin tanıkları olmuşlardır. Yeryüzünü insanların yaşama yeri olarak ele alan ve yeryüzü ile insan arasındaki ilişkileri araştıran beşeri coğrafyanın konusu sadece tabiatın insan üzerindeki etkisi değil, coğrafi faktör olarak aynı önemle ele aldığı insanın da tabiat üzerindeki karşı etkisini araştırmak olmuştur. Tüm bunlarla birlikte beşeri coğrafyada yeni bir kavrama ulaşılmış olur. Bu yeni kavram Coğrafi Çevre (Kültürel Coğrafya) şeklinde ifade edilebilecek olan tabii-beşeri çevredir. Beşeri coğrafya bir bakıma, insan topluluklarının coğrafi çevre ile ilişkilerinin araştırıldığı bir coğrafyadır (Tanoğlu, 1969, s. 7-8).

İnsanın mekânı, mekânın insanı şekillendirmesi bir bilim olarak coğrafyanın özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle kültür, insanın doğayla yazısız bir anlaşmasının sonucu ortaya çıkan beşeri faaliyetlerinin bir ürünüdür ve coğrafyanın konuları arasındadır. Coğrafya kültürü, beşeri coğrafyanın bir dalı olan kültürel coğrafya ile ele alır. Kültür ile coğrafyayı birleştiren kültürel coğrafya, kültür grupları ve toplumun mekânsal işleyişi bakımından ortaya çıkan mekânsal çeşitlilikleri coğrafi bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Dil, din, ekonomi, yönetim ve diğer kültürel olguların bir yerden diğerine değişme ya da aynı kalma yollarının tasvir ve analizi kültürel coğrafyanın inceleme konusudur. Diğer bir ifadeyle kültürel coğrafya, dünya kültürlerinin coğrafi yaklaşımlarla incelenmesini ifade eder. Ülkelerin ve bölgelerin alışkanlık ve geleneklerinin, yeme içme, giyim kuşam, müzik, mimari, din ve dil gibi özelliklerinin incelenmesini içine alır. Yeryüzüyle ilişkisi bağlamında, toplumsal yaşamın her yönü kültürel coğrafyanın ilgi alanı içine girebilir (Tanrıku, 2014, s. 145).

Hareket halindeki insanı sabitleyen, bir yerde kök salmasını sağlayan etkin gücün olmasıyla kültürel gelişim sağlanacaktır. Bunu sağlayacak olan şeyin ise geçmişten günümüze gelen ifadesiyle; iklimin elverişli olması ve kök salınan toprağın verimli olması olarak sıralanmıştır. Bir yere yerleşen insan topluluğu, doğaya geçici meskenden ziyade daha kalıcı

yapılarla hâkim olmaya çalışır. İklim ve yeryüzü şekilleri insanlara nerede kalıcı bir konaklama garantisi veriyorsa, oraya yerleşme söz konusu olur. Örneğin; Amerika'ya giden ilk Avrupalılar yerleşmeye çadır kurarak ve bakir topraklarda mera alanları açarak başlamadılar; yerleştikleri yerlere evler ve taş yapılar inşa ettiler. Çünkü zaten Avrupa'da yerleşik bir hayatları, oradan getirdikleri kendilerine has mimarileri vardı. O tarihlerde insanlık, hangi toprak kültürünün başarılı bir şekilde kök saldığını uzun zamandır öğrenmiş bulunuyordu. Özellikle Güney Amerika, tarımıyla öne çıkmaktaydı. Sıcak ve ılıman iklimde, iyi tarım topraklarında eski İspanyol kültürünün en hızlı şekilde kök salması umuluyordu. Böylece toprak işleme konusunda derin ve içgüdüsel bir kültürle Yeni Dünya'da kültürel etkileşim söz konusu olmuştu (Ratzel, 2008, s. 84-85).

Dünya üzerindeki her bir kültürün oluşmasında ve yerleşmesinde coğrafi şartların etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Dünya üzerindeki ilk yerleşim yerleri seçilirken bile insanlar hep su kaynaklarına yakınlık, iklimsel ve yaşamsal kolaylık gibi faktörleri önemsemişlerdi. Bu anlamda coğrafi şartlar ve yeryüzü şekilleri; kültürlerin, mimari yapıların gelişmesinde ve büyümesinde etkin rol oynamışlardır. Geçmişten günümüze varlığını devam ettirebilmiş kültürlere bakıldığında buralarda genel olarak insanların kültürlerine ve yaşam şekillerine ne kadar sıkı sıkıya bağlı oldukları görülmektedir. Özellikle kendilerinden önceki nesillerin geleneklerini, yaşam şekillerini devam ettirmelerindeki sağlam inançları sayesinde varlıklarını daha kolay devam ettirdikleri gözlenmektedir. İnsanlar en güvendikleri yapı malzemelerini kullanırken, geçmişten günümüze gelen genel inançları ve genel işleyişle hareket ederek yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Coğrafi şartlar ve iklimsel faktörler, insanların yaşam şekilleri üzerinde ve ortaya koydukları mimaride oldukça önemli etkenler olarak öne çıkmıştır.

Yeryüzünde coğrafi çevreye uygun pek çok ev örneği elbette mevcuttur. Örneğin; Kuzey kutbu bölgesinde Eskimoların kar kulübeleri (iglolar); çöl ve kuru steplerde göçebe çobanların çadırları veya çiftçilerin düz damlı toprak evleri; ormanlık bölgelerdeki ahşap evler, bataklık sahalarda ve göl kenarlarındaki kazıklar üzerine yapılan evler bu örneklerden bazılarıdır. Mesken şekillerinde esas itibarıyla yalnız çevreden temin edilen ve kullanılan malzeme etkin rol oynamamaktadır. Göçebe çobanların çadırlarından söz ederken ön planda belirtilen ekonomik faaliyettir. Çadırın göçebe çobanlar tarafından kullanılmasının başlıca nedeni, taşınabilir olmasıdır. Ancak bunun devetüyünden, ren geyiği derisinden veya keçi kılından oluşu coğrafi çevrenin bir sonucudur. Aynı şekilde göl veya akarsu kenarında yapılan

kazıklar üzerindeki evlerden söz ederken malzemeden çok topografik koşulların üstünlüğü söz konusu olmuştur. En geniş anlamıyla yerleşme, insanların oturduğu ve faydalandığı alandır. Bu kavram avcı ve toplayıcı insanların topladığını yediği ve korunduğu kovuk da dâhil olmak üzere göçebelerin çadır toplulukları, mevsimlik yerleşmeler, tek evden çok sayıdaki evlere kadar insanların geçici veya daimi, toplu ya da dağınık, büyük-küçük bütün yerleşme alanlarıdır. Yerleşilebilir alanlar içine düzensiz bir şekilde dağılan yerleşmelerin bu dağılışına çeşitli faktörler etki etmiştir. Genel olarak bu faktörler iki grupta toplanabilir:

- Başta iklim, toprak özellikleri, yüzey şekilleri, jeolojik yapı ve yeraltı kaynakları gibi fiziki faktörler
- Irk özellikleri, sosyal organizasyonlar, teknolojik durum, ekonomi faaliyetinin şekli ve seviyesi, coğrafi konum ve tarihi faktörler (Güngördü, 2006, s. 37-38).

Çevresel şartlar doğal olarak kültürü etkilemektedir. Özellikle evlerin yapısını, mimarisini çeşitlendirip, şekillendiren, iklim özellikleri ve doğa şartlarıdır. Fakat ekonomik etkenler, kültürel farklılıklar da mimarinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yani coğrafi şartların ve iklimin tek başına kültür üzerinde etkili olduğundan bahsedemeyiz. Yaşam şekilleri, evlerde kullanılan yapı malzemeleri, yeme-içme kültürü genel anlamıyla yaşanan coğrafyayla birebir ilgilidir. Her bir yörenin ve bölgenin iklimsel özellikleri farklılaşmakla birlikte, belirli bölgelerde aynı iklimsel özelliklere rağmen farklı kültürel yapılara da rastlanmaktadır. Burada çevresel etkenler kadar, beşeri faktörlerin de etkisinden bahsedebiliriz. Yani genel olarak, insanların kültürüne sadece coğrafi faktörler değil, beşeri faktörler de etki etmektedir.

Coğrafyada anahtar bir fikrin nasıl kullanıldığını anlamak, neden belirli şekillerde kabul gördüğünü anlamaya bağlıdır. Dolayısıyla kültürel coğrafyadaki “kültür” tarihini, hem disiplin içindeki hem de “dış dünyadaki” değişimlerden oluşan bir bağlam olan toplumsal bir anlam içine yerleştirmek önemlidir. Coğrafyacılar temelde, tarihsel ve toplumsal temellerin iyi anlaşılabilir geçmiştten gelen insanlar ve onların ortaya koydukları kültürleri araç, politik taahhüt ve düşünce tarzı ile harmanlayarak anlamlandırılmasının, kültürel coğrafyanın daha iyi anlaşılmasında etkili olacağı kanısında olmuşlardır. Çevresel determinizmciler “irade, alışkanlık ve çevre” ile bireyin iradeli değişimi ile belirli bir ortamda edinilen alışkanlıkların, gelecek nesillere anlatılabilir ve aktarılabilir olduğu görüşünü savunmuşlardır (Mitchell, 2000, s. 16-17).

Bir bölgenin coğrafi konumu, coğrafi şartları o bölgenin gelişmesinde tek başına yeterli değildir. İklim ve bitki örtüsünün elverişli olduğu yerlerde doğal olarak yerleşim yerleri artmakta ve gelişmektedir, fakat bu durum coğrafi şartların elverişli olduğu yerlerde daha fazla tarihsel ve kültürel gelişmenin yaşanacağı anlamını taşımaz. Yani “*Coğrafi çevrenin fiziki şartları elverişli olursa tarihi olaylar önem kazanır*” tezi her zaman doğru değildir. Alman determinist coğrafya ekolünün görüşü olan bu yaklaşım, her zaman bir kesinlik ifade etmez. Çünkü fiziki çevrenin verimsiz olduğu bazı bölgeler, yeni doğal ekonomik kaynakların (özellikle madenler) keşfi, ana ulaşım yollarındaki yön değiştirmeler, yapılan bazı turistik yatırımlar, yeraltı su potansiyelinin harekete geçirilmesi, stratejik (savunmaya ve saldırıya yönelik) askeri tesislerin kurulması gibi nedenlerle, zaman içinde büyük önem kazanabilmektedir (Doğanay, 1993, s. 120). Yani belirli bir yerleşim alanı ya da insanların yoğunluk kazandığı kentler, tarih boyunca her zaman cazibe merkezi değildir. Zamanla önem kazanan ve değeri artan çok fazla yerleşim yeri olmuştur. Buna rağmen geçmişten günümüze cazibesini yitirmeyen önemli kent merkezleri de var olmuştur. Tek başına doğal çevre, bir kentin gelişme göstermesine neden olmamaktadır. Birden fazla etmen sayesinde kentler, yerleşim alanları öne çıkmakta ve insanlar tarafından önem arz eden bir duruma gelmektedir.

Geleneksel olarak, coğrafyacılar maddi kültür unsurlarının mekânsal kalıplarını kültürel coğrafya çalışmalarında temel olarak kullanmışlardır. Daha yakın zamanlarda ise maddi kültür içinden seçilmiş zengin bir çeşitliliğe sahip unsurlara, maddi olmayan kültür unsurları (yani bunların haritalanabilir olanları) da eklenmiştir. Folklor da dâhil, maddi olmayan kültürler halk şarkıları, peri masalları, inançlar-batıl inançlar, alışkanlıklar, dille ilgili özellikler (aksanlar, olağan olmayan terminoloji vb.) gibi büyük bir çeşitliliğe sahip unsurlardır ve yazılı ya da sözlü olarak geleneğin bir parçası halinde nesilden nesile geçerler. Yine, bunların da bir coğrafi dağılımı vardır ve bunlar da coğrafyacılar tarafından incelenirler. Kültür coğrafyacıları, her ne kadar geleneksel olarak kültürün maddi yönlerine, özellikle de halk mimarisine önem vermişlerse de, halk gruplarıyla ilgili çalışmalarında gittikçe daha çok halk yaşantısını bir yaklaşım olarak benimsemektedirler. Kültür coğrafyacısı Eugene Wilhelm tarafından ortaya atılan “halk coğrafyası” da “halk yaşantısının mekânsal kalıplarının incelenmesi” olmaktadır. Kültürel özellikler ister maddi kültür gibi elle tutulabilir şekilde olsun, isterse kültürün yalnızca bir ifade şekli olsun, iki büyük kültür grubu içinde ele alınırlar;

- ✓ Sürekli bir değişim içinde bulunan normlara uyum sağlamaya ve onları uygulamaya çalışan büyük halk kitlelerinin oluşturduğu popüler kültür,
- ✓ Geleneklerini sürdüren halkların oluşturduğu halk kültürü (Aktaran: Tümertekin ve Özgüç, 2002, s. 134).

Kültürel coğrafya, kültürle ilgili coğrafyadır. İnsan kültürleri, konumları ve insan-çevre ilişkilerini inceleyen bir bilimdir. Kültürel coğrafya, arazi ve insanlar arasındaki bağı incelemenin yanı sıra çevre ile etkileşim yollarının dönüşümünü de ele alarak inceler. Kültürel coğrafya, insanların yaşadığı yol hakkında her şeyi açıklar. İnsanların giydikleri giysiler, uyguladıkları diyetler, becerileriyle yapılmış eserler, davranış kalıpları yani gelenekler, kişiler arası düzenlemeler, aile yapısı, eğitim yöntemleri ve diğer davranışların tümünü içine alır (Özey, 2014, s. 12).

İnsanların geçmişten gelen kökleri, gelenek ve görenekleri var olan coğrafyayla ilişkili olarak bir bütün halinde incelenmelidir. Yaşanılan coğrafya, kültürel yapıyı doğrudan etkilemektedir. Özellikle ilkel toplumlarda, coğrafyanın önemi her daim öne çıkmıştır. Yeryüzü şekillerinin yerleşim için uygun olması, iklimin ve doğa koşullarının yaşamı sürdürmek adına uygun olması, insanların temel ihtiyaçlarını sağlamaları ve hayatta kalmaları adına gereklidir. Kültür, var olan coğrafyayla ilişkili olarak gelişme gösterir ve gelecek kuşaklara aktarıldı. Halen bu yapı temelde devam etmekle birlikte, kültür ve coğrafya birlikteliği çok yönlü olarak ele alındığında, kültürel coğrafya daha iyi anlaşılacaktır.

Kültürel coğrafya, belirli yerlerdeki farklı süreçlerin nasıl bir araya geldiğine ve bu yerlerin insanlar için ne anlamlar ifade ettiğiyle ilgilenir. Kültürel coğrafya, bazen küresel ölçekte süreçlere bakıyorken, bazen de evlerin ve yerleşim yerlerinin mikro coğrafyası, insanların gündelik dünyasını oluşturan öğelere samimi ve kişisel ölçeklerle yer verebilmektedir. Dolayısıyla kültürel coğrafya, tüm zenginliklerle yaşamın çeşitliliği ve çoğulluğu ile ilgilenir. Dünyanın, mekânların ve yerlerin insanlar tarafından nasıl yorumlandığı ve kullanıldığı hakkında ve yine bu yerlerin daha sonra ortaya çıkan bu kültürü sürdürmeye nasıl yardımcı olduğu, belli başlı konuları arasında yer alır (Crang, 1998, s. 3).

Bazı coğrafyacıların doğanın ve coğrafyanın insan eylemini belirlemediğini söylemesine tepki olarak, dünyanın insan müdahalesi ile dönüştürüldüğü üzerinde duran söylemler zamanla benimsendi ve öne çıkarıldı. Kültürel coğrafyacılar, fiziksel çevrenin insan

gruplarını nasıl uyum sağlamaya zorladığını sormak yerine, dünyanın insanlar tarafından nasıl değiştirildiğini sordular. Kültürel coğrafyacıların birkaç temel soruları şunlar olmuştur;

- İnsanlar bugünün manzarasını oluşturmak için dünyanın fiziki coğrafyasını nasıl değiştirdiler?
- Dünya üzerinde insan müdahalesinden ne tür ayırt edici kalıplar ortaya çıkmıştır?
- Yeryüzünün insanlık tarafından kullanılmasının ve değiştirilmesinin dünya ve sakinleri için önemi nedir?

Kültürel coğrafyacı, bu soruları cevaplamak için insanlığın yurdu olarak dünya ile ilgili kökenleri; dağılımları ve kalıpları inceler. Kültürel coğrafya, toplumla ilgili olan mekânsal ilişkileri inceler. İnsan faaliyetlerinin dünya halkları arasında çeşitli yaşam tarzlarını nasıl ürettiğine odaklanır. Kültürel coğrafya; dini, siyaseti, geçim kaynaklarını, dili veya diğer kültürel olayları yansıtıp yansıtmadıklarına bakmaksızın, tüm kültür sistemlerinin mekânsal dağılımı ve işleyiş biçimleriyle ilgilenmiştir. Kültürel coğrafyacılar tipik olarak insan gelişiminin uzun vadeli karakterini inceleyerek çağdaş değerleri, dünyanın insan müdahalesiyle ilişkili daha uzun bir gelişme ve değişim sürekliliği üzerinde önemli bir nokta olarak görmüşlerdir. Dünyanın kültürel coğrafyasını açıklamaya çalışırken kültürel coğrafyacıların ilgisini çeken önemli konu ve dağılımlar şunlar olmuştur; 1.Kültür 2.Kültürel kökenler ve dağılımlar 3.Kültürel ekoloji ve süreç 4.Kültürel manzara 5.Kültür bölgeleri (Jackson ve Hudman, 1990, s. 15).

Kültürel coğrafyada, katı bir görüşü savunan çevreci deterministler, sadece çevresel farklılıklar temelinde kültürel farkı hesaba katmadılar, aynı zamanda keşif yoluyla keşfedilen kültürlerin göreceli ilerlemesine ilişkin yargılar ortaya koydular. Onlar için, yeni dünyada karşılaşılan yeni kültürler, genellikle batıdan farklı değildi, fakat onlara kıyasla daha medeniyetsiz addediliyordu. Ortaya koydukları hipotezlerinde bir çevrenin, hangi iklim özellikleriyle öne çıktığının ve içinde bulunan insan kültürünün uygar doğası arasında doğrudan bir ilişkinin olup olmasının önemine varılmıştı. Onlara göre, iklim ne kadar elverişliyse bağlı bulunduğu kültür de o kadar gelişmiş ve uygarken; iklim ne kadar elverişsizse kültür de o kadar medeniyetten uzak olarak kabul ediliyordu. David Livingstone'un ana hatlarıyla belirttiği gibi ılıman iklim ve kültürel ilerleme arasındaki bu nedensel ilişki kabul gören yaygın düşünceydi. Deterministlerin karşısında yer alan Carl Sauer'e göre ise; kültür ve peyzaj arasındaki ilişkide toplum kültürleri, herhangi bir yerin

metamorfozunu etkileyen en önemli faktördü. Doğal manzarayı şekillendiren insan kültürüydü ve bu etkileşim sayesinde doğal manzara, kültürel bir ürüne dönüşmekteydi (Aktaran: Anderson, 2010, s. 16-20).

Dünya üzerindeki her kültür bir bakıma kendi düşüncesi ve kendi inançları çerçevesinde doğaya hükmediyor, yeni bazı düzenlemelerle kendi öz benliğini yaşadığı coğrafyaya dokuyordu. Özellikle coğrafyanın etkisi ve doğa koşullarının insan yaşamı üzerindeki etkisini kabul eden keskin görüşe inat kültürel coğrafyacılara, kültürün coğrafyayı önemli bir şekilde etkileyip şekillendirdiğini savunuyor ve bunu örneklendiriyorlardı. Klasik coğrafyacılara belli dar kalıpları ısrarla savunmuş olsalar da kendi görüşlerini inkâr ettikleri durumlar da olmuştu.

Klasik coğrafyada doğal çevrenin incelenmesiyle toplumun incelenmesi birbirlerine adeta perçinlenmişti; çünkü bir coğrafi çalışmanın ana amacı toplumun çevre tarafından koşullandırılmasının ortaya konulmasıydı. Paul Vidal de La Blache ise doğa ile insan arasında bağlantılar kuruyordu, ona göre bunlar birbirinden ayrılamazdı. Bir toplumun içinde yaşadığı herhangi bir doğal çevre insanın varlığından büyük ölçüde etkilenir; bu etki, eğer toplum maddi kültür bakımından ileriye, daha da artar. Her bir toplumun yerel doğal çevrenin kendine özgü durumlarına uyumu, uzun yıllar boyunca devam ederek, o toplumda başka hiçbir yerde bulunmayan yerel karakteristikler üretecektir. İnsan ve doğa birbirlerini her daim etkilemiş ve insan doğayı, doğa da insanı şekillendirmiştir. Vidal sık sık insanı değil, doğayı (coğrafi görünümü) incelediğini belirtmiş olsa da açıklamalarında insan ve doğanın karşılıklı etkileşim halinde bulunduğuna yer vermiştir (Aktaran: Tümertekin, 1990, s. 79).

Coğrafyanın insan yaşamına etkileri her daim coğrafyacılara tarafından kabul görmüş ve benimsenmiştir. Coğrafi özellikler ve yeryüzü şekilleri insanların yaşam şekillerini, yaşadıkları evlerin mimari özelliklerini, yeme-içme kültürünü ve geleneklerini etkilemiş ve insanlar çağlar boyunca coğrafi şartlara, suyun yakınlığına, hava şartlarının uyumuna bağlı olarak yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Fakat zamanla insanlar, yerleştikleri yerlerin coğrafi özelliklerinden bağımsız olarak kendi kültürleri ve yaşayış şekilleri, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda doğaya müdahale etmeye başlamış, beşeri faktörlerin etkisiyle coğrafya üzerinde değişiklikler yapmıştır. Özellikle kültürel coğrafyanın asıl çalışma alanına giren kültür ve coğrafya ilişkisi ve bunun ele alınışı bu sayede ön plana çıkmış ve araştırma konuları arasına girmiştir.

2.2. Kültürel Coğrafyanın Tarihsel Temelleri

Coğrafi bilgi, beceri ve belgelerin antik çağlardan günümüze kadar korunmasında doğu uygarlıklarının katkısı büyüktür. Ortaçağın önemli coğrafyacıları olarak Mes'udi (?-956), Birûni (978-1048), İdrisi (1099-1154), İbn-i Batuta (1303-1384) ve İbn-i Haldun'un (1332-1406) isimleri verilebilir. Dönemin bilim insanlarının Antik Yunan'dan edindiği metinlerden yola çıkarak ve seyahat ederek yazdığı kitapların coğrafi bilginin gelecek nesillere ulaştırılmasında önemli bir payı olmuştur. Örneğin İbn-i Haldun'un sekiz ciltten oluşan *Kitap El-İbar (İbret verici kitap)* adlı eserinde, daha çok sosyolojik ve tarihi yönü ağır basan, bunun yanı sıra beşeri coğrafyanın ve özellikle jeopolitik, siyasi coğrafya konularında çeşitli çalışmalara değinmiş olması önemlidir (Aktaran: Çalışkan, 2015, s. 10-11).

8. yüzyıldan 9. yüzyıla geçiş döneminde beşeri coğrafya ve tarihsel coğrafya alanında Arap-İslam coğrafya yazınının özgün bir türü kendini gösterdi. Doğuşu ve erken dönem gelişiminde bu ekol bağımsızdı ve yüzlerce yıl boyunca, 9. yüzyılın ilk çeyreğinde, Ptoleme (M.S. 180 civarı) coğrafyasının ve Marinus (M.S. 130 civarı)'un dünya haritasının bilinir olmasından sonra Arap-İslam kültür çevresinde doğmuş olan matematiksel coğrafyadan bağımsız olarak kendi yolunda gitmiştir. Zamanla sıkı bir betimleyici karakter kazanan beşeri coğrafya, en azından ülkelerin kartografik tasviri bağlamında 10. yüzyıldan itibaren yeni karakteristik özelliklere kavuşmuştur (Aktaran: Sezgin, 2007, s. 3).

Seyyah ve gezginler gördükleri yerleri, konakladıkları şehirleri gözlemlerine dayanarak anlatır ve bu yerlerle ilgili düşüncelerini yazıya dökerlerdi. Farisi asıllı İbn Hurdazbih, Abbasiler döneminin en eski coğrafyacılarından kabul edilir. Onun bu konuda yazdığı "el-Mesalik ve'l memalik" adlı eseri idari yapı ve özellikle mali sistem hakkında önemli bilgiler verir. Bu kitap, Arapça olarak yazılmış ilk coğrafya kitaplarından biri kabul edilir. Yakubi (öl. 895) "Kitabu'l-buldan" eserinin yazarıdır. Bu eserinde; Ermeniyeye, İran, Hindistan, Mısır, Kuzey Afrika dolaylarında uzun seyahatler yapmış, seyahatlerinin ürünlerini bu kitabında toplamıştır. Ebu Muhammed Hasan Hemedani (öl. 946) bu dönemde yetişmiş coğrafya âlimlerinden olup, "Sıfatu Cezirleti'l-Arab" isimli eserini yazmıştır (Aktaran: Hasan, 1991, s. 361-362).

Ortaçağda coğrafya alanındaki en verimli çalışmalar İslam ülkelerindeki coğrafyacılar tarafından yapılmıştır. Mes'udi, Marvazi, Buhtari, İbn-i Batuta, İbn-i Haldun, İdrisi, İbn-i Havkal bu dönemde coğrafya ilmine büyük katkılar sağlamıştır.

- Arap bilgin İbn-i Hurdazbih'in 846 yılında yazdığı *El-Mesalikve'l-Memalik (Yollar ve Ülkeler)* adlı eseri,
- 9. yüzyılda Belhi'nin yazdığı *Suverü'l Ekalim (İklim Türleri)*
- 10. yüzyılda Mes'udi'nin yazdığı *el-Mürücü'z-Zehap (Altın Çayırklar)*
- 14. yüzyılda İbn-i Batuta'nın yazdığı *İbn-i Batuta Seyahatnamesi*
- İbn-i Haldun'un *Kitap El-İbar (İbret verici kitap)* adlı eser
- Kendisine "*Arapların Batlamyusu*" unvanı verilen El-İdrisi'nin "*Yer Haritası*" zamanının en doğru harita çizimlerini içeriyordu.

Sonuç olarak Ortaçağ'da coğrafya, İslam dünyasında daha fazla gelişme göstermiştir. Hristiyan dünyasındaki gelişmelerin engellenmesinin nedeni ise bilindiği üzere dönem içinde kilisenin bağınaz tutumu olmuştur. Ortaçağ İslam dünyası coğrafyacıları, Eskiçağ filozoflarının fikir ve düşüncelerinden yararlanmış, böylece bu filozoflardan kalma fikir ve görüşlere kendi gözlem sonuçlarını da ekleyerek coğrafyanın gelişmesine katkı sağlamışlardır (Aydın ve Güngördü, 2015, s. 4).

Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-İstahri el-Farisi 10. yüzyıl İslam coğrafyacılarından olup 952 yılı civarında İbn-i Havkal ile görüşmüş, Ebû Zeyd el-Belhi'nin coğrafyasını esas alarak yazdığı *Kitabü'l-Mesalik ve'l-memalik* adlı coğrafyasında bazı tashihler ve ilaveler yapmak istediğini söylemiştir. Bu eserde tarihte ilk defa olarak Sicistan'daki yel değirmenlerinden bahsedilir. Mes'udi ve İbn-i Havkal de yel değirmenlerinden söz ederler. Bu eserde ve bu eserin devamı mahiyetinde olan İbn-i Havkal ve Makdisi el-Beşşari'nin eserinde doğudaki Türkler hakkında kısa bilgi verildiği halde, Batı Türkleri ve özellikle Hazar Denizi etrafındaki Türkler hakkında da ayrıntılı bilgiler verildiği görülmektedir. Ebu'l Kasım Muhammed b. Havkal, 943-987 yılları arasında çeşitli yerleri ve özellikle Horasan (Maveraünnehir dâhil) ve Hazar Denizi etrafını, Sicilya'yı ve sayısız ülkeyi dolaşmıştır. 952 yılı civarında İstahri ile görüşmüştür. İstahri tarafından Ebû Zeyd el-Belhi'nin eserine göre telif edilen *Kitabü'l-Mesalik ve'l-memâlik* adlı eserini ve haritalarını düzenleyerek *Sûretü'l-arz* adlı kitabını yazmıştır. Eserinde İstahri gibi, Hazar Denizi ve Maveraünnehir etrafındaki Türkler hakkında geniş bilgi vermiştir. Maveraünnehir ve diğer yerler hakkında verdiği bilgiler gözlemlerine dayanmaktadır (Aktaran: Şeşen, 2017, s. 21).

İbn-i Haldun önemli İslam âlimlerindedir ve beşeri coğrafyanın temelini atan önemli isimlerden biri olarak kabul edilir. İbn-i Haldun 1332'de Tunus'ta doğmuştur. Çocukluğundan itibaren bulunduğu çevrenin kültür ve ilim yönünden zengin olması, onun eserlerine de

önemli ölçüde yansımıştır. En önemli eserlerinde biri olan Mukaddime’yi üç yılda yazmış, 1377’de Tunus Sultanı Ebu Abbas’a sunmuştur. Daha sonraki dört yılda da Kitab-el İber adlı eserini tamamlamıştır (Falay, 1978, s. 13).

İbn-i Haldun çok yönlü bir ilim adamıydı ve farklı konularda oldukça etkili görüşleri olmuştu. Bunlardan biri de kuşkusuz coğrafyaydı. “*Coğrafya kaderdir*” sözü İbn-i Haldun’dan zaman ve mekân ötesi bir tespit olmuştur. İbn-i Haldun, Mukaddime eserinde coğrafyanın insan üzerinde etkilerini ele alırken bunu her açıdan değerlendirmiştir. Gerek siyasi, gerek fiziki olarak coğrafyanın insanın üzerinde bıraktığı etkileri derinlemesine incelemiştir. “Yaşadığı yerin havası, nemi insan sağlığına etki eder” diyen Haldun, “Siyasi mekanizmanın düzgünlüğü ya da bozukluğu da insan hayatının her şeyini etkiler” demiştir. Yani bu sözü hem politika açısından ele almak gereklidir, hem de coğrafi koşullar açısından irdelemek gereklidir. İbn-i Haldun coğrafya meselesini Mukaddime’de derin bir şekilde ele alarak yerküreyi güneyden kuzeye yedi iklim bölgesine ayırarak bu yedi iklim bölgesinin koşullarını incelemiştir. Her iklim bölgesindeki kaynaklar, yaşam zorlukları ve toprağın nasıl verimli olduğunu derinlemesine ele alan İbn-i Haldun önemli bir coğrafya araştırması ortaya çıkartmıştır. Sadece coğrafi koşullarla da sınırlı kalmayıp toplumları derin bir şekilde ele alarak, siyasi mekanizmalarından kültürlerine, yaptıkları yapılardan giydikleri kıyafete, yedikleri yemeklere kadar farklı farklı toplum analizleri yapmıştır. Bu farklı toplumlarda yaşayan insanların, içlerinde buldukları toplumdan ne kadar etkilendikleri ve o toplumun içinde nasıl var olabildiklerini anlatmış, değerlendirmelerde bulunmuştur (Aktaran: Topal, 2021, s. 17-20).

İbn-i Haldun, diğer İslam coğrafyacıları gibi beşeri coğrafya alanında öne sürdüğü fikirlerle bilinir. 14. yüzyılda yaşayan büyük düşünürün coğrafi görüşleri, modern coğrafyanın temeli sayılabilecek niteliktedir. Nitekim 19. yüzyılın sonlarına doğru modern coğrafyada ileri sürülen birtakım görüşlere, 1377’de Mukaddime adlı eserinde değinmiştir. İbn-i Haldun’un iktisadi görüşlerini coğrafi anlamda önemli yapan bazı hususlar bulunur. Düşünür, iktisadi görüşlerinde, özellikle modern coğrafyada var olan gezi-gözlem metodunu kullanmış, olayların coğrafi analizini yapmıştır. Mesela, kendi yaptığı gözlemler sonucu ekonomik faaliyetlerin bir tasnifini yapmış ve bu bağlamda insan tabiatına uygun olan ve olmayan geçinme tarzlarından bahsetmiştir. İbn-i Haldun, genel anlamda insanın doğasına uygun olan çiftçilik, sanat ve ticaret meslekleri üzerinde durmuş ve bunları coğrafi bakış açısı ile ele almıştır. Nitekim söz konusu mesleklerin kökeni, dağılışı ve toplumlara göre farklılıklarına

değirmiştir. Ekonomik faaliyetlerin ılıman iklim kuşağında yoğunlaştığını ifade eden İbn-i Haldun, aşırı sıcak ve soğuk iklimlerde yaşayan toplumların iktisadi açıdan zayıf olduklarını öne sürmüştür. Bu bakımdan iklim ve ekonomi arasında kurduğu ilişkiden dolayı, İbn-i Haldun'un bu hususta determinist bir yaklaşım içerisinde olduğu kanısına varılmıştır. İbn-i Haldun'a göre iktisadi üretim, sosyal organizasyondan doğan beşeri bir aktivitedir (Belge, 2018, s. 284).

Kâtip Çelebi, 17. yüzyılda yetişen en önemli ilim insanlarından. Keşfüzzunun, Kâtip Çelebi'nin eseridir. Kâtip Çelebi'nin coğrafyaya ait eserleri: *Cihannûma*, *Levamiünnur fi tercemeti atlâs minor*'dur. Kâtip Çelebi *Cihannûma*'yı 1648'de yazmıştır. Eserin mukaddimesinde tarihi coğrafya ile riyazi coğrafyaya dair bilgiler vardır. Eserde renkli haritalar yer almıştır. Nevşehirli İbrahim Paşa, İbrahim Müteferrika'ya İstanbul'da ilk matbaayı açtırdıktan sonra, ilmi birçok eserler kitaplaştırıldığı gibi, Kâtip Çelebi'nin *Cihannûması* da kitaplaştırılmıştır (1732). *Levamiünnur* 1652'de Latince'den tercüme edilmiştir (Refik, 1932, s. 25-26). *Cihannûma*'nın birinci redaksiyonunun Viyana Mxt 389'daki ekleri içermeyen, İstanbul kütüphanelerinde ve dışında kalmış birçok nüshası vardır. Bu Viyana yazmasından başka birinci redaksiyonun bize ulaşan nüshalarından tanıyabildiklerimizin hepsinin başlangıç taraflarından bir kısmı eksiktir. Bu nüshaların birbiriyle karşılaştırılması, Kâtip Çelebi'nin ana nüshasının başlangıç kısmını, yenisini yazmak üzere dışarıda bıraktığı, böylece başlangıçsız kalan nüshasının yapılan diğer kopyalara doğrudan doğruya veya dolaylı esas sağladığı düşünülmektedir (Sezgin, 2013, s. 9).

Cihannûma'nın yazılma hikâyesi, Kâtip Çelebi'nin Girit seferine katılmasıyla başlar. Bu seferle, harita ve coğrafya kitaplarına merak salan Kâtip Çelebi, Girit seferinden döner dönmez iki bölüm halinde tasarladığı kitabı yazmaya başlar. 1645 yılı itibariyle başlanan metin, kitabın ilk versiyonu olarak adlandırılır. Kâtip Çelebi elindeki Arapça kaynaklara dayanarak kitabını şekillendirir. Buna göre kitabın ilk bölümü (ilk iki fasılın eksikliği ile birlikte) önsöz, yerküre, kıtalar ve okyanuslar hakkında genel bilgi aktarmaktadır. İkinci bölüm ise batıdan doğuya doğru sırasıyla Endülüs yani İspanya ve Mağribi'den başlayarak, Bosna Macar ve Rumeli'ye kadar topraklar hakkında bilgi içerir. Kâtip Çelebi burada biten eserin birinci versiyonunu; Anadolu, Venedik, Vatikan, Fransa ve Britanya adalarıyla devam ettirmeyi düşünse de bu toprakların coğrafyası hakkında uygun ve açıklamalı bir kaynağa rastlayamayınca bu düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Fiziki coğrafyaya ait oldukça ayrıntılı bir girişten ve Kristof Kolomb ile Macellan'ın ünlü keşif seyahatlerinin söz

konusu edildiği genel bir bölümden sonra, Kâtip Çelebi, Batı kaynaklarını kullanarak eserine doğuda Japonya ve Asya'nın tasviri coğrafyası ile başlamaktadır. Batı'ya ve İslam dünyasına doğru ilerledikçe kitabi kaynaklar dışında, kendisi tarafından çeşitli yollarla toplanmış bilgiler ağırlık kazanmakta, Doğu ve Batı kaynakları ikinci plana düşmekteydi. Ele aldığı ülkelerin durumunu, idari bölümlerini, saltanat şekillerini, siyasi yapılarını, halkın ahlâk ve âdetlerini, binalarını, su, hava, nehirler, dağlar ve bitkilerini, yetiştirilen ürünleri ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. İkinci telifte Cihannûmayı diğer Osmanlı coğrafya eserlerinden ayıran başlıca özellik olan kıta tasnifine göre coğrafi bilgilerin düzenlendiği fasıllara yer vermiştir. Burada dünyanın beş kıtası altıya bölünerek (Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Macellanika/Avustralya, Kutuplar), gerek Batı kaynakları gerekse İslam coğrafyacılarının tasniflerinden farklı şekilde Japon adalarından başlanması esere sistematik bakımdan ayrı bir nitelik kazandırmıştır. Kâtip Çelebi'nin Cihannûmayı yazarken izlediği yol, eleştirel bir duruş sergilemesine neden olmuştur. Örneğin, bir yandan Arap coğrafyası eserlerini bilgi yanlışlıkları ve haritacılık konusundaki eksiklikler açısından eleştirirken, Avrupalı kaynakların da Asya'daki bazı yerleri doğru göstermediklerini söyleyerek eleştirmiştir. Kâtip Çelebi de yine aynı şekilde eserlerini yazarken kendi gözlem ve deneyimlerinden bahsetmiş, kaynak kitapları derlemiş ve coğrafya alanında da özel bir yeri olan Cihannûmayı kaleme almıştır (Karakaş Özur, 2014, s. 126-127).

Kâtip Çelebi'nin en önemli eserlerinden biri sayılan Cihannûma döneminin ötesinde bir eser olmasıyla öne çıkmıştır. Ayrıca bu eserde Kâtip Çelebi sadece fiziki coğrafya üzerinde durmamış; şehirlerden, şehirlerin yönetim şekillerinden, halkın gelenek ve göreneklerinden de bahsederek bir bakıma beşeri coğrafyanın da üzerinde durmuş, coğrafya ve kültürel yapının birlikteliğini ortaya koyan önemli bir eser ortaya çıkarmıştır. Bu özelliğiyle de Cihannûma oldukça değerlidir.

Ortaçağ'dan itibaren ortaya konulmuş eserlere bakıldığında özellikle İslam coğrafyasında, dönemlerine göre çok ilerde yazılar yazılarak coğrafya ile ilgili, özellikle de coğrafyanın kültüre etkileri boyutunda önemli kitapların ortaya konulduğu görülmektedir. Bu eserlerin çoğunda coğrafya kitapları boyutunda ilim ve bilgi sahibi isimlerin; gördükleri, gezdikleri ülkeleri temel alarak eserlerini ortaya koyduklarına tanıklık edilmektedir. Bu eserlerin çoğunda ülkelerin özelliklerinden, yetiştirilen ürünlerden, coğrafyanın kültüre olan etkilerinden bahseden kitaplar öne çıkmaktadır. Özellikle İbn-i Haldun gibi isimlerin beşeri coğrafya alanında ortaya koyduğu tespitler oldukça önemlidir. Coğrafyanın, ekonomik

faaliyetler boyutundaki etkilerine değinmiş, bu anlamda coğrafi etkenlerin insanların yaşam şekilleri ve geçim kaynakları üzerinde etkili olduğu konusuna yer vermiştir. Yine aynı şekilde İbn-i Havkal de şehirlerin gelişiminde ve ekonomik olarak değer kazanmasında coğrafyanın etkisinden bahsetmiş; şehirleri anlatırken coğrafyalarıyla birlikte ekonomilerine de değinmiş, yani genel olarak beşeri coğrafya alanında önemli tespitlerin yer aldığı eserler meydana getirmişlerdir. Bu yönüyle kültürel coğrafyadan direkt olarak bahsetmeyen bu isimler, bir anlamıyla beşeri coğrafyanın üzerinde durmuşlar ve beşeri faktörlerle coğrafyayı ilişkilendirmişlerdir. Kültürel coğrafyada değinilmesi gereken esas nokta coğrafya ve kültürün birlikte ele alınması ve incelenmesi olduğundan, bu anlamıyla İslam coğrafyacıları tam olarak adını koymasalar da kültürel coğrafyaya değinmişler, eserlerinde kültür ve coğrafya ilişkisine yer vermişlerdir.

2.3. Kültürel Coğrafyanın Tarihçesi

Kültürel coğrafyanın, beşeri coğrafyanın bir alanı olarak incelenmesi, geliştirilmesi ve “*Kültürel Coğrafya*” tanımıyla isimlendirilmesi çok eskilere dayanmamaktadır. Kültürel coğrafya, özellikle Carl Sauer (1889-1975)’in katkılarıyla önem kazanmış ve adını duyurmuş bir beşeri coğrafya alanı olmasıyla öne çıkmaktadır. Carl Sauer, 19. yüzyıldan önceki coğrafyacıların klasik görüşünün aksine coğrafyaya yeni bir bakış açısı kazandırarak, kültür ve coğrafyayı birlikte ele alarak incelemiş ve bu alanda çok önemli çalışmalara imza atmıştır. Klasik coğrafyacılar, coğrafya ve yeryüzü şekillerinin her zaman kültür ve insan yaşamı üzerinde çok daha fazla etkiye sahip olduğunu savunmuşlardır. Carl Sauer ve Berkeley Ekolü, kültürün de coğrafya üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu, kültürel etkilerin ve inançların coğrafyayı ve peyzajı değiştirdiği görüşünü savunmuş ve bir anlamda coğrafyadaki eskiden kalma, dar ve kalıplaşmış görüşü yıkmıştır. Kendisinin söylemleri zamanla daha fazla benimsenmiş ve şimdiki kültürel coğrafyanın temelini atan en önemli isim olarak kabul edilmiştir.

Coğrafyanın bilim olarak ortaya çıkışından beri insan-çevre etkileşimi, coğrafyanın temel problemleri arasında olagelmıştır. Ancak coğrafyanın kültürle ilgilenmesi ve kültürü konu edinen coğrafi çalışmaların geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna kadar (1920’li, 1930’lu yıllar) coğrafyacılar bu etkileşimde daha çok çevreye ağırlık vermişlerdir. Bir başka ifadeyle çevreci determinizm baskın konumda yer almıştır. Bu tarihten sonra, yaklaşık son yüzyıl içerisinde, coğrafya alanında kültürle bağlantılı konuların işlenmeye başlandığı ve kültürel coğrafya adıyla bir alt dalın oluştuğu görülmektedir. Bu dönemde, Amerikan coğrafyacıları olan Harlan H. Barrows ve Carl Ortwin Sauer öncülüğünde posibilizm değer kazanmaya başlamış ve insan-toplum-kültür odaklı coğrafi çalışmalara ağırlık verilmiştir. Sauer’e göre coğrafya ilmi, fiziki peyzaj olarak adlandırdığı doğal çevre unsurları üzerinde, insanın nesilden nesile yapmış olduğu etkiyi ve bu şekilde ortaya çıkan kültürel peyzajı konu edinmelidir (Aktaran: Orhan, 2019, s. 4).

Carl Sauer için peyzaj, öncelikle biyolojik gerçeklerdi. Doğal manzaralar ve çevre, insan faaliyetleri tarafından dönüştürülmüştü; ormansızlaşma ve bazı değişikliklerle birlikte doğa şekillendirildi. Sauer, kültürel coğrafyanın esas olarak çevrenin doğal boyutunun insan aracılığıyla dönüşümü ile ilgili olduğuna inanıyordu. Doğal çevre bir denge halindeydi ve insan faaliyetleri doğal dengeleri yok edebilirdi. Sauer, doğaya odaklanmıştı ama aynı zamanda insan toplulukları hakkında derin bir kavrayışa da sahipti. Esas olarak doğayı nasıl

değiştirdikleri ve kültürel eserler ürettikleri ile ilgilenen bile, toplulukların değerler tarafından birbirine bağlandıklarını ve kültür tarafından örgütlendiklerini biliyordu. Sürdürülebilirlikten bahsedilmeyen bir dönemde, Sauer bu düşünceleriyle kültürel coğrafyanın şekillenmesine öncülük etmişti (Aktaran: Claval ve Entrikin, 2004, s. 34).

Coğrafyada 19. yüzyıl ortalarında Ritter ve Humbolt'un kurucuları olduğu *Klasik* görüşün bugünkü coğrafyaya başlıca katkıları: a) sebep ve etki yoluyla olayların sebeplerini araştırmak, b) fiziki çevrenin topluma etkisini araştırmaktır. Coğrafyanın hem sosyal, hem de fiziki olaylarla ilgilenen ikili yapı kazanmasında klasik devrede gelişen insan-doğa ilişkisine önem verme olayının büyük etkisi olmuştur. Ancak yine aynı ilişkinin öneminin gerektiğinden fazla ve incelemenin esası olarak ele alınmış olması da bu kez "possibilizm" ya da "propabilizm" biçiminde oluşan coğrafi determinizme de yol açmıştır. Bu konuda özellikle fiziki coğrafya alanındaki çalışmaları ile tanınmış Amerikalı coğrafyacı Davis 1898'de yayınlanan "Fiziki Coğrafya"sında şunları yazmaktaydı: "*Yeryüzünün insanlarla ilişkili olarak incelenmesi şeklinde kabul edilen coğrafyanın başarılı şekilde gelişmesi insanın fiziki çevresinin incelenmesi olan fiziki coğrafyaya, yani fizyografiye dayandırılmalıdır*". Bazı coğrafyacılarca Post-Klasik devrenin başlangıcı sayılan ve Vidal de la Blache'in öncülüğünü yaptığı görüş coğrafyanın gelişmesinde "Bölgesel Devre" olarak adlandırılır. Bu devrenin öncüsü ünlü Fransız coğrafyacı insan ve doğanın birbirleriyle uzun ve sıkı bağlılıklarının eseri olan mekânı (bölgeyi) coğrafyanın başlıca inceleme alanı olarak görüyordu. Coğrafyada bölge araştırmalarının önemi üzerinde en çok duranlardan biri olan James de, bu tür araştırmalarda başarının, yeryüzünde işleyen süreçlerden seçilen gruplar üzerinde uzmanlaşmak yoluyla olacağı görüşünü ileri sürenlerdendir. James, Boesch ve diğerlerinin coğrafyada çalışma alanının genişliği nedeniyle belirli konularda uzmanlaşma gereğine dikkat çekmeleri, bu bilim dalında eskiden beri var olan gerek alansal, gerekse konusal uzmanlaşma eğilimini güçlendirmiştir (Aktaran: Tümertekin ve Özgüç, 1996, s. 6-7).

Geleneksel kültür coğrafyası, 20 yıl önce bilimsel eleştirinin odağı ya da konusu haline gelene kadar geleneklerin kültür coğrafyası olarak adlandırılmaktaydı. Elbette, herhangi bir geleneğin yekpare ve değişmez olduğunu varsaymak doğru değildir. Bir disiplinle özdeşleştirilebilecek tüm uygulayıcıların aynı şekilde düşünmesi ve davranması, aynı kalıptan çıkmış düşüncelerin savunucusu olmaları asla kabul edilemez. Bununla birlikte, yayılmalarını ve etkilerini tespit etmek için kilit fikirler daima önemli olacaktır ve izlenmeleri, takip edilmeleri insanlara fikir verecektir. "Peyzajın Morfolojisi" özellikle, Ellen Churchill

Semple ve Harlan Barrows'un çalışmalarında olduğu gibi, Sauer'in o zamanki baskın çevresel determinizm perspektifinden duyduğu memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak yazılmıştır. Sauer, felsefi rehberlik için kıta felsefesine, kültür teorileri için Berkeley'deki Antropoloji alanındaki meslektaşlarına yöneldi ve "determinist" düşünceden kendini özgürleştirme çabasının bir parçası olarak "*Morfoloji*"yi yazdı. Sauer daha sonra "*Morfoloji*" gibi metodolojik ifadelerin, yazıldıktan sonra nadiren atıfta bulunduğu devam eden ve değişen bir metodolojik konumun parçası olduğunu iddia etti. Bunun yerine en iyi ardışık yönelimlerin kabul edilebilir ve faydalı olduğunu söyleyerek, başarılı çalışmaların coğrafya tarihine ait olduklarını ve eğer iyilerse değişimi ve büyümeyi temsil edeceklerini belirtmiştir (Aktaran: Schein, 2004, s. 12-14).

Kültürel coğrafyanın araştırma bakımından coğrafyanın sorunları ile olan ilişkisi, dünya çapında insan-çevre sisteminin anlaşılmasındaki zorunluluk nedeniyle, doğrudan doğruya birbiriyle bağlantılıdır. Kültürel coğrafyada hâkim düşünce "tabiat ve insan" görüşünden "tabiatta yeni belirlemekte olan insan"a döndüğünden, bu konuya yapılan katkıların varlığı önemli hale gelmiştir. Modern kültürel coğrafya, kültürün bir sonucu olarak dünyanın her tarafına yayılmış, çok değişik iklim ve geleneklere uyum sağlayarak, yeryüzünün büyük bir kısmında bilinen bir alan haline gelmiştir. Kültürel coğrafyayla ilgilenenler, yeryüzünün çehresinin değiştirilmesinde kültürlerin çok farklı olan etkilerini kaydederek analiz ederler. Özellikle de söz konusu etkinin geçmişi, bugünü ve geleceğine yönelik tespitinde bu analiz süreci oldukça önemlidir (Ackerman, 1972, s. 92).

Kültürel coğrafya, peyzajın evrimini ve insanların toprağa olan bağlılığını ya da yer duygusunu yeniden inşa etmeye meyilli olarak tanımlanıyordu. Karakteristik olarak, incelediği manzaralardaki değişim oranı onun için önemliydi. Bununla birlikte, bazı belirgin modern temaları içeren kültürel coğrafya tarzı meydana geldi. Yani kimisi için maddi nesnelere önemi belirleyiciyken, kimisi için yeme-içme gibi günlük aktivite ve eylemler kültürel dönüşümlerdeki belirleyici rolünü kazanmış oldu (Thrift ve Whatmore, 2004, s. 4-5).

Kültürel peyzaj ve kültürel coğrafya fikri, Carl Ortwin Sauer'in çalışmaları ve gayretleri ile sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Kültürün peyzaj üzerindeki kanıtları, Sauer'in bu konuyu araştırmasından sonra hızlı bir şekilde öne çıkmaya başlamıştır. Kültürel çalışmalara eğilimleri olan çok sayıda bilim insanı da Sauer'in fikirlerini takip etmişlerdir. Berkeley ekolünün mimarı olarak kabul edilen Sauer'in görüşleri, Kuzey Amerika'da akademik coğrafyanın içeriği ve nasıl çalışıldığı konusunda önemli değişikliklerin

yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle onun öğrencileri tarafından geliştirilen kültürel coğrafya çalışmaları, 1960'lı yılların ortalarına kadar maddi kültür öğeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Daha sonra kültürel coğrafya konularında sadece maddi kültürle yetinilmemesi ve kimlik, sembolizm ve anlam gibi yeni yaklaşımlar, kültürel coğrafya temaları içinde incelenmeye başlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar Carl Ortwin Sauer'in oluşturmaya çalıştığı maddi kültür öğelerine dayalı olan kültürel coğrafya araştırmalarının dışlanması veya yok sayılmasına neden olmamıştır (Aktaran: Kayserili, 2010, s. 186).

Peyzaj terimine eşdeğer olan kelimeler “alan” ve “bölge” olarak kabul görmüştür. Alan, doğal olarak coğrafi anlamda belirgin olmayan genel bir terim olarak benimsenmiştir. Bölge, bazı coğrafyacılar için bir büyüklük sırasını belirtmede kullanılmıştır. Peyzaj, Alman coğrafyacıların büyük ölçüde kullandıkları terimin İngilizce karşılığıdır ve kesinlikle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Şekillendirme sürecinin hiçbir şekilde sadece fiziksel olarak düşünülmediği bir arazi şekli olarak genel tanımı kabul görmüştür. Bu nedenle, hem fiziksel hem de kültürel olarak ayrı bir formlar birliğinden oluşan bir alan olarak tanımlanması doğrudur. Coğrafyanın gerçekleri yer gerçekleridir; birliktelikleri peyzaj kavramını doğurmuştur. Benzer şekilde, tarihin gerçekleri zaman gerçekleridir ve onların birlikteliği de dönem kavramını doğurmuştur. İnsanların eserleri kendilerini kültürel peyzajda ifade eder. Bu peyzaj özellikleri ardı ardına gelen kültürlerin devamı olabilir. Her durumda insan, doğadaki yerini içselleştirmek için çabalar. Medeniyet denilen kültürün doruk noktası tüm insanlar için önemlidir. Kültürel peyzaj, ya bir kültürün gelişmesiyle ya da kültürlerin değiştirilmesiyle başkalaşıma uğrayabilir. Peyzaj formlarının doğal ve kültürel olarak ayrılmasının insan faaliyetlerinin alansal önemini ve karakterini belirlemek bakımından önem arz ettiği bir gerçektir. Coğrafya tüm bu özellikleriyle dünya tarihinin şekillenmesinde ve gelişmesinde etkin rol oynamıştır (Sauer, 2008, s. 98-100).

Carl Sauer'in kültürü merkeze alan yaklaşımı, coğrafya disiplini içinde önemli bir etki yaptı ve bu etki oldukça uzun sayılabilecek bir zaman (altmış yıl) sürdü. Sauerci geleneksel kültürel coğrafya, coğrafya disiplinini domine edecek bir derinlikteydi. Birçoklarına göre coğrafya demek, kültürel coğrafya demektir ve bunun mimarı da Carl Sauer'dir. Ancak özellikle 1980'lerle birlikte Sauer'in düşünceleri yoğun eleştirilerin hedefi oldu ve coğrafya disiplini içindeki egemenliği sona erdi. Sauer ve geleneksel kültürel coğrafyaya yöneltilen eleştirilerin bir kısmı Amerika'daki hümanistik coğrafyacıardan, diğer bir kısmı ise İngiliz kültürel araştırmalar, eleştirel teori, Marksizm, post yapısalcılık ve feminizm

yaklaşımlarından beslenen İngiliz coğrafyacılar geldi. Yeni kültürel coğrafyacılar, Berkeley Okulu'nun temsil ettiği geleneksel kültürel coğrafyayı birçok bakımdan eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin en önemlilerinden biri süperorganik konusundadır. Özellikle fenomenoloji felsefesinden beslenen hümanistik coğrafyacılar, Sauer'in kültürü, süperorganik bir varlığa dönüştürdüğünü ve adeta çevresel determinizm yerine kültürü ikame ettiğini savundular. Eski kültürel coğrafyacıların doğal ve modernizm öncesi peyzajlara yoğunlaşmasının aksine yeni kültürel coğrafyacılar gittikçe artan bir oranda şehirlere ve 20. yüzyılın modern toplumlarına yönelmişlerdir. Yeni yaklaşımlarda maddi kültür öğeleri yerine kimlik (identity), temsil (representation), sembolleştirme (symbolism), anlam (meaning) ve tasavvur (imagination) edebilmek gibi kavramlar araştırmaların ana ekseninde yer almıştır (Aktaran: Güngör, 2016, s. 14-15).

Kültürel coğrafyaya yönelik tüm eleştirilere rağmen, savunduğu kültür ve coğrafya ilişkisi zamanla benimsenmiş ve eleştiriler zamanla azalmıştır. Özellikle kültürel etkilerin ve inançların coğrafyayı şekillendirdiği ve bu şekilde farklı kültür bölgelerinin oluştuğu fikri öne çıkmış ve kabul görmüştür.

Coğrafyacılar, bir kültürel grubun neden kendi fiziki çevresinde geliştiğini anlamak için, sadece fiziki çevrenin neye benzediğini değil, aynı zamanda o kültürün üyelerinin orayı nasıl algıladıklarını da bilmek zorundadır. Birçok kültürel coğrafyacı, insanın şekillendirdiği çevresel değişmelere bakarak, habitatı değiştirici olarak insanın rolüne vurgu yapar. Bu, aynı zamanda insan-çevre geleneğinin başka bir yönünü ortaya koyar. Bir bakıma bu değiştirici olarak insan düşünce ekolü, çevresel determinizmin karşıtıdır. Deterministler, doğanın insanoğlunu şekillendirdiğini söylemesine karşılık, insanın fiziki çevre üzerindeki etkisini inceleyen kültürel coğrafyacılar, insanın doğayı şekillendirdiğini iddia ederler. Aslında coğrafyacılar ilkçağdan beri insanın yeryüzünü değiştirdiğine değinmektedir. Ancak 1970'lere kadar bu düşünce, araştırmaları yönlendiren temel bir felsefe haline gelmemiştir. Günümüzde artık insanın değiştirici gücü temel çalışma alanlarından birisi durumuna gelmiştir (Arı, 2010, s. 29).

Eskiçağlardan bu yana insan devamlı çevresini değiştirmiş ve düzenlemiştir. Coğrafya çoğu zaman insanların eylemlerini kısıtlayıcı özelliklere sahip olsa da insan bir şekilde coğrafyaya hükmetmeyi başarmıştır. Dağlara tünel kazmış, barajlar ve su kanalları ile doğayı ihtiyaçlarına yönelik şekillendirmiştir. Bunu yaparken kimi zaman çevresine zarar verse de insan doğaya hükmetmekten vazgeçmemiştir. İnsanlar; kendi kültürünü, kendi coğrafi

bölgesinde yaşarken, geçmişten gelen inançlarını ve geleneklerini coğrafyayı şekillendirmede kullanmışlardır. Bu sayede yerleştikleri bölgeleri, kendi kimlikleri ve öz benlikleriyle var etmişlerdir. Kültürel coğrafya bu anlamıyla ne sadece kültürdür ne de sadece coğrafya. Her ikisi de birbirini tamamlayan ve birbiriyle anlam kazanan önemli bir alandır.

Carl Sauer'in katkıları, 1975'teki ölümünden bu yana birçok yorumcu tarafından ele alındı ancak Sauer'in argümanının esasları ne olursa olsun çalışmaları Amerikan akademisindeki kültürel coğrafyayı tanımladı ve öğrencileri Berkeley'den, bu görüşün yayılmasını sağladı. Bununla birlikte, Sauer ve öğrencileri fiziksel çevre için kilit kültürel öğelerin kökenleri konusunda güçlü etkiyi belirtirken, bunun insanların rutin davranışlarında evrensel bir nedensel faktör olduğu görüşünü reddettiler. Bu nedenle tarım, medeniyet, bilim, ticaret, kapitalizm, sanayi ve demokrasinin ortaya çıkış süreci tek bir nedene bağlanılamadı. Bunlar basit bir neden tarafından tetiklenen icatlar değildi, aksine sınırlı sayıda çok özel yerlerde ortaya çıkan fenomenlerdi. Süreç, bu karmaşık yeniliklerin insanlığa yayılması gibi çok daha yaygın olaylarla ilgiliydi ve bu durum evrensel olarak kabul edilebilirdi (Aktaran: Hugill ve Foote, 1994, s. 12).

Çevre hareketinde Batı toplumu, denetlenmeyen ekonomik büyüme ve maddi tüketim ideolojisine ters bir ideoloji üretti. Bu hareket, pastoral ve vahşi doğa fikirleri üzerine inşa edilen çeşitli korunaklı peyzajlar ve doğa rezervlerini korumayı vadeden bir yapıya büründü. Ancak sürdürülebilir enerji ve şehir peyzajları kentsel dönüşümlere neden olurken, bu durumun getirdiği büyük şehirlerin temizliği kaygıları gündemden güne artmıştır. Peyzaj ve mimari durağan değildir ve devamlı olarak kendini geliştiren bir alandır. Asıl soru, hangi kültürün ya da kimin kültürünün manzarayı/peyzajı şekillendirmesine izin verildiğidir. İnsan, kültürel çeşitliliğini ve yenilikçiliğini daha destekleyici adımlarla ileriye taşıdığı ve diğerlerine örnek olduğu sürece kültürünü devam ettirme gücüne sahip olacaktır (Adams, 2010, s. 76).

Kültürel coğrafyada, kültür ve coğrafya birlikte ele alınarak incelenmekte ve özellikle coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra kültürün de coğrafyayı etkileyip şekillendirdiği üzerinde durulmaktadır. İbn-i Haldun'un "Coğrafya kaderdir" görüşünden yola çıkılarak pek çok kez yaşanan coğrafyanın önemine değinilmiş; coğrafi faktörlerin, yaşam şekilleri üzerinde, dinler tarihinde, kültürler üzerinde çok önemli etkilerinin olduğuna sıklıkla yer verilmiştir. Elbette coğrafya önemlidir ve coğrafya kültürleri etkiler, şekillendirir. Fakat tek başına coğrafya, bir bölgenin gelişmişliğinde ya da geri kalmışlığında etken rol oynamaz.

Örneğin; Güney Kore ve Kuzey Kore aynı coğrafyada bulunmalarına rağmen, aynı gelişmişlik düzeyine ve aynı eğitim seviyesine sahip değildirler. Burada, yönetim şekillerinin ve yönetimde etkin rol oynayan hâkim güçlerin etkisinin varlığından söz etmek mümkündür. Yani, aynı coğrafyada bulunmalarına rağmen aynı kültüre ve aynı gelişmişlik düzeyine sahip olmayan ülkeler vardır ve var olmaya devam edeceklerdir. Coğrafya tek başına bir ülkenin kültüründe, gelişmişlik düzeyinde etken faktör değildir. Kültürel coğrafya bu anlamıyla çok fazla değişkene ve etkene sahip olan önemli bir beşeri coğrafya alanıdır.

Kültürel coğrafya, daha çok kültürel gelişmelerle ilgilenen özellikle kültürlerin coğrafyayı nasıl şekillendirdiği, coğrafyaya ne gibi düzenlemelerle müdahale edildiği ile ilgilenen bir alan olarak öne çıkmaktadır. İnsanların yaygın görüşüne göre ve özellikle de Carl Sauer'den önceki determinist görüşe göre; coğrafyanın kültürü etkilediği ve var olan coğrafyanın, kültürü şekillendirdiği inancı yaygındır. Elbette bu görüş doğru olmakla birlikte kültürün de coğrafyayı şekillendirdiği artık bilinen bir gerçektir. Coğrafi özellikler ve iklimler insan yaşamını ve kültürünü doğrudan etkilemektedir, fakat kültürel özellikler; yaşam şekilleri, din, sosyo-ekonomik düzey de coğrafyada yapılan etkinlikleri çeşitlendirmekte ve şekillendirmektedir. İnsanlar için kıymetli olan madenler, maden yataklarının varlığı o bölgede yaşayan insanların geçim kaynaklarını değiştirirken kültürlerini de doğal olarak etkiler. Sanayinin gelişme gösterdiği yerlerdeki kültür ve yaşam şekilleri ile tarımsal faaliyetlerle ilgilenmek durumunda kalan toplulukların kültürleri ve yaşam şekilleri birbirinden farklılaşmakta ve değişmektedir. Aynı şekilde bazı kültürlere göre ormanlık alanlarda mangal yakmak kesinlikle yasakken, bazı yerlerde bu bir kültür halini almış ve mesire yerleri sırf bunun için oluşturulmuştur. Yaşanılan coğrafya, yer şekilleri, iklimsel özellikler kültür üzerinde elbette etkilidir, fakat kültürün de coğrafya üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Kültürel coğrafya, esas itibarıyla hem coğrafya hem de kültürle ilgilenmektedir. Bu sayede kültürel coğrafyanın kapsamı daha fazla genişlemektedir. Kültürün etki ettiği alanların coğrafi özellikleriyle de ilgilenen kültürel coğrafya, aynı zamanda bulunulan coğrafyaya insan müdahalesinin ne düzeyde olduğunun da üzerinde durarak, çok yönlü olarak kültürü ve coğrafyayı incelemektedir. Kültürel coğrafyada yerleşim yerlerinin özellikleri, iklim ve bitki örtüsünün insan yaşamına etkileri, gelenek ve göreneklerin çeşitliliği ve hangi coğrafi alanlarda aynı kültürel faaliyetlerin yayılım gösterdiği, kültürel coğrafyanın ilgilendiği alanlardır. Belli bir coğrafi bölgede yaşayan insanların yaşam şekillerini incelerken bunu

coğrafi özellikleri göz önünde bulundurarak inceleyen kültürel coğrafya, beşeri faktörlerin doğada yaptıkları müdahalelerin ne yönde olduğunu, nasıl evrimleştiği ve şekillendiğini de araştırmakta ve incelemektedir.

Son dönemlerde kültürün değişik boyutlarıyla ele alındığı bir sürece girilmekle birlikte, kültürlerin birbirine benzediği ve baskın kültürün diğer kültürleri etkilemesi sonucunda başat bir kültürel değişime doğru gidildiği de önemli bir gerçeklik olarak önümüze çıkmaktadır. Özellikle küreselleşmeyle birlikte yerel, mahalli pek çok öge ve kültürel unsur ya yok olmakta ya da yerine yeni bir kültür ögesi yerleştirilerek kültürel yozlaşma gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte dünyanın bazı önemli noktalarına erişim kolaylaşmış ve önemli bazı bölgeler insanlar için oldukça merak edilen ve keşfedilmesi gereken yerler olarak öne çıkmıştır. Bu sayede turizm potansiyeli olan yerler gelişme kaydederken, aynı zamanda ülkelerine de gelir sağlayan, ekonominin gelişmesinde etkisi olan bir alan haline gelmiştir. Turizm, bir ülkenin ödemeler dengesinde çok önemli bir rol oynayabilir. Turizmin bir ülke açısından önemini dünyanın halen önde gelen turizm ülkelerinden bazılarının nüfus-turist sayısı ilişkisi bile açıkça yansıtabilmektedir. Çok küçük bazı ülkelerde bile, özellikle ada ülkelerinde, gelen turist sayısı ülke nüfusunun birkaç katını aşabilmekte ve o ülke için yaşamsal bir önem taşıyabilmektedir. Turist kendi kültürel deneyimleri, fikirleri ve taleplerini de birlikte getirir ve bunun yerel kültürler üzerinde sınırsız etkisi vardır. Birçok yerde turizm, yeniliklerin benimsenmesini kolaylaştırdığı gibi, toplumsal baskı ve sınırlamaların azalmasına da yol açabilir. Bunlar da beşeri coğrafyanın konuları arasındadır. Bununla birlikte, turizmin ev sahibi ülke için birçok sakıncaları ya da zorlukları da ortaya çıkabilmektedir. Yerel kültüre zarar verebilmesi, toplumsal yozlaşmaya neden olması; çok fazla turistlerin tarihsel eserler ve doğal çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturması bunlar arasında sayılabilir (Özgüç, 1998, s. 20-21).

Günümüzde her yere herkesin çok rahat ve hızlı bir şekilde ulaşabilmesi kolaylıklar sağlarken bir yandan da bazı güzelliklerin, tarihsel eserlerin orijinalliğini yitirmesine neden olabilmektedir. Bunun önüne geçmek adına tarihsel eserlerin ve doğal güzelliklerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, az bilinirlikle daha mümkün olacak gibi görünmektedir. Çünkü tüketmeye ve var olanı çok çabuk bitirmeye alışkın hale gelen toplumlar, zamanla kültürel değerleri, alışkanlıkları, geçmişten kalan tüm değerleri de o hızla tüketme ve bitirme

eğilimine girmektedir. Bu durum da toplumsal değerlerin çok daha çabuk yozlaşmasına ve kültür aktarımının orijinal haliyle gelecek kuşaklara ulaştırılmasına engel olmaktadır.

Küreselleşmenin ne olduğuna dair popüler kavramlar genellikle coğrafyanın hem bir varlık hem de akademik bir disiplin olarak ne olduğunu tam anlayamamış ve çağdaş coğrafyacıların analizlerinin mekân, yer, ölçek ve konum gibi merkezi bileşenlerini nasıl tanımladıklarıyla uzun bir süre ilgilenmemişlerdir. Küreselleşme süreçleri insanların, metaların, bilginin akış ve etkileşim biçimini temelden değiştirmiş, bu durum yeni ve karmaşık terimlerin, coğrafyaların ortaya çıkmasına neden olmuştur; “Küçülen dünya” kavramı bunlardan biridir. Küreselleşmeyle dünya daha küçüldü, fakat bazı yerler ve insanlar arasındaki göreceli mesafe daha da büyük bir hale geldi. Örneğin; en fakir ve en zengin ülkeler ile halklar arasındaki gelir adaletsizliği son elli yılda hızla arttı. İnternete erişimi olan bir kesim hızlı iletişimle tanışırken, bu tür teknolojilere erişimi olmayan önemli bir kitle nispeten dünyadan daha yalıtılmış bir hale geldi (Murray, 2006, s. 6).

Küreselleşme ve teknolojiadaki hızlı ilerlemelerle birlikte, kültürünü fazlaca tanımayan ve kültürüne yabancılaşan nesiller de hızla çoğaldı. Kültürler arası etkileşim teknolojinin gelişimiyle birlikte hız kazandı ve görece baskın olan kültür, yeni nesil için cezbedici imkânlar sağladı. Yeme-içme kültüründen, giyim-kuşama kadar her şey değişti ve popüler hale getirildi. Aslında çağa ayak uydurmak tabiri genel anlamıyla kabul görse ve hoş karşılanırsa da, kimi zaman kültürüne oldukça yabancılaşan ve kültürünün yöresel bazı imgelerinden, özelliklerinden hoşlanmayan insanların da çoğalmasına neden olmuştur. Bu noktada kültürünü ve coğrafyasını iyi tanıyan, anlamlandıran bireylerin yetiştirilmesinin ne kadar gerekli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunu gerçekleştirecek, öğrencilere kültürünü ve coğrafyasını bir bütün halinde ele alarak inceleme fırsatı sunabilecek en önemli ders kuşkusuz Sosyal Bilgiler dersidir. Her ne kadar Sosyal Bilgiler dersi, kültürü ve coğrafyayı birlikte ele alan, öğrencilere bunun bilgisini sağlamaya çalışan bir ders olsa da, kültürel coğrafya ders kitabında tek başına ele alınmamaktadır. Bunun bilgisinin öğrencilere tam olarak aktarılabilmesi, kültürel coğrafyanın ne olduğunun bilincinin öğretilmesi adına gereklidir. Kültürel coğrafyanın bir öğrenme alanı olarak ders kitabında ayrı bir başlık halinde ele alınacak olması, öğrencilere farklı bakış açıları da kazandıracaktır. Bu sayede öğrenciler kültürel coğrafya hakkında bilgi sahibi olurken, diğer başka kültürlerin de coğrafyayı nasıl şekillendirdiği ve değiştirdiği bilgisine de ulaşmış olacaklardır.

2.4. Türkiye'nin Kültürel Coğrafyası

Türkiye coğrafi özellikleri ve farklı kültürel yapılarıyla öne çıkan, coğrafi konumu ve genel özellikleriyle eşsiz bir konuma sahip önemli bir ülkedir. Tüm bu özellikleriyle Türkiye, kültürel coğrafyasının da çeşitliliğiyle, şehirler ve bölgeler bazında incelenmesi gereken bir yapıya sahiptir. Kültürel coğrafya denildiğinde sadece iklim, yeryüzü şekilleri, doğal kaynaklar, coğrafi özellikler ilk olarak akla gelmemektedir. Kültürel coğrafya; coğrafi özelliklerin yanı sıra, kültürel etkilerin de bir arada ele alınarak incelendiği beşeri coğrafya alanıdır. Türkiye gibi farklı bölgelere ve farklı iklimsel özelliklere sahip ülkelerin de farklı kültürel coğrafi özellikleri, daha fazla önem kazanmaktadır. Bu yönüyle Türkiye'deki bölgeler; bu bölgelerde yaşayan insanlar, insanların yaşam şekilleri, kültürel özellikleri ayrı ayrı ele alınarak incelendiğinde ne kadar farklı ve çok boyutlu yapıların ortaya çıkacağı da bir gerçektir. Bu çalışmanın asıl amacı Türkiye'nin kültürel coğrafyasını çok boyutlu bir şekilde ele almak olmamakla birlikte, Türkiye'nin kültürel coğrafyasına genel bir bakış açısıyla yaklaşmak ve üzerinde durmanın yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu sayede Türkiye'nin kültürel coğrafyası ve belirli öne çıkan özellikleri hakkında genel bir bakış açısı sunulması amaçlanmıştır.

Kültürel coğrafyanın temelinde, coğrafyanın kültüre olan etkisinin incelenmesinin yanı sıra, kültürel özelliklerin de coğrafya üzerindeki etkilerini incelemek vardır. Bu yönüyle bakıldığında Türkiye coğrafyasında yer alan her bir bölge, şehir ve kültür önemli özellikleriyle öne çıkmaktadır. Özellikle belli başlı bölgelere ve kültürel özelliklere bakıldığında bazı şehirler, o şehirlerde yaşayan insanlar ve onların oluşturdukları kültürler incelenmeye ve araştırılmaya değerdir.

Türkiye, çok çeşitli iklim ve bitki örtüsüne sahip olma özelliği sayesinde kültürel coğrafyası oldukça çeşitli ve farklı özelliklere sahip bir ülkedir. Bunlardan en spesifik örnek olarak Doğu Anadolu ve Ege Bölgesi'nin kültürel coğrafyası olarak incelendiğinde, kültürel coğrafyanın farklı boyutları daha iyi ortaya çıkacaktır. Doğu Anadolu Bölgesi daha soğuk ve çetin kış şartlarına sahip bir coğrafi özelliğe sahiptir. Bu durum doğal olarak insanların yaşam şekillerini ve kültürlerini direkt olarak etkilemiştir. Bu bölgenin insanları kış şartlarına uyum sağlayacak şekilde; barınma, yerleşme, yeme-içme kültürleri ile genel şartlarını, soğuk iklim koşullarına uygun hale getirmişlerdir. Aynı şekilde Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde sıcak geçen yazlar ve nispeten ılık geçen kışlar sayesinde insanlar bu duruma uygun şekilde yaşam

şekillerini, yeme-içme kültürünü, evlerin mimari özelliklerini oluşturmuş ve coğrafyanın kültüre olan etkisi bu boyutuyla öne çıkmıştır.

İnsanlar, doğaya uyum sağlarken kendi oluşturdukları yaşam şekilleriyle doğaya da müdahale etmekte, çevresel faktörler üzerinde yeni eklemeler ve düzenlemeler yapmaktadır. Buna en güzel örnek GAP Projesi'dir. Özellikle önemli su kaynakları üzerine yapılan barajlar ve su kanalları sayesinde insanlar hem tarımsal faaliyetlerini daha verimli hale getirirken, hem de enerji yönünden barajların gücünden yararlanmışlardır. Fakat bazı durumlarda insanların doğaya müdahalesi, çevresel etkileri ve doğaya bilinçsizce yaklaşımı, doğal dengenin bozulmasına neden olabilmektedir. Beşeri faktörlerin doğa üzerindeki etkilerini en az hasarla yerine getirmek, yeni gelen nesile bırakılacak yaşanılabilir bir dünya için oldukça önemli olacaktır.

Türkiye'deki bölgesel farklılıklar, farklı coğrafi özellikler doğal olarak farklı yaşam şekilleri ve farklı kültürler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir bölgenin farklı yaşam şekilleri ve farklı kültürel özelliklere sahip olması bu yüzden. Bu yönüyle kültürel coğrafyanın araştırma alanına giren bu faktörler birlikte ele alınarak incelendiğinde elbette daha anlaşılır olacaktır. Coğrafyaya ve doğaya müdahale eden insan, geçmişten günümüze getirdiği bilgi aktarımları ve kültürel birikimlerle doğaya hükmetmiştir. Gelişen teknolojiler ve ortaya çıkan yenilikler ve küreselleşmeyle birlikte bazı kültürel yozlaşmalar da yaşandığı görülmektedir. Genel anlamıyla eski geleneklerini ve kültürel özelliklerini yaşatmaya kararlı milletler bu değişikliklerden çok da fazla etkilenmemektedir. Bu durum, gelecek kuşaklara kültür aktarımı için çok önemlidir.

Ülkeler ve bölgeler arasındaki kültür aktarımları yıllardan beri süregelmiştir. Baskın kültürler özellikle bazı kültürler üzerinde önemli değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Fakat bakıldığı zaman güçlü kültürler ve bu kültürleri yaşatmaya istekli kişiler sayesinde, bozulmadan ve çok da fazla değişime uğramadan gelecek nesillere kültür aktarımının yapıldığı görülmüştür. Kültürlerin oluşmasında ve gelişmesinde istek ve ihtiyaçlar, kimi zaman da geçmişten getirilen batıl inançlar baskın rol oynamıştır. Genel olarak bakıldığında herhangi bir coğrafi bölgede yapılan binalar, barajlar, su kanalları, köprüler insanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçları dâhilinde oluşturulmuştur. İnsanların kullandığı yapı malzemeleri, coğrafi şartların etkisiyle şekillenmiştir. Örneğin Ege Bölgesi ve Akdeniz'de özellikle denize yakın kesimlerde taş evlerin yoğunluk kazanması, İç Anadolu'da özellikle kırsal kesimlerde kerpiç ve tuğla kullanımı, Karadeniz'de ahşap malzemelerin evlerde yaygın şekilde kullanımı

bu sebeplerledir. İnsanların yeme-içme kültürü de yaşadıkları coğrafi özelliklerden direkt olarak etkilenmiştir. Doğu Anadolu'da kış şartlarının ağır geçmesi nedeniyle insanları soğuğa karşı daha güçlü hale getirdiğine inanıldığı için görece daha yağlı, daha et ağırlıklı besinlerin tüketildiği görülmektedir. Bu duruma kuzeyde bulunan Rusya gibi ülkelerde de yine aynı şekilde rastlanmaktadır. Ege Bölgesi'ne ve Akdeniz Bölgesi'ne bakıldığında sıcak bir iklimin varlığı nedeniyle ve özellikle de yaz aylarının aşırı sıcak geçmesi nedeniyle daha sebze ağırlıklı, daha az yağlı gıdalar tüketildiği görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan insanlar Karadeniz'in balık kültürüne diğer bölgelerde yaşayan insanlardan çok daha fazla hâkimdir. Özellikle hamsinin yemeklerde kullanımı Karadeniz Bölgesi için vazgeçilmez bir yere ve öneme sahiptir.

Geçmişten günümüze var olan ve yaşayan kültürler; coğrafi özelliklerden, iklimden her zaman etkilenmiştir. Doğada kendiliğinden var olan doğal güzellikler insan eliyle şekillendirilmiş, farklı boyutlar kazandırılmıştır. Önemli tarihi ve doğal güzelliklere sahip yerler turizme kazandırılmış, coğrafi özelliklerin ön plana çıkarılması sağlanmıştır. İç Anadolu'da Kapadokya, doğal oluşuma sahip Peribacaları, insanlar için önemli bir çekim merkezidir. Yine aynı şekilde Nevşehir-Avanos'taki çömlekçilik, halıcılık gibi faaliyetler bu bölgenin daha fazla tanınmasına ve çekim merkezi olmasına olanak sağlamıştır. Özellikle çömleğin farklı alanlarda kullanımı; vazo, güveç, çeşitli süs aletleri şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Yeme-içme kültüründe testi kebabı da, çömleğin farklı kullanımına ayrı bir örnek teşkil etmektedir. Doğada kendiliğinden var olan özellikler bu sayede insanların yaşamlarıyla bütünleşerek, farklı boyutlarıyla karşımıza çıkabilmektedir.

Beşeri faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan sanayi, ulaşım, tarım, turizm gibi faaliyetler ülkemizde de belirli bölgelerde yoğunlaşmış ve bu faaliyetlerin yoğunluk kazanmasıyla öne çıkan şehir ve bölgeler daha fazla gelişim göstermiştir. Bunlardan en bilindik ve öne çıkan örnek İstanbul'dur. Özellikle İstanbul, geçmişten günümüze ticaretin, ekonomik faaliyetlerin ve ulaşım ağının gelişmesine bağlı olarak her zaman öne çıkan bir kent olmuştur. Bu yönüyle bazı önemli kentler tarihten günümüze ulaşım ağlarının merkezinde olması, yoğun ticaret ağlarının üzerinde bulunması gibi etkenlere bağlı olarak tarihsel önemini koruya gelmiştir. Bunlara bir diğer örnek olarak Roma gösterilebilir. Roma'nın tarihsel gelişimine bakıldığında önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması, denizciliğin ve bilimsel faaliyetlerin gelişmiş olması, uygun iklim koşulları ve coğrafyası sayesinde Roma, geçmişten günümüze önemli bir ticaret, bilim ve sanat merkezlerinden biri olarak kabul görmüştür. Bir kentin ve bir bölgenin

gelişmesinde coğrafi şartların ve iklimin etkisi asla göz ardı edilemez. Tarihten günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş şehirler ve bu şehirlerin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan sanayi, ticaret, tarım ve turizm gibi faaliyetler belirli bölgelerde yoğunlaşmış, bu faaliyetler genellikle iklimin ve coğrafyanın elverişli olduğu yerlerde yoğunluk kazanmıştır.

Tarımsal faaliyetler, Anadolu topraklarında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle Konya-Çatalhöyük bu anlamda özel bir öneme sahiptir. Çatalhöyük tarımsal faaliyetlerin ilk görüldüğü yer olmakla birlikte aynı zamanda ilk yerleşik hayatın başladığına inanılan bir yer olmasıyla da öne çıkmaktadır. Tarihsel geçmişine bakıldığında nasıl Konya ve çevresi tarımsal faaliyetleriyle öne çıkmaktaysa, günümüzde de aynı şekilde İç Anadolu ve Konya-Cihanbeyli Platosu da aynı önemini korumaktadır. Maden yataklarının geçmişten günümüze önemini korumasıyla ve geçmişteki insanların da önemli maden yataklarını işlemeleri ve o bölgede gelişen faaliyetleri sayesinde bazı kentler bu yönleriyle tarihten bu yana değerli görülmüştür. Ege Bölgesi'nde Lidyalıların varlıklarını sürdürdükleri özellikle Manisa ve çevresi önemli altın yataklarına sahipti. Bu nedenle ticaret, bu bölgede yoğunlaşmış ve Kral Yolu, Lidyalılar döneminde çok önemli bir işlevi yerine getirerek diğer medeniyetlerle ticareti kolaylaştırmıştı. Günümüzde bile halen önemli maden yatakları sayesinde insanlar bazı kentlerde yoğunlaşmış ve buralarda yeni yaşam şekilleri ve oluşturdukları kültürleriyle varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Geçmişten günümüze belli karakteristik özellikleriyle ön plana çıkan şehirlerimiz olmuştur; halıcılık, çömlekçilik, taş işçiliği gibi. Tüm bunlar belirli yerlerde yoğunlaşmıştır. Özellikle halıcılıkta öne çıkan Hereke, bu özelliğiyle tanınır ve bilinir. Yine Demirci'de de halıcılık oldukça yaygındır. İnsanlar önemli geçim kaynaklarını, öne çıkan kültürel etkenlerle yoğurur ve gelecek kuşaklara aktarır. Sanayinin gelişmesi ve üretimin ihtiyaç dâhilinde artması, ürünlerde seri üretimin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Tüm bu olumsuz etkenlere rağmen, insanlar el işi, el emeği ürünlerin de kıymetini bilmiş, bu ürünlere ulaşmayı amaç edinmişlerdir. Bu gibi gerekliliklerle belirli kültürel faaliyetlerle öne çıkan önemli şehirler desteklendiğinde ve daha fazla öne çıkarıldığında kentlerin bilinirliği artacak, cazibe merkezi haline gelecektir. Ülkemizde belli başlı bazı yerler turizmiyle öne çıkarılırken bazı yerler daha göz ardı edilebilmektedir. Bunun önüne geçmek açısından coğrafi işaretli ürünlerle bazı öne çıkması istenen ve değeri kaybolmasın istenilen kültürel öğelerin ve ürünlerin hak ettiği değere ulaşmasının sağlanması amaçlanmalıdır.

Safranbolu denildiğinde aklımıza safran ve safranlı ürünler gelmektedir ve tüm bunların tanıtımı ülke içinde iyi yapılmaktadır. Fakat dünya çapında Safranbolu'nun tanıtımı ve bilinirliği yeterli düzeyde değildir. Yine aynı şekilde Samsun'da üretilen nokul (şekerli ceviz, kuru üzümle yapılan tatlı) ülkede çok fazla bilinmemekte sadece o yöreye giden, orada bulunan insanlarca bilinmektedir. Bu ürün coğrafi işaretli bir üründür ve buna benzer coğrafi işaretli ürünler sadece ilgili insanlarca bilinmekte, ülke geneline yayılmamaktadır. Aslında nasıl ki belli yerler, tarihiyle, turizmiyle öne çıkarılıyorsa bazı yerler de gastronomi özellikleriyle öne çıkarılabilmelidir. Bunun için yurt dışından gelecek misafirler için gastronomi merkezli turlar düzenlenerek, Türkiye genelinin ne denli zengin bir kültürel coğrafyaya sahip olduğu anlatılmalıdır. İnsanların yeme-içme kültürleri ve yeme-içme alışkanlıkları bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişmektedir. İnsanlar, coğrafyanın etkisiyle yeme alışkanlıklarını şekillendirmiştir. Daha önce de söylenildiği gibi coğrafya kültürü, kültür de coğrafyayı etkilemiştir.

Her şehir ya da her bölge aynı kültürel özelliklere sahip değildir. Bu duruma sebep olan çok çeşitli etkenler sıralanabilir. Özellikle sanayinin geliştiği yerleşim yerleri daha kozmopolit bir yapıya sahiptir ve bu sebeple belli karakteristik özellikleri insanlar kendi içinde yaşamaktadır. Marmara Bölgesi düşünüldüğünde İstanbul ve Kırklareli aynı bölgede yani Marmara Bölgesi'nde yer alıyor olmalarına rağmen aynı kültürel yapıya elbette ki sahip değildirler. Özellikle görece kırsal kesimler daha kapalı bir toplum yapısına sahip oldukları için özelden kültürlerini daha etkili bir şekilde yaşamaktadır. Bunda tarımsal faaliyetler, ekonomik özellikler de etkin rol oynamaktadır.

Bir yerin ekonomik faaliyetleri, yeme-içme kültürü ve yaşam şekilleri coğrafyadan doğrudan etkilenmektedir. Bazı olağanüstü durumlarda ise (savaş, doğal afetler gibi) insanlar farklı alternatifler geliştirerek var olan yeme-içme alışkanlıklarına yenilerini ekleyebilmekte ve bu alışkanlıklarını değiştirebilmektedir. Bunlara en güzel iki örnek ülkemizden Kahramanmaraş'ın tarhanası ve Yeni Zelandalıların Anzak Bisküvisi verilebilir. Maraş tarhanasının ortaya çıkışı 16. yüzyıla kadar gitmektedir. Yavuz Sultan Selim zamanında gerçekleştirilen Mısır Seferleri için, hem askerleri tok tutması hem de besleyici özelliğe sahip bir yiyecek olması açısından Maraş Tarhanası, Yavuz Sultan Selim'in annesi olan Maraşlı Gülbahar Hatun öncülüğünde ortaya çıkarılmıştır. Tarhananın yapım sürecinde; dövmelik buğday bol yoğurtla birlikte pişirilir, kekik ve tuz ile tatlandırılır. Elde edilen aş soğuduktan sonra, güneşte kurutulur. Kuruduktan sonra uzun süre bozulmadan tüketilebilir. Bu özelliğiyle

geçmişten günümüze sevilerek tüketimine devam edilmiştir. Yeni Zelandalıların Anzak Bisküvisi'ne gelince, bu ürün de bir ihtiyaçtan doğmuştur. Çanakkale Savaşı esnasında İngilizlerin yanında Türklere karşı savaşmak için gönderilecek olan Avustralya ve Yeni Zelandalılar uzun yolu da göz önünde bulundurarak dayanabilecek ürünlerle yola çıkmanın doğru olacağına karar vermişlerdir. Bu amaçla Yeni Zelanda'da içeriğinde yulaf, un, şeker, tereyağı, kaynar su ve kurutulmuş hindistan cevizi kullanılarak günümüzde de halen severek tüketilen Anzak Bisküvisi ortaya çıkmıştır. O dönemde bir ihtiyaç gereği üretilen bu bisküvi, Yeni Zelanda'nın sembol yiyeceklerinden biri olarak halen tüketilmektedir. Bu örneklerden de görüleceği gibi kültürel bazı sembol ve öğeler kimi zaman coğrafyanın gerekliliğinden, kimi zaman da olağanüstü şartların gerektirdiği durumlardan yola çıkılarak yeni bazı üretimlerin yapılmasına ve bunların o coğrafya için sembol değerler haline gelmesine neden olmuştur.

Kültürel coğrafyada sadece yeme-içme kültürü, giyim-kuşam, gelenek-görenekler, mesken yapıları tek başına incelenmemektedir. Aynı zamanda bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak adına, o bölgede yaşayan insanların ürettikleri her şeyle doğrudan ilgilenilmesi gerekmektedir. Örneğin halk oyunları da bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında önemli ipuçları verebilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde oynanan horon, İç Anadolu Bölgesi'nde; halay, seğmen havaları, Akdeniz Bölgesi'nde; sarı zeybek, serenler, Ege Bölgesi'nde; zeybek havaları ve bunların kendi içinde de ayrılan zeybek türleri (Bergama Zeybeği, Çandarlı Zeybeği, Ödemiş Zeybeği vb.) Doğu Anadolu Bölgesi'nde; divan, hoyrat, garip Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde; şemmamme, şerizbin, Marmara Bölgesi'nde; güvende, sekme, bengi, hora belli başlı oyunlar olarak öne çıkmaktadır. Çoğunlukla her bir bölgenin birbirinden farklı karakteristik özellikleri halk oyunlarına da yansımış ve bu oyunlarda giyilen kıyafetlerde de bu farklılıklar çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Bir bölgenin kültürel coğrafyası; özellikle o bölgede yaşayan insanlarla, onların yaşam şekilleri ve alışkanlıklarıyla değer ve anlam kazanmıştır.

İnsanlar, yaşadıkları coğrafi bölgeden doğrudan etkilenmekte ve bu durum yaşam şekillerine, kültürlerine de yansımaktadır. Fakat yine aynı şekilde oluşturdukları kültürler sayesinde, doğayı da kendi yorumları ve deneyimleri ile farklı bir boyuta taşımışlardır. Tüm bu özellikleriyle Türkiye, kültürel coğrafyası çok fazla çeşitliliğe sahip, farklı zenginlik ve farklı yaşam şekilleriyle öne çıkan önemli bir ülkedir.

2.5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültürel Coğrafyanın Ele Alınışı

Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın, kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında üstü kapalı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Özellikle 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında kültürel coğrafya alanına giren maddi ve manevi kültürel öğelere sıklıkla yer verilmektedir. 5. sınıf ders kitabında, yaşanan yerin coğrafi özelliklerinin kültüre olan etkisine değinilmekte, el sanatları, geleneksel giysiler, yeme-içme kültürü, halk oyunları, türküler, tarihi yapılar, festival ve şenlikler örneklerle anlatılmaktadır. Konutların yapı malzemesinin doğal çevre şartlarından etkilenilerek yapıldığına, her bölgenin kültürel özelliklerinin doğal şartların da etkisiyle farklılaşabildiğine değinilmektedir. Yine 6. sınıf ders kitabında kültürel öğeler ve bu kültür öğelerinin önemi, geçmişten günümüze taşıdığı anlamlar anlatılmakta, öğrencilerin konu hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır. Ders kitaplarında doğrudan kültürel coğrafyaya değinilmemekle birlikte, aslında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında coğrafyanın kültüre olan etkilerinden bahsedildiği görülmektedir.

Kültürel coğrafyada, coğrafyanın kültüre olan etkisi ve yine aynı şekilde insanların yerleşim yerleri üzerinde yaptıkları değişimler, kültürel etkileşimlerin coğrafyayla ilişkisi ele alınmakta ve incelenmektedir. Bir bölgenin coğrafi yapısı, dağlık ve engebeli oluşu, tarıma uygun ya da elverişsiz oluşu, soğuk veya sıcak bir iklime sahip olması o bölgede yaşayan insanların kültürlerini, yaşam şekillerini etkilemekte ve çeşitlendirmektedir. Bu sayede bölgeler arasında çok çeşitli iklim ve bitki örtüsünün bir sonucu olarak, oldukça farklı kültür ve kültür öğeleri ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde her bir bölgenin farklı kültürlere, farklı gelenek ve göreneklere sahip olmasında, mesken çeşitliliğinde kültürel coğrafyanın etkisi ön plana çıkmaktadır. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde, coğrafi bölge çeşitliliğinin kültürlere yansımaları yönünden ele alındığı görülmektedir. Özellikle “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında verilen konularda 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında, coğrafyanın kültürel çeşitliliğe olan etkisine değinilmekte, mesken yapılarının, yeme-içme kültürlerinin bölgeden bölgeye farklılık göstermesinin coğrafi etkenlerle açıklandığı görülmektedir. Örneğin 5. sınıf ders kitabında, Karadeniz Bölgesi’nde ahşap yapı malzemesi kullanılırken, Akdeniz ve Ege Bölgesi’nde taş yapıların yoğunluk kazanmasının, coğrafi şartların etkisiyle ortaya çıktığına değinilmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitabında genel anlamıyla kültürel coğrafya, coğrafyanın kültüre olan etkisi olarak yansıtılmaktadır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren kültürel coğrafya denildiğinde

sadece coğrafyanın kültüre olan etkisine değinilmediği, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı etkilediği ve şekillendirdiğine yer verildiği görülmektedir. Bu yönüyle ders kitabında kültürel coğrafyanın iyi anlatılması ve öneminden bahsedilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kültürel coğrafya ders kitaplarında konu başlığı olarak yer almamakta, ünitelerin içinde üstü kapalı olarak geçmektedir.

Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınması, öğrencilerin kültürlerini ve coğrafyalarını bir bütün halinde ele alıp incelemeleri açısından özel bir öneme sahip olacaktır. Sadece coğrafyanın kültüre olan etkisine değinmekten ziyade, kültürlerin ve beşeri etkenlerin de coğrafya üzerinde etkili olduğuna değinmenin gerekliliği burada ortaya çıkmaktadır. Dar bir bakış açısıyla çok da fazla bilgi sahibi olunamayacağı dikkate alınarak, özellikle Sosyal Bilgiler dersinde kültürün ve coğrafyanın birlikte harmanlanıp aktarılmasının öğrencilerin coğrafyalarını ve kültürlerini iyi anlayıp özümsemeleri açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Esasen kültürel coğrafyada; kültür ve coğrafya birlikte ele alınarak incelenmekte ve birbirlerine olan etkilerine değinilmektedir. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ayrı bir ünite olarak ele alınıp incelenirse, hem coğrafyanın hem de kültürün birbiriyle etkileşimi üzerinde duran etkinlik, görsel ve temalarla zenginleştirilerek verilmesi sayesinde, öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılabilir bir konu haline geleceği düşünülmektedir.

Kültürel coğrafyanın, ayrı bir başlık halinde ele alınmadığı günümüz ders kitaplarındaki en önemli sorun “kültürel coğrafya” gibi bir terimden haberdar olunmadan ve kültürel coğrafyaya hiç değinmeden konuların anlatılıyor olmasıdır. Özellikle öğrencilerin kültürel miras gibi, kültürel coğrafyadan da haberdar olması, kültürel coğrafyanın ne anlama geldiğinin anlaşılıp öğrenilmesi, öğrencilerin milli ve ulusal değerlerinin daha fazla anlam kazanmasının yanında, diğer milletler ve onların kültürleri ve kültürlerin coğrafyaya etkileri hakkında genel bilgi sahibi olmaları açısından oldukça yararlı olacaktır.

Kültürel coğrafya yukarıda da bahsedildiği gibi ders kitabında ayrı bir başlık halinde ya da ayrı bir ünite olarak ele alınmamaktadır. Özellikle “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında değinildiği görülmektedir. Bu yönüyle elbette eksik yönleri olmakla birlikte, ünite kapsamında kültürel miras öğrenme alanının incelenmesi ayrıca gereklidir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının sınıf bazında kazanım, süre oranı, ders saati şöyledir;

SINIFLAR	KAZANIM	SÜRE ORANI (%)	DERS SAATİ
4. SINIF	4	13	14
5. SINIF	5	16,6	18
6. SINIF	5	20,4	22
7. SINIF	5	27,8	30

(MEB, 2018)

4, 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel coğrafyanın nasıl ele alındığını incelemek için MEB tarafından okullara gönderilen kitaplar incelenmiş, bu kitaplar random tekniğiyle seçilmiştir.

✓ Ders Kitapları:

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Sami TÜYSÜZ), Tuna Matbaacılık. Ankara 2018.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Ömer Faruk EVİRGEN, Jülide ÖZKAN, Suna ÖZTÜRK), Özgün Matbaacılık. Ankara 2020.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Cengiz YILDIRIM, Fatih KAPLAN, Hayriye KURU, Mukaddes YILMAZ), Çağlayan Matbaası. İzmir 2020.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Öznur AÇIL, Hülya GÜVENÇ, Ayşegül HAYTA, Sezcan KILIÇ), Çağlayan Matbaası. İzmir 2019.

Kültürel coğrafya, ders kitaplarında özel olarak yer almamakla birlikte “Kültür ve Miras” öğrenme alanı başlığında ele alınabilmektedir. Fakat tek başına kültür ve miras öğrenme alanında değil, özellikle “Üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında da aslında kültürel coğrafyaya üstü kapalı değinildiği görülmektedir. Bölgeden bölgeye farklılaşan ürünlerin yetiştirilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi sürecinin çeşitlilik göstermesine değinilirken, aynı zamanda bölgeler özelinde farklılaşan ihtiyaçların bu sürece nasıl dâhil edildiğinden de bahsedildiği görülmektedir.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Geçmişimi Öğreniyorum”, “Yaşadığımız Yer” ve “Üretimden Tüketime” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. Geçmişten günümüze gelen milli değerler, kültürel öğeler “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer almaktadır. Öğrencilere yaşadıkları yerlerin özellikleri, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği anlatılırken bir bakıma kültürel coğrafyaya değinildiği görülmektedir. Örneğin Zonguldak’ta madenciliğin geliştiğinden, fındık üretiminde Ordu’nun başı çektiğinden bahsedilmiş buralardaki üretimin de tüketim alışkanlıklarını, yaşam tarzı ve üretim etkinliklerini çeşitlendirip farklılaştırdığına değinilmiştir. Bir bölgede tarımla geçimini sağlayan insanlarla, madencilik, sanayi veya hizmet sektörlerinden herhangi biriyle geçinen insanların yaşayışları, tüketim anlayışları birbirinden farklı olacaktır. Üniteye bunlara da yer verilerek, bölgeden bölgeye değişen üretim sürecinin bir bakıma kültüre olan etkisine de yer verilerek anlatıldığı görülmektedir. Burada da aslında bir bakıma kültürel coğrafyaya değinildiği ortaya çıkmaktadır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim”, “Yaşadığımız Yer” ve “Üretimden Tüketime” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. Örneğin; “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde kültürel özelliklerden, bölgeden bölgeye farklılaşan geleneksel el sanatlarından, yeme-içme kültüründen, halk oyunlarından bahsedildiği görülmektedir. Zeybek, horon, bar oyunlarının birbirinden farklı özelliklerine görselleriyle birlikte yer verilmiştir. Yine aynı şekilde coğrafi özelliklerin insanların yaşam şekillerini etkilediğine, bu durumun da mimariye yansıdığına yer verilerek anlatıldığı görülmüştür. Antalya ve Beypazarı evlerinin görselleri verilerek benzerlik ve farklılıkların yazılması istenmiştir. Bölgelerdeki iklim şartlarının doğrudan insanların yaşam şekillerini etkilediğine değinilmiş, bunun sonucu olarak da insanların kültürlerinin coğrafyadan etkilenecek, her bölgede farklı şekillerde ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Geçmişten günümüze gelen sofraya kültürüne de yer verilmiş, Osmanlı kültüründe yer alan lokumun hâlen özel günlerde ikram edildiğine değinilmiştir. Avrupa’da bilinen çikolatanın zamanla Türk kültürüne girdiğine, fakat hâlen lokum gibi tatların kültürel bir değer olduğuna yer verilmiştir. Yine bölgeden bölgeye ekonomik faaliyetlerin değiştiğine değinilerek, bunun da üretimden tüketime her şeye yansıdığına dikkat çekilmiştir.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Biz ve Değerlerimiz”, “Yeryüzünde Yaşam”, “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde özellikle milli ve kültürel değerlere yer verildiği

görülmüştür. Gelenek-görenek, mimarinin, kültürel özelliklerin geçmişten gelen değerlerle zenginleştiğine değinilmiştir. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde özellikle coğrafi şartların, şehirlerin gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görsellerle, haritalarla anlatılmıştır. Dağların uzanış doğrultusunun, yer şekillerinin engebeli ya da sade oluşunun, yükseltinin batıdan doğuya doğru artmasının etkisiyle ülkede birbirinden farklı iklim tiplerinin görüldüğüne değinilmiş, bu iklim tipleri açıklanmış bu durumun bölgelerdeki üretimi, yaşayış şekillerini etkilediğine ve şekillendirdiğine dikkat çekilmiştir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Ülkemizde Nüfus”, “Ekonomi ve Sosyal Hayat” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde, yerleşmeyi etkileyen faktörlerden bahsedilmiş, bir bölgenin dağlık ya da engebeli olmasının, iklimin elverişsiz olmasının; tarım ve sanayinin daha az gelişmesine, nüfusu ve yerleşmeyi olumsuz yönde etkilediğine değinilmiştir. Özellikle iklim koşullarının ve yeryüzü şekillerinin daha elverişli olduğu yerlerde tarım ve sanayinin daha fazla öne çıkmasıyla bölgesel gelişmişliğin arttığına değinilmiş bunun da bölgelerin, yerleşim yerlerinin kalkınmasında önemli olduğuna yer verilmiştir. Burada da aslında bir bakıma kültürel coğrafyaya değinildiği görülmektedir. Özellikle coğrafi şartların insan yaşamına olan etkisine, bu ders kitabında da fazlasıyla yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında temelde kültürel coğrafyadan bahsedilmiş, fakat adı konulmadığı için büyük oranda “Kültür ve Miras” ünitesi kapsamında, üstü kapalı değinildiği görülmüştür. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında genel anlamıyla kültürel coğrafyaya açıkça değinilmese de ünite bazında yer verildiği ve aslında öne çıkartıldığı görülmektedir. Özellikle coğrafi şartların, yeryüzü şekillerinin, iklim özelliklerinin; insanların yaşayışlarını, üretim ve tüketim faaliyetlerini, yeme-içme alışkanlıklarını, giyim tarzlarını, mimarilerini etkilediğine değinilerek coğrafyanın kültüre olan etkisine yer verilmiştir. Fakat bu durum tek taraflı ele alındığı için bir anlamda eksik bir anlatım göze çarpmaktadır. Kültürel coğrafyada, her ne kadar coğrafyanın kültüre olan etkisi öne çıkıyor gibi görünse de, kültür de coğrafyayı etkilemekte ve şekillendirmektedir. Ders kitaplarında kültürün coğrafyaya olan etkisi örnekler verilerek, zenginleştirilerek anlatılabilir. Bir öğrenme alanı kapsamında kültürel coğrafya konu olarak ele alınabilir, örnek ve görsellerle daha ilgi çekici hale getirilebilir. Özellikle kültürel coğrafyanın etki alanı, hangi anlamlara geldiği, geçmişten günümüze kültürel coğrafyanın bize kattığı değerler öğrencilere aktarılabilir.

Kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin yeterince bilinmesi, kültürünü ve coğrafyasını tam anlamıyla iyi bilen öğrencilerin yetiştirilmesini sağlayarak gerçekleşecektir. Özellikle ders kitabında yer şekillerinin, bitki örtüsünün ve coğrafi şartların, konut yapımını etkilediğinden bahsedildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra kültürlerin de coğrafyayı etkilemiş ve bir şekilde değiştirmiş olduğuna yeterince yer verilmemiş olduğu göze çarpmaktadır. Yani ağır geçen kış şartları nedeniyle Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki evlerin yapı malzemesiyle, kışları daha ılık geçen Ege ve Akdeniz Bölgesi'ndeki evlerin yapı malzemelerinin birbirinden farklı olduklarına yer verilirken, beşeri faktörlerin etkisiyle doğada gerçekleşen yapılaşmanın kültürün etkisiyle şekillendiğine yeterince değinilmediği görülmektedir. Burada farklı kültürlerin, farklı dini inançların da doğayı farklı şekillerde değiştirdiğine yer verilebilir.

Gelenek-görenekler, geçmişten gelen inançlar ve tabular, doğanın şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bazı kültürlerde oldukça gerekli görülen balkon, mutfak, başka bir kültürde çok da fazla gerekli görülmemekte, yeterince önem verilmemektedir. Bu durum yapılaşmayı etkileyen en önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Yani kültürler bulunulan coğrafyayı, doğal olarak çevreyi etkilemekte ve insanların sahip oldukları kültürlerden coğrafya da etkilenmektedir. Beşeri faktörler geçmişten günümüze yaşanan bölgede insanların çevresini değiştirmesinde, yenilikler yapmasında etkili olmuştur. Tüm bunları kültürel coğrafya ele almakta ve incelemektedir. Kültürel coğrafyayı tüm boyutuyla anlamak ve öğrencilere bunun bilgisini aktarmak, kültürüne ve coğrafyasına yabancılaşmayan bireyler yetiştirmek adına oldukça önemli olacaktır.

Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınmasıyla tüm bunlar hakkında genel bir bilgi birikimine sahip olan öğrenciler, hem kendi kültür ve coğrafyası hakkında derinlemesine bilgiye ulaşırken hem de diğer başka kültürlerin coğrafyalarını nasıl değiştirip şekillendirdiğiyle de ilgili bilgi sahibi olacaktır. Bu sayede kültürel coğrafyayı anlamlandırarak öğrenecek, konuya etkin katılım sağlayarak kalıcı öğrenme gerçekleşecektir.

2.6. İlgili Araştırmalar

Kültürel coğrafya ile ilgili yapılmış çalışmalar incelediğinde Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirilerek yapılan çalışmaların ve özellikle de tezlerin oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültürel coğrafya ile ilgili tezlerin taranmasına 2007 yılından itibaren başlanmış ve günümüze kadar gelinmiştir.

Kültürel coğrafya ile ilgili yapılan tezlerin daha çok şehirler kapsamında ele alındığı, özellikle şehirlerin coğrafi özelliklerinden bahsedilerek, coğrafyanın kültüre olan etkilerine değinilen tezler oldukları görülmüştür. Bu anlamda şehir özelinde yapılmış tezlerin yoğunlukta olduğu tespitine varılmıştır. Bu tezler içinde Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilişkilendirilerek yapılan tez sayısının ise oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Şahin (2007) ve Torun'un (2014) çalışmasında Sosyal Bilgiler dersine atıf yapılmış ama bunlarda da yine aynı şekilde şehir örneklerinden yola çıkıldığı, şehir ve kültürel coğrafya ilişkisinin ele alındığı tezler oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen 24 tez içinde sadece 5 doktora tezinin olduğu, bunlardan Kayserili (2011), Elalmış (2016), Babaei (2021) ve Ekiz'in (2022) tezlerinin de yine aynı şekilde şehir örneklerinden yola çıkılarak hazırlanmış tezler oldukları görülmüştür. Doktora tezlerinden Okur'un (2022) çalışmasında Coğrafya öğretmenliği bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin görüşlerine başvurulduğu görülmüş, fakat burada da Sosyal Bilgiler dersiyle ve Sosyal Bilgiler eğitimiyle herhangi bir ilişkilendirmenin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen tezlerde son yıllarda kültürel coğrafyaya olan ilginin arttığı görülmüş, yıllara göre kültürel coğrafyanın ilgi çeken bir alan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat Sosyal Bilgiler eğitimi ve kültürel coğrafyanın eğitimle olan ilişkisine değinen tez sayısının sınırlı olması nedeniyle bu alanda yapılacak çalışmaların alana katkı sağlayacağı kanısına varılmıştır.

Şahin (2007) çalışmasında, Ulukışla ilçesi (Niğde) doğal kültürel coğrafya araştırmaları ve ekoturizm potansiyelini incelemiş, bu bağlamda Ulukışla ilçesinin doğal ve kültürel coğrafya araştırmaları ve ekoturizm özelliklerinin incelenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Ulukışla ilçesinin jeolojik, jeomorfolojik iklim, bitki örtüsü, toprak varlığı, madenleri, hidroloji gibi doğal özellikleri hakkında bilgi verilmiş, kültürel coğrafya ile ilişkisine, kültürel özelliklerine değinilmiştir. Ulukışla'nın tarihsel geçmişi, yerleşmeye açılma şekli, tarihi yapıları hakkında bilgi verilmiş, görsellerle zenginleştirildiği görülmüştür. Ulukışla'nın yerleşik kültürüne değinilmiş, önemli günlerinden bahsedilmiş, festival ve

şenlikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ulukışla'da yerleşik kültürle Kazak ve Göçmen kültürü gibi farklılıkların zamanla etkileştiğine değinilmiştir. Bu etkileşim sonucunda baskın gelen tarafın yerleşik kültür olduğu, sonradan gelen kültürün değişime uğradığı üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada Ulukışla'nın doğal çevre şartları, kültürel durumu ve ekoturizm özellikleri bakımından incelendiği belirtilmiş ve Ulukışla'daki bu özelliklerin daha da geliştirilerek kalkınma ve bu alanda ilerlemenin sağlanması için çalışmaların yapılması gerektiği önerilerinde bulunulmuştur.

Kayserili'nin (2011) çalışmasında Erzurum şehrinin kültürel coğrafyası maddi kültür öğelerine göre incelenmiş, öncelikle Erzurum'un yeri ve konumundan, tarihsel gelişiminden bahsedilerek, coğrafi ve kültürel boyutuna yer verildiği görülmüştür. Çalışmanın amacı, Erzurum şehrinin kuruluş yerinin fiziki coğrafya şartları ve bu şartları kendi lehine çevirebilmek için Erzurum'da yaşayan insanların geçmişten günümüze kadar getirmiş olduğu kültürel birikimin ve kültürel peyzajın ortaya konulması olarak belirtilmiştir. Araştırmanın genel amaçlarına ulaşabilmek için coğrafyanın temel araştırma yöntemleri olarak kabul gören, yerinde gezi-gözlem ve mülakat yöntemleri kullanılarak elde edilen verilerin analiz-sentez süreciyle yorumlanarak değerlendirmelerde bulunulduğundan bahsedilmiştir. Erzurum'un fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine değinilerek görsellerle zenginleştirildiği görülmüştür. Erzurum'un tarihsel geçmişinden bahsedilmiş, günümüze kadar gelen süreç değerlendirilmiştir. Erzurum'un mesken kültüründen, evlerin yapı malzemelerinden, mimarilerinden bahsedilerek, açıklamalar yapılmıştır. Kültürel etkileşim ile bazı kültürel değişimlerin yaşandığına değinilmiştir. İklim ve topografyanın etkisiyle tarımsal faaliyetlerin kısıtlı olduğu belirtilmiş ve bunun da etkisiyle ekonomik faaliyetlerin hayvancılığa doğru yöneldiğine, yemek kültürünün de bu şekilde coğrafyadan etkilenecek geliştiğine yer verilmiştir. Erzurum şehrinde yaşayan insanlara, sahip olunan kültürel zenginlikler hakkında bilgilendirme yapılarak, geçmişten gelen değerlerin kültürel miras olarak görülmesi ve bunların geleceğe taşınmasının önemi konusunda eğitim verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Torun (2014) çalışmasında, Tarsus'un tarihi-kültürel coğrafya araştırmaları ve turizm potansiyeline değinmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin tarih, coğrafya, kültür araştırması gibi farklı alanların birbiriyle olan ilişkisini Tarsus'un bilinmeyen tarihi ve kültürel coğrafya araştırmasıyla aktarmak ve kültür-tarih bileşenlerinin şehir turizmine sağlayabileceği katkıları değerlendirmek araştırmanın amaçlarından olmuştur. Öncelikle Tarsus'un doğal coğrafi

yapısı hakkında bilgi verilmiş, yer şekilleri, iklimine değinilmiş, nüfus dağılışı hakkında genel bilgilere değinilmiştir. Tarsus'ta insanların kültürleri üzerinde doğal çevrenin etkisinin fazla olduğu belirtilmiş, kültürel öğelerin de günlük yaşamın içerisindeki sosyal hayatı etkilediğine yer verilmiştir. Kültürel çeşitliliğin bu bölgedeki öneminden bahsedilmiş ve kültürel coğrafya ile ilişkisine değinilmiştir.

Çavuşoğlu (2015) çalışmasında kültürel coğrafya açısından Çanakkale ilinde geleneksel köy hayırlarını ele almış, Türkiye genelindeki kırsal etkinliklerin coğrafi dağılışı veren ve bunu kültürel coğrafya ile ilişkilendiren çalışmaların yetersizliğinden bahsedilmiştir. Bu anlamda bu tür sosyal organizasyonların kültürel coğrafya bakımından önemli olduğu belirtilerek, önemine değinilmiştir. Çanakkale ilinde gerçekleştirilen köy hayırlarının mevcut durumunu belirleyebilmek adına arazi çalışmalarıyla saha yerinde gözlemler yapıldığı ve etkinliklerden yararlanan bireylerin kendi koşulları içinde tanımlandığı belirtilmiştir. Çalışmada, baharı karşılama törenleri ve hayır kavramı açıklanarak, bilgi verilmiştir. Çanakkale yöresinde gerçekleştirilen köy hayırlarının, kırsal kesimde ikamet eden yöre sakinlerinin sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına değinilmiş, öneminden bahsedilmiştir.

Elalmış (2016) çalışmasında Bizans Anaia'sı ve çevresinin tarihsel ve kültürel coğrafyasını ele almış ve öncelikle Anaia'nın tarihine değinmiş, özelliklerinden bahsetmiştir. Bu kente ait bulgular sorgulanmış ve bu dönemde yapılmış diğer yapılar hakkında da bilgiler verilerek, konumu ve özellikleri araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Sanat tarihi ile ilgili bir çalışma olduğu için daha çok tarihsel kayıtlar ve tarihi metinlere yer verilerek kültürel coğrafya ile ilişkisi de göz önünde bulundurularak, Anaia ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Şen'in (2017) çalışmasında, Samandağ, Yayladağı ve Kumlu (Hatay) kırsalında tandır fırını üretimi ve kültürüne değinilerek öncelikle Hatay hakkında bilgiler verildiği görülmüştür. Araştırmanın tarama modeli kullanılarak yapıldığı belirtilmiştir. Nitel analizler için veri toplama bireysel görüşme (mülakat), odak grup görüşmesi, kültürel tarama anketi, dokümanlar, yazılı ve görsel gözlem kayıtlarının veri toplama aracı olarak kullanıldığına değinilmiştir. Tandır fırını kavramına değinilmiş, tarihçesine yer verilerek, görsellerle zenginleştirildiği görülmüştür. Araştırma sahasında tandır fırını imalatı ve fırının yakacak kullanımında bitki örtüsünün özelliklerinin de etkili olduğuna değinilmiştir. Tandır yapımı ve kullanımı/kültürünün kırsal kesimdeki halkın geleneksel bir faaliyeti ve maddi gelir elde ettiği bir alan olduğu üzerinde durulmuş, bu geleneğin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için "Halk

Eğitimi” kapsamında aşçılık ve tandır zanaatkârlığı kursları açılması gerektiği, yöre turizmine yapılabilecek katkılar ile bu kültürün değerinin artacağı önerilerinde bulunulmuştur.

Yılmaz Akçaözoğlu (2018) çalışmasında Osmaniye ilinin kültürel coğrafyasını ele almış ve öncelikle Osmaniye'nin coğrafi konumu, haritadaki yeri hakkında bilgiler verilmiştir. Osmaniye'nin beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerine değinilmiş, Osmaniye yöresinin doğal ortam ve kültürel çevre bakımından olduğu gibi yol şebekesi bakımından da önemli bir konuma sahip olduğundan bahsedilmiştir. Osmaniye'nin maddi kültür öğelerine, tarihsel yapılarına yer verilerek önemlerine değinilmiş, görsellerle zenginleştirilmiştir. Osmaniye'nin yöresel yemekleri görselleriyle birlikte verilmiştir. Çalışma, SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizi ile araştırma sahası olan Osmaniye'nin doğal çevre, beşeri ve ekonomik özellikler, tarımsal faaliyetler, sanayi sektörü, kültür ve turizm sektörü üzerindeki güçlü yanları, zayıf yanları, fırsatlar ve tehditler yönüyle ele alınmıştır. Örneğin tarihi ve coğrafi önemi olan değerlere sahip olması ilin güçlü yanları olarak gösterilirken, tanıtımın yetersiz kalması ilin zayıf yanları olarak belirtilmiştir.

Yüksel (2019) çalışmasında, Siirt şehrinin kültürel coğrafyasını maddi kültür öğelerine göre incelemiş, Siirt şehrinin kültür coğrafyasının, maddi kültür öğelerinden mesken, giyim-kuşam ve yemek kültürüne değinmiştir. Siirt çevresinde yok olmaya yüz tutmuş Cas Evleri'nin geçmişi, günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilerek, kültürel coğrafya ile ilişkisine değinildiği görülmüştür. Siirt şehrinin geçmişten günümüze kadar geçirdiği evreler ele alınıp, bu evrelerin doğal ve beşeri coğrafya ile özellikleri, kültürel varlıklar ve bu kültürel varlıkların önemine değinilmiştir.

Sargın'ın (2019) çalışmasında, kültürel coğrafya açısından Karahacılı yörükleri, Serik örneği ile ele alınmış, öncelikle çalışma sahası hakkında genel bilgiler verilerek coğrafi özelliklere değinildiği görülmüştür. Bölgedeki ekonomik faaliyetlere değinerek, kültüre etkileri üzerinde durulmuştur. Karahacılı yörükleri hakkında bilgiler verilmiş, Karahacılıların bulunduğu coğrafyanın Adana-Antalya arasında yoğunluk kazandığı belirtilmiştir. Karahacılı yörüklerin kendine özgü farklı kıyafet türleri bulunduğuna değinilmiş, maddi ve manevi kültür öğeleri hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Karahacılıların yörük şölenlerinin daha iyi tanıtılıp, kültürlerinin devamının sağlanması gerektiği önerilerinde bulunulmuştur.

Güneş (2019) çalışmasında, Bergama halılarının kültürel coğrafyasını incelemiş, tarih boyunca Türk kültürünün yayıldığı ve etkileşim kurduğu alanlarda varlığını sürdüren halının

gelişimi ve yayılışının bilgilendirmesini yapmıştır. Geleneksel Bergama halılarının maddi kültür öğelerinden olduğuna değinilerek bu yönüyle kültürel coğrafya kapsamına girdiğinden bahsedilmiştir. Çalışmada, Bergama halılarının kültürel kökenlerini, dokuma alanlarını, diğer kültürel unsurlardan etkilenme biçimlerini, halı dokumanın peyzaja yansımalarını ve doğayla etkileşimini kültürel coğrafyaya bakış açısıyla incelendiği belirtilmiştir. Çalışmada etnografya (kültür analizi) modeli kullanıldığı belirtilmiştir. Etnografya modeli, araştırılan kültürün özelliklerini tanımaya ve tanımlamaya yönelik bir model olarak ifade edilmiştir. Bergama halılarının modelleri görselleriyle birlikte verilmiştir. Bergama halılarının kültürel yayılımından bahsedilmiş, kültürel coğrafya üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Bergama halılarının zaman içinde çeşitli kültürel unsurlarla etkileşime girerek son şeklini aldığına değinilmiştir. Bergama halılarının etkileşime girdiği unsurlar; din ve inanç sistemi, önemli olaylar, toplumsal ilişkiler, ekonomik faaliyetler, sanayi ve ticaret olarak belirtilmiştir.

Dikme'nin (2019) çalışmasında, Elazığ ilinin kültürel coğrafyası maddi kültür öğelerine göre ele alınmış ve incelenmiştir. Elazığ'da yaşayan insanların tarihsel süreçte oluşturdukları kültürel birikim ve kültürel peyzaj içinde yer alan kaleler, camiler, kiliseler, müzeler, köprüler, hamamlar, çeşmeler ve konutlar incelenerek kültürel coğrafya ile ilişkilerine değinilmiştir. Elazığ'ın maddi kültürel öğelerinin yanı sıra manevi kültürel öğeleri de ele alınarak incelenmiş, bunlar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Elazığ ilinin insan mekân etkileşimi içerisinde ortaya çıkmış olan kültürel coğrafyasını tanımlayabilmek araştırmanın amacı olarak belirtilmiştir. Elazığ'ın iklim, bitki örtüsü, hidroğrafyası, jeoloji ve jeomorfoloji gibi fiziki özelliklerinin yanı sıra yerleşme tarihi, nüfus gibi beşeri özellikleri de incelenerek kültürel boyutu ve kültürel coğrafya açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Yel'in (2020) çalışmasında, Eynesil ilçesinin kültürel coğrafyası maddi kültür öğelerine göre incelenmiş, Eynesil'in coğrafi özelliklerinden bahsedilerek açıklamalar yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Eynesil ilçesindeki kültürel birikimi ortaya çıkararak, kültürel peyzajı belirlemekle birlikte Eynesil ilçesinin bu kültürel birikimi kendi lehine çevirebilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir. Çalışmanın etnografi araştırma yöntemi benimsenerek yürütüldüğü belirtilmiştir. Yerde gezi-gözlem ile araştırmanın yapıldığına değinilmiş, maddi kültür öğeleri hakkında bilgiler verilerek, gözlem esnasında alınan notlar ve yapılan görüşmelerde alınan notların birleştirilerek raporlaştırıldığı belirtilmiştir.

Kılınç'ın (2020) çalışmasında Malatya Yeşilyurt ilçesinin kültürel coğrafyası maddi kültür unsurlarına göre incelenmiştir. Yeşilyurt ilçesinin doğal çevre özellikleri ele alınarak

jeomorfolojik özellikleri, iklim, bitki örtüsü, toprak özellikleri gibi fiziki faktörlerin yanı sıra yerleşme tarihi, nüfus ve eğitim gibi beşeri faktörlerin de incelendiği belirtilmiştir. Çalışmada kültürel coğrafya konuları içinde yer alan mutfak, mesken ve giyim kuşam kültürünün ayrı başlıklar altında incelendiği görülmüştür. Çalışmada öncelikle Malatya'nın coğrafi özelliklerinden bahsedilerek, haritadaki yeri görsellerle gösterilmiştir. Malatya'nın fiziki ve beşeri coğrafyası birlikte ele alınarak görsellerle zenginleştirilmiştir. Malatya'ya özgü kültürel öğelere değinilerek yeme-içme kültürü üzerinde ayrıca durulmuştur. Malatya'daki mesken kültürüne yer verilerek, kültürel coğrafya ile olan ilişkisine değinilmiştir.

Coşkun'un (2020) çalışmasında, Iğdır'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin yaşam tarzının kültürel coğrafya açısından incelendiği görülmüştür. Araştırmanın amacı, Iğdır ilinde yaşayan Azerbaycan Türklerinin sahip olduğu maddi ve maddi olmayan kültür öğelerinin genel özelliklerinin mekân-insan-kültür ilişkisi içerisinde incelenmesi olarak belirtilmiştir. Çalışmada, Iğdır ilinde Azerbaycan Türklerinin mevcut olan maddi ve manevi kültürel değerlerin tanıtımı, fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya unsurları arasındaki etkileşiminden bahsedilmiştir. Iğdır'ın genel özelliklerine değinilmiş, görsellere yer verilmiştir. Iğdır'ın maddi kültür öğelerine yer verilerek, özelliklerinden bahsedilmiştir. Yöresel yemekleri ve mesken türlerine değinilmiştir. Maddi kültürel mirasların turizme kazandırılmasıyla yöre halkı için ekonomik bir kazanç alanına dönüşmesinin sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu faaliyetler ile ekonomik kazanç sağlayan yöre halkının sağladığı kazançla manevi kültürel miraslarına karşı daha sahiplenici bir tutum benimseyeceklerine değinilmiştir. Azerbaycan halkının göç ettikleri yerlerde kendi kültürlerini yaşatarak kültürel zenginliği sağladıklarına değinilmiştir.

Minaz'ın (2021) çalışmasında, Zile ilçe merkezinde ve yakın çevresindeki bazı köylerde kültürel mirasın, kültürel coğrafya açısından önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarama, gezi-gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak kültürel miras varlıklarının incelendiği belirtilmiştir. Yöre insanının mekân üzerindeki etkisi ve mekânın yöre insanının kültürel yaşamına olan etkisi, kültürel coğrafya boyutuyla ele alınarak incelenmiştir. Zile'nin Tokat'ın en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu ve coğrafi şartların etkisiyle meydana gelen maddi ve manevi kültür öğelerinin canlılığının sahada görüldüğüne değinilmiştir.

Göresi (2021) çalışmasında, Adıyaman ili Gölbaşı ilçesinin kültürel coğrafyasını incelemiş, araştırma sahası hakkında genel bilgiler vererek ayrıntılı bir anlatıma gitmiştir.

Gölbaşı ilçesinde yaşayan insanların yaşam tarzına dair kültürel değerlerin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleriyle ne kadar ilişkili olduğunun araştırıldığı bu çalışmada, Adıyaman ve Gölbaşı ilçesinin coğrafyası, tarihi ve kültürüyle ilgili genel bilgilere değinilerek, coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerine yer verildiği görülmüştür.

Dibsizgöl (2021) çalışmasında, Azdavay ilçesinin (Kastamonu) kültürel coğrafyasını incelemiş, Azdavay ilçesinin maddi ve manevi kültürel değerlerini doğal ortam-insan etkileşimi perspektifinde ele almıştır. Azdavay ilçesinin topografik yapısı, iklim özellikleri, toprak yapısı ve bitki örtüsü özellikleri ile hidrografik yapısı incelenerek, beşeri ve ekonomik özellikleri ile halkın demografik özellikleri, yaşam tarzları birlikte ele alınmıştır. Azdavay ilçesinin kültürel yapısı maddi kültür öğeleri kapsamında ele alınarak sahanın manevi kültürel değerlerinin birlikte incelendiği belirtilmiştir. Azdavay ilçesinde halkın kültürel değerlerle ilgili görüşlerinin kodlama yöntemi ile birebir aktarıldığına değinilerek, araştırma alanının kültürel değerlerinin SWOT analizi sonuçlarının tablolar halinde belirtildiğinden bahsedilmiştir. Azdavay ilçesinde halk üzerinde kültürel bilincin oluşturulması ve kültürel değerlerin korunması kapsamında ilgili kurumların çalışmalar başlatması gerektiği önerilerinde bulunulmuştur.

Gürler (2021) çalışmasında, Tufanbeyli'nin kültürel coğrafya özelliklerini incelemiş, ilçede bulunan kale, cami, konut gibi somut kültürel unsurların coğrafya ile olan bağlantılarına değinildiği görülmüştür. Tufanbeyli ilçesinin somut olan ve somut olmayan kültürel değerlerinin coğrafi bakış açısıyla ele alınarak incelendiği bu çalışmada, coğrafyanın kültürel olan etkisi üzerinde durularak Tufanbeyli (Adana)'nin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı görülmüştür.

Babaei (2021) çalışmasında, Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin (İran) kültürel coğrafyasını incelemiş, incelenen alanın coğrafi koşullarının ve bölgenin ikliminin kültüre olan etkisine değinerek bölge hakkında genel bilgiler verdiği görülmüştür. Özellikle çalışmasında, incelenen alanı jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerine değinerek ele almış ve coğrafyanın kültüre olan etkisini incelediği görülmüştür.

Okur'un (2022) çalışmasında, kültürel dönüş ve kültürel coğrafya öğretimini nitel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmış gömülü teori yaklaşımıyla incelediği görülmüştür. Çalışmasında Coğrafya öğretmenliği bölümü üçüncü sınıftan 9, dördüncü sınıftan 16 katılımcı olmak üzere toplamda 25 katılımcı ile çalışmanın yapıldığı belirtilmiştir. Verilerin analiz

sürecinde belirli kategorilerin geliştirildiği ve kodlamaların yapıldığı belirtilmiştir. Kategorilere ilişkin analiz ve yorumlara dayanarak, kültürel coğrafya öğretiminde yeni kültürel coğrafya anlayışına göre öğretim yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca katılımcıların kültürel coğrafya öğretiminde, güç aracılığıyla kültürün oluşturulduğunun ve üretildiğinin farkına vardıkları belirtilmiştir.

Aydeniz Ergin'in (2022) çalışmasında, Diyarbakır şehrinin kültürel coğrafyasının maddi kültür öğelerine göre ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmada, Diyarbakır şehrinin kuruluş yerinin fiziki coğrafya şartları ve özellikleri ile Diyarbakır'da yaşayan insanların geçmişten günümüze getirmiş oldukları kültürel birikimin ve kültürel peyzajın ortaya konularak incelendiği görülmüştür. Diyarbakır şehirde geçmişten günümüze yaşamış toplumların yaşam tarzları, gelenekleri, değer yargıları, alışkanlıkları, giyim kuşam, mesken mimarisi gibi konuların Diyarbakır şehri özelinde kültürel coğrafya bakış açısıyla incelendiği belirtilmiştir.

Söylemez'in (2022) çalışmasında, kültürel coğrafya açısından Ağrı ilinde yerleşme adlarının analizinin yapıldığı görülmüştür. Ağrı ilindeki köy adlarının kültürel coğrafya açısından değerlendirilerek ele alındığı bu çalışmada, köylerin eski ve yeni adlarının bir arada incelenerek, insan ve mekân etkileşiminin köy adları üzerindeki etkisinin analiz edildiği belirtilmiştir. Bu sayede Ağrı Merkez, Diyadin, Doğubayazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşlıçay ve Tutak ilçelerinde mevcut olan 562 köy yerleşmesindeki yer adlarının kültürel coğrafya açısından değerlendirildiği üzerinde durulmuştur.

Ekiz'in (2022) çalışmasında kültürel coğrafya açısından Burdur ili yörüklerinin araştırıldığı görülmüştür. Bu çalışmada, yörüklerin kışlak yurtlarından başlayarak, yayla yurtlarına göç, yayla yurtlarında konaklama ve tekrardan kışlak yurtlarına göç şeklinde gerçekleştirdikleri bir yıllık yaşam döngüleri ele alınmış, bu döngü içerisinde görülen insan-mekân etkileşimi ve bu etkileşime bağlı olarak gelişen kültürel özelliklere değinilmiştir. Burdur ili doğal ve beşeri çevre özellikleriyle yörük yaşam biçimi ve kültürü arasında nasıl bir etkileşim olduğuna değinilmiş, konu hakkında bilgilendirmeler yapıldığı görülmüştür. Ayrıca yörüklerde mekân ve mekân kullanımına yer verilmiş, yörüklerin konar-göçer yaşam biçimi ve doğal kaynakların kullanımına yönelik stratejilere değinilmiştir.

Aydoğan Tatar'ın (2023) alışmasında, Karamürsel İlçesinin kültürel coğrafyasının incelendiği belirtilmiş ve bu kapsamda katılımcı gözlemci rolüyle görüşmeler yapıldığına, yöre halkının kültürel değerlere ilişkin görüşlerine yer verildiğine değinilmiştir.

Kültürel coğrafya ile ilgili yazılmış makalelere bakıldığında da yine kültürel coğrafyanın şehir ve bölge özelinde ele alınarak incelendiği çalışmaların öne çıktığı görülmüştür. Bunların yanı sıra Okur ve Bilgili'nin (2021) alışmalarında olduğu gibi kültürel coğrafya bağlamında temsil ve temsil ötesi teorilere değinildiği ve yine Okur'un (2022) kültürel coğrafya perspektifinden mekânın eleştirisi üzerinde durduğu çalışmasıyla kültürel coğrafyaya farklı açılardan bakan çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Fakat Sosyal Bilgiler dersi ve kültürel coğrafyanın birlikte ele alınarak incelendiği makale olarak şahin'in (2019) alışması öne çıkmıştır. Kültürel coğrafyanın, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders programında nasıl ele alındığıyla ilgili olan çalışmada, kültürel coğrafya bakımından konuya yaklaşılarak Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinde programla ilişkilendirilme yapılmış, kültürel coğrafyaya ne düzeyde yer verildiğine değinilmiştir.

Tüm bu yapılan çalışmaların geneline bakıldığında, Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilişkilendirilen ve aynı zamanda öğretmen görüşlerine yer verilerek kültürel coğrafyanın öğretmenler tarafından nasıl algılandığının ve kültürel coğrafyanın öğretmenler için ne ifade ettiğinin sorgulandığı bu çalışma, alanında ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu anlamda bu çalışmanın diğer kültürel coğrafya ile ilgili yapılacak olan çalışmalara örnek teşkil edeceği ve alana katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanması ve çözümlenmesi hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve nitel araştırma modellerinden biri olan Fenomenoloji (olgubilim) deseninden yararlanılmıştır. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve öneminin öğretmen görüşleri ele alınarak incelendiği bu çalışmada Fenomenoloji deseni öne çıkan bir özelliğe sahip olmuştur. Fenomenoloji, sosyal gerçekliği anlamak için sosyal gerçekliğin oluşturulduğu insan deneyimleri üzerine odaklanır. Bu yüzden fenomenolojide yeni anlamları ortaya çıkarabilmek için olguya ilişkin önceki anlayışların bir kenara bırakılarak deneyimlerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Fenomenolojik araştırma, bireylerin kendi bakış açısından algı ve deneyimlerini ön plana çıkarmayı amaçlayan bir araştırma desendir. Fenomenolojik araştırma, insan olgusu üzerine odaklanan, yaşanmış deneyimlerin ifade edilmesinin anlamlarını tanımlamayı amaçlayan tümevarımsal betimleyici bir araştırmadır. Bu kapsamda ilk elden öznel bir bakış açısıyla olgunun çalışılmasını içerir (Saban ve Ersoy, 2016, s. 54-55).

Fenomenoloji (olgubilim), öncelikli olarak olgunun altında yatan ortak anlamları keşfetmek için bireyler tarafından deneyimlenmiş dünyayı tanımlamaya ve yaşanmış deneyimlerin özünü açıklamaya yardımcı olur. Olgubilimde, bireylerin deneyimlerini tanımlamak ve yorumlamak önemlidir. Bu sayede bireyler tarafından deneyimlenen olguların tümü araştırılabilmekte ve açıklanabilmektedir (Onat Kocabıyık, 2015, s. 55-56). Nitel araştırma, araştırmacıların araştırılacak konu ya da konuları doğal ortamda inceleyerek, araştırılan insanların getirmiş oldukları anlamlar açısından olguyu anlamlaştırma ve yorumlama çabası içinde olmalarıyla açıklanmaktadır. Nitel araştırmanın en temel özelliği, üzerinde araştırma yapılan kişilerin bakış açılarıyla araştırılan olay, olgu, norm ve değerleri incelemeye çalışmasıdır. Bu inceleme sırasında, araştırma yapılan kişilerin oluşturdukları ve kullandıkları özel dil, anlamlar, kavramlar üzerinde durup onları anlamak ve bunların araştırılan kişiler için ne anlam ifade ettiğini ortaya çıkarmaya çalışmak, önemli bir çalışma stratejisidir (Ekiz, 2003, s. 27).

Nitel araştırma varsayımlarla, bireyler ve grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar. Bu problemi araştırmak için nitel araştırmacılar; araştırmada, çalışmadaki insan ve yerlere duyarlı olan doğal ortamdaki veri koleksiyonlarını ve hem tümevarım hem de tümdengelimli, örüntü ve temalar kuran veri analizlerini içeren nitel bir yaklaşım kullanırlar. Nihai yazılı bir rapor veya sunum; katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşüncelerini, problemin kompleks bir açıklama ve yorumlamasını ve literatüre katkısını veya değişim çağrısını içerir (Creswell, 2015, s. 44).

Nitel süreçler, örnek olaylar arasında örüntüler arar ama bu durumları ortalamalarına indirgemez. Bu süreçler, araştırmacıların gözlemlediği veya kendileriyle ya da haklarında konuştukları kişisel izleriyle (mektuplar, fotoğraflar, gazete hesapları ve günlükler gibi) temsil edilen gerçek insanlarla ilgili ölçülemez bilgiye erişim aracı sağlar. Sonuç olarak nitel teknikler, araştırmacıların başkalarını anlama ve kavramalarını paylaşmalarını ve insanların günlük hayatlarını nasıl yapılandırıp anlam verdiğini araştırmalarını sağlar. Nitel teknikleri kullanan araştırmacılar, insanların kendilerini ve başkalarını nasıl anlamlandırdığını ve nasıl öğrendiklerini inceler (Berg ve Lune, 2015, s. 25).

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ankara ilindeki 40 ortaokulda görev yapmakta olan 50 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmuştur.

Araştırmada, nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve örneklem grubunda bulunan ortaokullarda görevli Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak verir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2004, s. 82). Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi temel alınmıştır. Ölçüt (kriter) örnekleme, önceden belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 122). Araştırmacının incelediği olguyu açıklamada belirlediği kritik durumlar, ölçüt örnekleme için kullanılabilir. Ölçüt örneklemedeki asıl nokta seçilecek olan durumların bilgi verme açısından zengin olmasıdır (Baltacı, 2018, s. 254-255). Bu amaçla Ankara'daki farklı ilçelerde ve farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip ortaokullarda görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin seçilmesi ölçüt olarak belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin özellikleri, frekans ve yüzde değerleri aşağıdaki gibidir:

<u>*Çalışmaya katılan öğretmenlerin özellikleri</u>	<u>f</u>	<u>%</u>
Kadın	33	66
Erkek	17	34
TOPLAM	50	100

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 66'sı kadınlardan oluşurken, % 34'ü erkeklerden oluşmuştur.

<u>*Çalışmaya katılan öğretmenlerin eğitim seviyeleri</u>	<u>f</u>	<u>%</u>
Lisans	41	82
Yüksek lisans	4	8
Yanıt vermeyen	5	10
TOPLAM	50	100

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 82'sinin lisans mezunu olduğu görülürken, % 8'inin ise yüksek lisans mezunu olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

<u>*Çalışmaya katılan öğretmenlerin yaş aralıkları</u>	<u>f</u>	<u>%</u>
20-34 yaş	14	28
35 yaş ve üstü	19	38
50 yaş ve üstü	9	18
Yanıt vermeyen	8	16
TOPLAM	50	100

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 38'i, 35 yaş ve üzeri öğretmenlerden oluşurken; % 28'i, 20-34 yaş aralığında olup; % 18'i, 50 yaş ve üzeri öğretmenlerden oluşmuştur.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmada veri toplama aracı olarak temelde 10 soru ve ilk üç sorunun altında yer alan alt sorularla birlikte toplamda 16 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Bu sorular problem cümlesi ve alt problemler temel alınarak oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda kullanılan görüşme tekniğinin belirleyici özelliği, görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarma olmaktadır. Bu nedenle görüşülen kişilerin anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak, nicel görüşmelerden farklı olarak yüzeysel değil, daha derin bilgi edinmek esas olduğu için bu yöntem tercih edilmiştir (Kuş, 2009, s. 87).

Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların da sorulabildiği bir görüşme yöntemi olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu yönüyle araştırmacılara hem konularının ana çerçevesini belirleyip kendi konuları kapsamında sorular sorma imkânı verirken, hem de görüşme esnasında ortaya çıkan araştırma konusu ile direkt ya da dolaylı olarak ilişkili olabilecek yeni gelişmelere göre görüşme sorularında değişime gitme yeni sorular ekleme imkânı veren esnek bir yapıya sahiptir. Her ne kadar araştırmacı baştan kafasında sormak istediği konularla ilgili soruları belirlemiş olsa da nitel araştırmanın doğası gereği ortaya çıkabilecek yeni konular ya da eklenmesi gereken hususlar söz konusu olabilir. Genellikle yarı yapılandırılmış görüşmelerde bir ya da birkaç araştırma sorusu ve bu araştırma sorusunu detaylandırıp açıklamaya yönelik olarak ortalama 10-15 görüşme sorusu hazırlanır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013, s. 113).

Çalışma esnasında sorulan açık uçlu soruların anlaşılabilirliği için yeterince açık ve anlaşılabilir bir dil kullanılmış, dil bilim uzmanlarından destek alınmıştır. Sorular arasında tutarlılığın sağlanabilmesi adına uzman görüşü alınarak, görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşme formu, okulların listesi ve alınan izinler “Ekler” bölümünde gösterilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması sürecinde Ankara'daki 40 ortaokulda görevli, 50 Sosyal Bilgiler öğretmenine 16 açık uçlu soru yöneltilmiştir. Öğretmenler, yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları ders saatleri dışında cevaplandırmışlardır. Anlaşılmayan sorularda, öğretmenlere gerekli açıklamalar yapılmış ve gönüllülük esasıyla öğretmenlerin çalışmaya katılması sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlemesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler kategorilere ayrılarak, belirli temalar oluşturulmuştur. Temalara ve belli ifadelere göre sınıflandırılan görüşler, bulgular bölümünde tablo haline getirilip açıklanmıştır. (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242). Araştırmada öğretmen görüşleri, sorular bazında tek tek ele alınmış ve sık tekrarlanan görüşler kategorilere ayrılarak, belirli temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalarda sıklıkla tekrarlanan görüşler frekans ve yüzde değerleriyle birlikte bu temalar kapsamında gösterilmiştir. Çalışmaya katılan 50 öğretmen, Ö.1, Ö.2, Ö.3, Ö.4, Ö.5... şeklinde kodlanmış ve öğretmen görüşlerinden bazıları oluşturulan her bir tabloda doğrudan alıntı yapılarak verilmiştir.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması, çalışmanın anlamlı ve değerli olması bakımından oldukça önemlidir. Güvenirlik, aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılıktır; ölçülmek istenen belli bir şeyin, sürekli olarak aynı sembollerini almasıdır; aynı süreçlerin izlenmesi ve aynı ölçütlerin kullanılması ile aynı sonuçların alınmasıdır; ölçmenin tesadüfi yanılmalardan arınık olmasıdır. İç tutarlık (internal consistency) önemli bir güvenilirlik ölçütüdür. İç tutarlığın dayandığı temel görüş, her ölçme aracının belli bir amacı gerçekleştirmek (bütünü oluşturmak) üzere, birbirinden deneysel olarak bağımsız ünitelerden (örneğin, test maddelerinden, anket sorularından) oluştuğu ve bunların bütün içinde, bilinen ve birbirlerine eşit ağırlıklara sahip olduğu varsayımdır. Ölçmede geçerlik, ölçülmek istenen şeyin ölçülebilmiş olma derecesidir; ölçülmek istenenin, başka şeylerle karıştırılmadan ölçülebilmesidir. Geçerliğin yüksek olabilmesi ise, büyük ölçüde ölçülmek istenen kavramın gözlenebilir nitelikteki değişkenlerle ifade edilebilmesine bağlıdır. Bu yönü ile doğrudan ölçmelerde geçerlik daha yüksektir. İçerik geçerliği, ölçme aracında bulunan soruların (maddelerin) ölçme amacına uygun olup olmadığı, ölçülmek istenen alanı temsil edip etmediği sorunu ile ilgili olup, “uzman görüşüne” göre saptanır. Bunun için, önce bir grup “uzman” tarafından ölçme amaçları ve bu amaçların gerektirdiği içerik çözümlemeleri

yapılarak hazırlanmış soruların bu amaçları ve içeriği temsil edip edemeyeceği tartışılır (Karasar, 2013, s. 148-151).

Nitel araştırmada sağlanması gereken geçerlik ve güvenirlikte önemli bir boyut olan iç güvenirliği sağlamak için, verilerin yorumsuz sunumu, önceden oluşturulmuş ayrıntılı kavramsal çerçeveye bağlı veri analizi önemsenmiş ve bu anlamda üç alan uzmanından alınan uzman görüşlerine göre çalışmanın iç güvenirliğinin sağlandığı belirtilmiştir. Özellikle araştırmadan elde edilen sonuçlara ait veriler incelenirken, her bir öğretmen görüşünün birebir ele alınmış olması, alanında uzman üç araştırmacının verileri tekrar analiz ederek yine aynı sonuçlara ulaşmış olması, çalışmanın iç güvenirliğinin sağlandığının göstergesi olmuştur.

Bu çalışmanın geçerliliğinin ölçülmesinde özellikle iç geçerliğin sağlanması amaçlanmış, açık uçlu soruların her biri uzman görüşü alınarak değerlendirilmiş ve hazırlanmış olan soruların ölçülmek istenen alanı başarılı bir şekilde ölçtüğü sonucuna varılarak, çalışmanın bu anlamda iç geçerliliğinin sağlandığı belirtilmiştir. Özellikle verilerin analiz sürecinde bulguların yer aldığı bölümde, öğretmen görüşleri frekans ve yüzde değerleriyle verilmiş, bu şekilde verilerin anlaşılır bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen verilerin ulaşılabilir olması adına, öğretmenlere yöneltilen sorular ve bu sorulara verilen yanıtlar araştırmacı tarafından muhafaza edilmektedir.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Araştırmaya katılan 50 öğretmenin görüşü, oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki 10 soru ve ilk üç soruda yer alan alt sorularla birlikte toplamda 16 soruya göre tablo haline getirilerek açıklanmıştır. Öğretmen görüşlerine göre sık tekrarlanan ifadeler temalaştırılmış ve bu temalara göre, görüşler frekans ve yüzde değerleriyle birlikte gösterilmiştir. Her bir tablonun altına öğretmen görüşleri doğrudan alıntılanarak verilmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Birinci alt problemde yer alan “Kültürel coğrafyanın anlamı ve ne ifade ettiği Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 1: Öğretmenlerin “Kültürel Coğrafya” İle İlgili Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafya	f	%
Yaşanılan bölgedeki iklimin, yeryüzü şekillerinin kültüre etkisi	24	35
Kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla inceler	14	20
Dünyadaki kültürlerin, yaşanılan coğrafyayla ilişkisini inceler	9	13
Kültür, insan ve çevre ilişkisini inceler	8	11
Belli bir kültürün yayılma ve etki alanını ifade eder	7	10
Beşeri coğrafyanın bir alt dalıdır	6	8,8
TOPLAM	68	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre kültürel coğrafya, yaşanılan bölgedeki iklimin, yeryüzü şekillerinin kültüre etkisi olarak % 35 oranla ilk sırada yer almıştır. Kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla incelediğini belirtenlerin oranı %

20 olmuştur. Kültürel coğrafyanın; kültür, insan ve çevre ilişkisini inceleyen bir alan olduğunu belirtenlerin oranı % 13 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin büyük bir bölümünün kültürel coğrafyayı, yaşanılan bölgedeki iklimin ve yeryüzü şekillerinin yani genel olarak coğrafi özelliklerin kültüre etkisi olarak tanımladıkları görülmüştür. Kültürel coğrafyanın, kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla incelediğini belirtenler nispeten daha az olmuştur. Dünyadaki var olan kültürlerin, yaşanılan coğrafyayla ilişkisi üzerinde duranlar olduğu gibi, kültürel coğrafyanın; kültür, insan ve çevre ilişkisini incelediğini belirten öğretmen görüşleri de öne çıkan görüşlerden olmuştur.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Kültürün coğrafyanın etkisiyle oluşması, değerlerin bulunduğu bölgenin etkisiyle etkileşim içinde olmasıdır.” Ö.4.

“Coğrafyanın, coğrafi unsurların, inanç ve düşünce dünyalarının tarihi, geçmiş vb. unsurların belirli bölgelerde olgunlaştırıp ‘kültür’ halini aldığı anlamına gelmektedir.” Ö.6.

“Dünyadaki kültürlerin, toplumların yaşadıkları coğrafyayla ya da bölgelerle, ortamlarla olan ilişkilerini inceleyen bir coğrafya alanıdır.” Ö.7.

“Yaşadığımız coğrafi bölgenin fiziki özelliklerinin (iklim, yeryüzü şekilleri) insan yaşamına etkisiyle oluşan kültürel yaşamdır. Her bölgenin kendine özgü kültürel coğrafyası vardır. Kültürel yaşam geçmişten günümüze kadar kuşaktan kuşağa aktarılan yaşam şeklidir.” Ö.10.

“Fiziki coğrafyadan çok kültürel ortamlarla ilgili öğeleri kapsar. Bir kültüre ait insanların çevreyi anlama şeklini inceler.” Ö.15.

“Bir bölgedeki coğrafi özelliklerin o bölgede yaşayan insanlar üzerindeki etkisi sonucu oluşan kültürdür.” Ö.20.

“Her bölgenin kendine has, özel geçmişten günümüze kadar gelen gelenek ve görenekleri vardır. O bölgenin insanların çevreye ait bakış açılarını araştıran sosyal bilim dalı diyebiliriz.” Ö.28.

“Kültür belirli bir yerde, belirli bir zamanda yaşayan insanların ortak yaşam tarzıdır. Kültürel coğrafya ise fiziki çevrenin, o yerde yaşayan insanların kültürünü şekillendirmesi ve insanların o fiziki çevreyi algılama şeklidir.” Ö.29.

“Dünyadaki toplumların ve kültürlerin yaşadıkları bölgelerle ilişkilerini incelemektedir. İncelenen bazı kültür unsurları; dil, din, ekonomi, sanat, edebiyat, nüfus, tarım ve insanların yaşadıkları alanda kültürel özelliklerini açıklar.” Ö.39.

“Yaşadığımız bölgenin, yörenin kültüre etkisidir.” Ö.50.

Tablo 1.1: Öğretmenlerin, Yaşadıkları Bölge ve Büyüdükleri Çevre Bakımından Kültürel Coğrafyanın Etkileri Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Etkileri	f	%
Coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir	30	57
Bölgeler arasındaki iklimsel değişiklikler kültürleri de çeşitlendirmiştir	11	21
Belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluşmuştur	5	9,6
İnsanların kültürünü oluşturan etkenlerin başında din, dil, tarih gelmektedir	3	5,7
Bir fikri olmayan	3	5,7
TOPLAM	52	100

Tablo 1.1.’ de görüldüğü gibi, coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir diyen öğretmen görüşleri % 57 ile ilk sırada yer almıştır. Bölgeler arasındaki iklimsel değişiklikler kültürleri de çeşitlendirmiştir diyen öğretmen görüşleri % 21 iken, belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluşmuştur diyen öğretmen görüşleri ise % 9,6 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümünün coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Bölgeler arasındaki iklimsel değişikliklerin kültürleri de çeşitlendirdiğinden bahseden öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluştuğunu söyleyen öğretmenler olduğu gibi, insanların kültürünü oluşturan

etkenlerin başında din, dil ve tarihin geldiğini söyleyen öğretmen görüşleri de yine öne çıkmıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Yaşadığım ve büyüdüğüm çevre İç Anadolu Bölgesi. Bu çevreye ait özelliklerle büyüdüüm ve aldığım kültür o yönde. Yani yaşadığım doğup büyüdüğüm şehrin ikliminden yer şekillerine kadar kültürümüzü etkilemiştir. Bu da giyim tarzımdan yemeklerimize kadar etkili olmuştur.” Ö.1.

“Yaşadığım bölge ve büyüdüğüm çevrede coğrafi özellikler kültürü etkilemiştir.” Ö.7.

“İç Anadolu Bölgesi’nde yaşamaktayız. Karasal iklim bölgesinde, denize kıyısı olmayan, buğday tahılının çok yetiştirildiği ve buna bağlı olarak un tüketiminin fazla olduğu, kışların soğuk geçtiği buna bağlı olarak karbonhidratın fazla tüketildiği (soğuğa dayanmak için) bir bölgedir. Bu da yaşam şeklini etkilemektedir.” Ö.10.

“İnsanın doğup büyüdüğü coğrafya kültürün şekillenmesinde doğrudan etkilidir. İnsanların davranış ve tutumlarında etkilidir. Dağlık ve kırsal bir alanda yetiştiğim için insanlar daha tutucu ve kapalı bir toplum yapısına sahipti.” Ö.13.

“Yaşadığım ve büyüdüğüm bölge Ankara olduğu için kırsal alanlarda coğrafyanın kültüre etkisi hâlâ devam etmektedir. Ama şehir merkezinde her coğrafyadan insan bulunduğu için kültürel yapı çeşitlilik göstermektedir.” Ö.20.

“Bütün toplumların kendine has kültürel özellikleri vardır. Yaşadığım çevre itibariyle düşündüğümde konuşulan dil, insanlar arası ilişkiler, insan davranışlarının yaşanılan coğrafyadan insan kültürünün ne kadar etkilendiğinin bir örneğidir.” Ö.30.

“İnsanların yaşam tarzı, düşünme ve davranış biçimleri belli bir mekânla ilgili olduğu için, coğrafya kültür ile ilgilendir. İnsanların kültürünü oluşturan unsurlar, yaşanılan yerin yanında din, dil, tarih, ekonomi ve sosyal unsurlar da etkilidir.” Ö.32.

“Yaşadığım bölgenin, büyüdüğüm çevrenin iklimi, yemek kültürü, konuşma tarzı, gelenek göreneklere benim de yaşam biçimimi şekillendirdi.” Ö.37.

“Büyüdüğüm çevre itibariyle farklı kültürlerin bir arada yaşaması farklı kültür unsurlarını tanımam ve özümsemem konusunda beni geliştirdi. Yaşadığımız coğrafyanın farklı

kültür öğelerini tanıyarak deneyimleme fırsatı buldum. Bu da hayat birikimi açısından bana farklı beceriler kazandırdı.” Ö.38.

“Bireyin karakterini ve hayata bakışını etkileyen en önemli etkenlerden biridir.”
Ö.42.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

İkinci alt problemde yer alan “Kültürel coğrafyadaki, coğrafyanın kültüre etkisi ve kültürün coğrafyaya etkisi ifadesi Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterince bilinmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 1.2: Öğretmenlerin, Kültürün Coğrafyaya Etkisi ve Coğrafyanın Kültüre Olan Etkisi Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

<u>Kültürün, Coğrafyaya ve Coğrafyanın Kültüre Olan Etkisi</u>	f	%
Coğrafyanın kültüre olan etkisi daha fazladır	28	51
Kültür ve coğrafya karşılıklı bir etkileşim halindedir	18	33
Kültürel özellikler, coğrafyayı da şekillendirmektedir	8	14
TOPLAM	54	100

Tablo 1.2.’de görüldüğü gibi, coğrafyanın kültüre olan etkisinin daha fazla olduğunu belirten öğretmen görüşleri % 51 olarak ilk sırada yer almıştır. Kültür ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 33 iken, kültürel özelliklerin coğrafyayı da şekillendirdiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 14 ile son sırada yer almıştır.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümünün coğrafyanın kültüre olan etkisinin daha fazla olduğu görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Kültür ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu belirten öğretmenler olduğu gibi, kültürel özelliklerin coğrafyayı da şekillendirdiğini söyleyen öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Aslında öğretmenler kültürel coğrafyanın kendileri için ne anlama geldiğini tam olarak ifade edememişler, kültürel coğrafya denildiğinde akıllarına ilk olarak coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerinin geldiğini söylemişlerdir.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Kesinlikle içinde bulunduğumuz coğrafya ve kültür etle tırnak gibi ayrılmaz bir bütündür. İnsanlar kültürel değerlere göre mimari, ekonomik faaliyet gibi temel konuları şekillendirirler.” Ö.4.

“Yaşadığımız coğrafya kültürü etkiler. Örneğin soğuk iklime sahip yerlerde ya da dağlık kesimlerde yaşayan insanların giyim tarzları, geçim kaynakları, insani ilişkileri etkilenmektedir. Daha mücadelecı, sert karakterli insan profili olmaktadır. Örneğin yağışlı bölgelerin olduğu yerlerde genelde ahşap ev kültürü vardır. Burada coğrafya kültürü etkilemiştir. Kültürün de coğrafyaya etkisi vardır. Örneğin popüler kültürdeki değişim bilişim teknolojisindeki yenilikler toplumların ekonomisini, eğitim öğretim yapısını, sanat ve müzik alanlarını etkiler. Bu gelişmelerin olduğu coğrafya alanları ilerler. Ama bu gelişmelerden uzak ya da az etkilenen coğrafya alanları çağa ayak uydurmakta zorlanabilir.” Ö.7.

“Kültür insan hayatını şekillendiren en önemli etkenlerden biridir. Bulduğumuz coğrafyada hangi meslekler veya hangi ekonomik faaliyetlerin yapılacağı iklim, toprak yapısı vb. faktörlerce belirlenebilse de kültürümüz de bunda etkilidir. Ülkemizde uzun yıllar balıkçılığın gelişmemesi gibi. Aynı şekilde coğrafya da kültürün şekillenmesinde bir o kadar etkilidir. Bölgeler arası oyunların, giyimlerin, hareket ve yaşam tarzlarının farklı olmasının sebebidir.” Ö.13.

“Her ikisi de sistematik bir etkileşim halindedir.” Ö.26.

“Kültürün coğrafyayı etkilediğini düşünmüyorum. Bence coğrafya kültürü etkilemektedir. Mesela ülkemizin yedi coğrafi bölgesinde farklı kültürel öğeler vardır. Her bölgenin iklimi, yemek kültürü, geleneksel giyimi, gelenek görenekleri coğrafi özelliklere göre şekillenmektedir.” Ö.37.

“Kültürü farklı disiplinlerle de ilişkilendirmek mümkün. Öyle ki kültür aynı coğrafyayı paylaşan insan topluluğunun ‘millet’ olabilmesinde ön koşul bir durum olarak söyleyebilirim. Benim daha çok ilgi alanıma giren coğrafyanın kültüre olan etkisi diyebilirim. Öyle ki içine doğduğumuz coğrafya fizyolojik özelliklerimizi dahi etkilemektedir. Ayrıca farklı toplumların yaşadığı coğrafyadan dolayı ortaya çıkardığı kültür unsurları çok çeşitlidir. Hepsi de kendine hastır.” Ö.38.

“Coğrafyanın büyük ölçüde insanın kültürüne, mizacına davranış kalıplarına hatta sosyal geçim kaynağına etki ettiğini düşünüyorum.” Ö.40.

“Coğrafya kaderdir cümlesi bence çok doğru. Yaşadığımız coğrafya kültürümüzü, kaderimizi, yaşam standartlarımızı etkiler. Kültür coğrafyayı etkiler mi tam emin değilim ama coğrafyanın kültürü etkilediğinden eminim.” Ö.44.

“Yaşadığımız coğrafya karakterimizi yaşamımızı, düşünce kalıplarımızı etkilemektedir. Tarım ülkesinde yaşayan ülkeler ile sanayi ülkesinde yaşayan kültürlerin farklı olduğunu görüyoruz. Yaşam standardı düşük ülkelerde suç işleme oranı daha fazla örneğin... Aynı ülkede yaşanan coğrafi bölgelere göre bile farklılıklar ve öncelikler değişebiliyor. Marmara Bölgesi'nde yaşayan insan ile Doğu Anadolu'da yaşayan insanların önceliklerinin farklılaşması gibi.” Ö.46.

“Aslında iki düşünce de aynı kapıya çıkıyor. Coğrafya bulunduğumuz yer ve konum kültür olarak yerle sıkı bir ilişki içinde olup insanların çevreleriyle olan etkileşimini artırıyor.” Ö.48.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Üçüncü alt problemde yer alan “Öğretmenlerin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 2: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersiyle İlişkisi Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersiyle İlgili ve İlişkisi	f	%
Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyanın kültüre olan etkisi öne çıkmakta	15	28
Kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine değinilmekte	12	23
İnsanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzları incelenmekte	10	19
Geçmişte yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları yerlerin kültüre etkisi	8	15
Kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersi müfredatında yer alır	3	5,7
Ekonomik faaliyetlerin, sosyal yaşamın coğrafyaya göre değiştiği vurgulanır	3	5,7
Bir fikri olmayan	1	1,9
TOPLAM	52	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyanın kültüre olan etkisinin ön planda olduğu görüşü % 28 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine değinildiği görüşüne sahip olanların oranı % 23 iken, insanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının incelendiği görüşüne sahip olanların oranı ise % 19 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde, coğrafyanın kültüre olan etkisi boyutunda öne çıktığını belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler dersinde kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine yer verildiğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, insanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının da kültürel coğrafya kapsamında değerlendirildiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Geçmişte yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları yerlerin özelliklerinin kültüre olan etkisine değinen öğretmenler de olmuştur. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi müfredatında yer aldığını belirten öğretmen görüşleri

olmakla birlikte, ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın coğrafyaya göre değiştiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda öne çıkmıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şoyledir:

“Sosyal Bilgiler dersi özellikle 5. ve 6. sınıf bazında ünitelerde coğrafyanın kültüre etkisi üzerinde durulmakta. Sosyal Bilgiler insanların yaşam tarzından bahsetmekte. Aynı zamanda coğrafya insanların yaşamını etkilemekte.” .1.

“Anadolu kültürünün tanıtılmasında, kültürel değerlerimizin Sosyal Bilgiler dersi kapsamında aktarılması olağandır. Toplumsal konuların anlatıldığı dersimizde toplumun kimliğini devam ettirmesini sağlayan kültür ögesi merkezdedir.” .5.

“Kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersiyle yakından ilişkilidir. Geçmişte yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları yerlerin kültüre etkisi olmuştur. Yapmış oldukları çeşitli eserlerin (medrese, imaret, tersane, cami) ekonomik, kültürel yönden toplumlara katkı sağlamıştır. Yaşadıkları coğrafya dağlık ise hayvancılık yapmışlar, savaşçı özellikleri ön plana çıkmıştır. Yaşadıkları bölgelerin iklim özelliklerine bağlı olarak giyim tarzları farklılaşmıştır. Yaşadıkları yerlerin toprak yapısı ve var olan doğal kaynaklara bağlı olarak mesken tipleri de değermiştir. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler dersindeki birçok konu kültürel coğrafyayla ilgilidir.” .7.

“Kültürel coğrafya bu dersin her konusuyla ilişkilidir. Örneğin ekonomik faaliyetler konusunda (5.sınıf) bulunduğumuz coğrafya insanların işlerini, mesleklerini şekillendirmektedir.” .10.

“Sosyal Bilgiler dersinde örneğin ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın coğrafi bölgelere göre gösterdiği farklılık konu edilmektedir.” .11.

“Coğrafyanın kültür üzerinde etkisi dersimizin konuları arasında yer almaktadır.” .12.

“Sosyal Bilgiler, insan faaliyetlerini toplum faaliyetlerini incelediği için bu faaliyetlere kültür ve coğrafya da haliyle etki edeceği için aralarında doğrudan bir ilişki vardır.” .19.

“Örneğin ekonomik coğrafyayı işlediğimizde insanların yaşadığı coğrafyaya göre ekonomilerini şekillendirdiğini ve yaşam tarzlarını da buna göre oluşturduklarını söyleyebilirim.” Ö.20.

“Kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersiyle iç içedir. Çünkü dersin kazanımları, öğrenme alanları kültürü ve coğrafyayı hayatın içinden örneklerle öğretiyor. Öğrencilerin kültürünü öğrenmesi, yaşadığı coğrafyayı tanması ve kültürel coğrafyayı analiz edip, öğrenebilmesi Sosyal Bilgiler dersinin kazanımları ile kolaylaşır.” Ö.30.

“Okullarda toplumun kendisine has bilgisi, becerileri, dil ve kültürel özellikleri yeni nesillere aktarılır. Türkiye’de ilk ve orta dereceli okullarda kültür konusu daima önemli olmuştur. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında kültürel coğrafya konularına geniş yer vermiştir. Diğer yönden genç nesillerin karmaşa ve zihinsel bunalım yaşamaması için kültürel unsurları yeterli düzeyde öğrenmesine gerek vardır.” Ö.39.

Tablo 2.1: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültürel Coğrafya Kapsamında Bildikleri Ünite, Öğrenme Alanları Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafya Kapsamında Bilinen Üniteler, Öğrenme Alanları	f	%
Kültür ve miras ünitesi, öğrenme alanı kültürel mirasa duyarlılık	27	45
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	10	16
Küresel Bağlantılar	8	13,5
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	10
Birey ve Toplum	3	5
Etkin Vatandaşlık	3	5
Yeryüzünde Yaşam	2	3,3
TOPLAM	59	100

Tablo 2.1.’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, kültürel coğrafya kapsamında bilinen ünite ve öğrenme alanlarından ilk sırada % 45 oranla kültür ve miras ünitesi, öğrenme alanı olarak da kültürel mirasa duyarlılık gelmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler % 16 iken, küresel bağlantılar % 13,5 olarak ilk sıralarda yer alan görüşler olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümünün ünite olarak kültür ve miras, öğrenme alanı olarak da kültürel mirasa duyarlılığın kültürel coğrafya ile ilişkilendirilebileceği görüşüne sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İnsanlar, yerler ve çevreler, küresel bağlantılar, üretim, dağıtım, tüketim, birey ve toplum, etkin vatandaşlık, yeryüzünde yaşam gibi ünite ve konu başlıklarının kültürel coğrafya kapsamında öne çıkan üniteler olduklarını söyleyen öğretmen görüşleri öne çıkmıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, 2. ünite ‘Kültür ve Miras’, 3. ünite ‘İnsanlar, Yerler ve Çevreler’, 5. ünite ‘Üretim, Dağıtım, Tüketim’, 7. ünite ‘Küresel Bağlantılar’. 6. sınıf ders kitabında, 1. ünite ‘Birey ve Toplum’ yine ‘Kültür ve Miras’ ünitesi, ‘Bilim, Teknoloji ve Toplum’ ünitesi ve öğrenme alanları bulunmaktadır. 7. sınıflar için de aynı öğrenme alanları geçerlidir. Bu üniteler ve öğrenme alanları kültürel coğrafyayla bağlantılıdır.” Ö.7.

“5, 6 ve 7. sınıflarda ‘Kültür ve Miras’ ünitesi yer almaktadır. Ayrıca ‘Küresel Bağlantılar’ ve ‘Birey ve Toplum’ ünitelerinde yer verilmektedir.” Ö.13.

“Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Küresel Bağlantılar” Ö.16.

“Ders kitabında yer alan 3. ünite ‘İnsanlar, Yerler, Çevreler’ ünitesinde coğrafi yapının insanlar üzerindeki etkisini işlemekteyiz.” Ö.20.

“Kültür ve Miras öğrenme alanı başta olmak üzere birçok konuda kültürel coğrafyadan bahsediliyor. Ülkemizin ekonomik yapısı (tarım, hayvancılık...), kültürü oluşturan unsurlar, dil, tarih, gelenek-göreneklerimiz, mimari yapılarımız, el sanatları, edebiyat, giyim, beslenme vb. gibi konularla ele alınmaktadır.” Ö.27.

“Kültür ve Miras, İnsanlar Yerler ve Çevreler” Ö.35.

“Kültür ve Miras, İnsanlar, yerler ve çevreler, Üretim, dağıtım ve tüketim, Etkin vatandaşlık, Küresel bağlantılar” Ö.38.

“5, 6 ve 7. sınıfın ikinci üniteleri kültürel miras ile ilgilidir. Kazanımları kültürünü tanıyarak, çevresindeki kültürel özelliklerle ülkesindeki kültürel farklılıkları karşılaştırır.” Ö.43.

“5. sınıf konuları, 6. sınıfta devletlerin kültür ve uygarlık bölümleri, 7. sınıf Osmanlı kültür ve uygarlığı, 8. sınıfta Selanik ve bu şehrin Atatürk’ün kültürüne nasıl katkısı olduğu gibi konular yer almaktadır.” Ö.45.

“Kültür ve Miras ünitesi. Öğrenme alanı, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik, değişim ve sürekliliği algılama, kültürel aktarım vb.” Ö.46.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Dördüncü alt problemde yer alan “Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleri nelerdir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 2.2: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültürel Coğrafyanın Ele Alınış Biçimi Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Programda Kültürel Coğrafyanın Ele Alınışı	f	%
Ayrıntılı bir anlatım yok ve konular çok dağınık ele alınmış	29	60
Yeterli düzeyde bir anlatım söz konusu	12	25
Dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz	3	6,2
Geçmiş kültürel değerlerden çok sık bahsediliyor, güncellikten uzak	2	4
Bir fikri olmayan	2	4
TOPLAM	48	100

Tablo 2.2.’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, ayrıntılı bir anlatımın olmadığı ve konuların çok dağınık ele alındığı görüşü % 60 ile ilk sırada yer almıştır. Yeterli düzeyde bir anlatımın söz konusu olduğunu düşünenlerin oranı % 25 iken, dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı % 6,2 olarak öne çıkmıştır.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümünün, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretim programında ayrıntılı bir anlatıma sahip olmadığı görüşünde oldukları görülmüştür. Zaten halihazırda bir öğrenme alanı olarak da ders kitaplarında yer almayan kültürel coğrafyanın aslında diğer ünitelerle ilişkili olarak anlatılıyor olmasına rağmen programda özel olarak kültürel coğrafyaya yer verilmediği öğretmenler tarafından

belirtilmiştir. Yeterli bir anlatımın söz konusu olduğu görüşüne sahip öğretmenler olduğu gibi, dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz kaldığını belirten öğretmen görüşleri de öne çıkmıştır. Geçmiş kültürel değerlere çok sık yer verildiğini ve konu hakkında güncelleme yapılmadığını belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Ayrıntılı değil.” Ö.1.

“Sosyal Bilgiler öğretim programında kültürel coğrafya konuları derli toplu olmaktan ziyade biraz dağınık bir şekilde ele alınmıştır. Birçok ünite de yer alıyor. Tek bir ünite de kültürel coğrafya konuları ele alınsa sanki daha etkili ve anlaşılır olur diye düşünüyorum.” Ö.7.

“Dersimizde bulunduğumuz coğrafyanın, eski Türk devletlerinin kültürel zenginliğine, coğrafi özelliklerine yer verilip işlense de, uygulanan metod ve ders saatlerinin az olmasından dolayı istenilen kazanımlar elde edilememektedir.” Ö.13.

“Daha somut örneklerle ele alınabilir. Daha fazla içerik olabilir.” Ö.18.

“Ders kitaplarında coğrafyanın kültürlere etkisini içeren konuların yeterli ve verimli olduğunu düşünüyorum.” Ö.20.

“Sosyal Bilgiler öğretim programında kültürel coğrafyanın ele alınışının doğru ve gerekli bir yaklaşım olduğuna inanıyorum. Ortaokul düzeyinde düşünürsek yeterli olduğunu ancak bir üst öğretim kurumunda daha detaylı ele alınabileceğini düşünüyorum. Çünkü okullarda verilen eğitimin, Türkiye’deki kültürel değerleri bilmek ve var oldukları coğrafyanın mekânsal özelliklerini kavramak bakımından gereklidir.” Ö.27.

“Farklı başlıklar altında ele alınıyor. Daha çok milli kültür üzerinde duruluyor.” Ö.29.

“Sosyal Bilgiler programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi yüzeyseldir. Öğrenciler için yeterli bir farkındalık oluşturmamaktadır.” Ö.35.

“Genel olarak Sosyal Bilgiler öğretim programı gelişim göstermekte fakat amaçlanan hedeflerin uygulamaya dönük olup olmama konusu tartışmalıdır. Kültürel coğrafyanın ele

alınışı ise kısmen yeterli olmakla birlikte öğrencilerin dünya vatandaşı olma ve benimsemesi konusunda eksiklikler göze çarpmakta.” Ö.38.

“Sosyal Bilgiler programında kültürel coğrafyanın ele alınışının yeterli olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca ele alınış şeklinin de (bir bütünlük oluşturmadığı için) doğru olduğunu düşünmüyorum.” Ö.44.

Tablo 3: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Anlam ve Öneminin Yeterli Düzeyde Bilinip Bilinmediği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Anlam ve Önemi	f	%
Kültürel coğrafyanın anlam ve önemi bilinmiyor	39	78
Kültürel coğrafyanın anlam ve önemi biliniyor	10	20
Bir fikri olmayan	1	2
TOPLAM	50	100

Tablo 3’te görüldüğü gibi, kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin bilinmediğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı % 78 ile ilk sırada yer alırken, kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin bilindiğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı ise % 20 olarak ikinci sırada yer almıştır.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin yeterince bilinmediği yönünde görüş bildirmiştir. Kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin bilindiğini söyleyen öğretmen görüşleri ilk görüşe göre nispeten daha az olmuştur. Kültürel coğrafyanın bir konu başlığı olarak ya da bir öğrenme alanı olarak ders kitaplarında yer almıyor oluşu ve özellikle kültürel coğrafya hakkında kavramsal bir çerçevenin tam anlamıyla henüz oluşturulmamış olması da öğretmenlerin konu hakkında bilgi sahibi olamamalarına neden olmuş ve bu yönde görüş bildirmişlerdir.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Maalesef hayır. Kültürel coğrafya bir ünite veya bir konu olarak değil bir ders olarak ilk ve ortaokullarda verilmesi halinde öğrencilerin ülkemizi ve dünyayı daha iyi tanıması olanağı artacaktır.” Ö.3.

“Kültürel coğrafya lisans eğitimim sırasında yoğun bir şekilde almış olduğumuz bir alan olmamıştır. Yeterince önem verilebilmesi için toplumun kültürel değerlerini de unutmaması gerekir.” Ö.5.

“Bence, kültürel coğrafyanın anlamı ve önemi yeterince bilinmiyor. Bunun için hem kültürel hem de coğrafi özellikleri iyi bilmek ve aralarındaki bağı iyi kurmak lazım. Bilgi eksikliğunun yanında kapsamının tam bilinmemesi de yeterince önem verilmemesinde etkilidir.” Ö.7.

“Ben bu alanın henüz yeni yeni gelişen bir alan olduğunu, o nedenle tam olarak anlayamamış bir disiplin olduğunu düşünüyorum.” Ö.11.

“Başlı başına bir disiplin olarak ele alınmadığı için yeterince önemli görülmemektedir.” Ö.22.

“Kültürel coğrafya kavramının ne anlama geldiğinin toplum genelinde çok bilindiğini sanmıyorum. Anlamı bilinmeyen bir kavramın da gereken öneme yeterince sahip olmadığını düşünüyorum.” Ö.27.

“Konularımız ile bağlantılı bir şekilde derslerimizde kültürel coğrafyanın önemi anlatılmaktadır. Gereken önemin verildiğini düşünüyorum.” Ö.33.

“Hayır bilinmiyor. Öğretmen olarak ben bile yeteri kadar bilgi sahibi olduğumu düşünmüyorum.” Ö.41.

“Hayır. Ders sayısının az olması, coğrafi faktörler konusunun kültür konusundan sonra gelmesi, öğrenciye somut kaynaklar sağlanılmaması nedeniyle kültürel coğrafyanın anlam ve önemi anlayamamaktadır.” Ö.43.

“Ortaokul seviyesini düşündüğümde kültürel coğrafya yeteri kadar ve yaş gelişimleri gereği olması gerektiği gibi verilmiş diyebilirim.” Ö.48.

Tablo 3.1: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Gelişiminin Eğitim Sürecinde Hangi Vasıfların ve Yeterliklerin Gelişimine Katkı Sağlayacağı Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Eğitim Sürecine Etkileri	f	%
Kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantının kurulmasına katkı sağlar	15	26
Empati yapma becerisi, mekânı algılama, kültürel farkındalığa katkı sağlar	15	26
Bireysel ve toplumsal farklılıkları anlamak açısından katkı sağlar	13	22
Kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik bilincine katkı sağlar	7	12
Bilinçli bir kültür aktarımı oluşacaktır	5	8,7
Bir fikri olmayan	2	3,5
TOPLAM	57	100

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşleri birbirine oldukça yakındır. Kültürel coğrafyanın gelişiminin eğitim sürecinde; kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantının kurulmasına katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 26, yine empati yapma becerisi, mekânı algılama ve kültürel farkındalığa katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı da % 26 olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel ve toplumsal farklılıkları anlamak açısından katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 22 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın eğitime koşulsuzla birlikte kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantının anlamlı olacağını söylemişlerdir. Öğrencilerde empati yapma becerisinin artacağı yönünde görüş bildirenlerin yanı sıra, mekânı algılama becerisi ve kültürel farkındalığa katkı sağlayacağını belirten öğretmen görüşleri de öne çıkmıştır. Bireysel ve toplumsal farklılıkları anlamak açısından yararlarının yanı sıra, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik bilincinin de gelişeceğini belirten öğretmen görüşleri öne çıkmıştır. Bilinçli bir kültür aktarımının da gerçekleşeceğini söyleyen öğretmen görüşleri yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Kişiler yaşadıkları coğrafyanın etkisiyle kazandıkları kültürü diğer nesillere aktarmalıdır ve sahip çıkmalıdır. Milli kimliklerin kaybolmaması ve başka kültürlerin etkisinde kalmamak için. Bu da eğitimle olabilir. Okullarda iyi bir programla yeni nesillere kazandırılabilir.” Ö.1.

“İnsanların düşünme biçiminin nasıl şekillendiğini ve aslında doğduğumuz coğrafyanın bize sunduklarına göre bir kişilik ve değer sahibi olduğumuzu anlamalarına katkı sağlayarak daha geniş düşünebilmeyi sağlar.” Ö.4.

“Kültürüne sahip çıkma vasfını güçlendirir. Kültürel gelişmelerin coğrafyayı şekillendirdiğine dair yeterliklerin güçlenmesine katkı sağlar. Kültürel bilincin arttırılmasına katkı sağlayabilir. Coğrafya bilincinin arttırılmasına katkı sağlayabilir. Kültür ve coğrafya bağının güçlenmesine katkı sağlayabilir.” Ö.7.

“Milli kültür bilincinin gelişmesini sağlar. Fiziki coğrafya bilgi gelişimini sağlar. Neden-sonuç ilişkisini yapabilme yeteneğinin gelişebilmesini sağlayabilir.” Ö.10.

“Kültürel coğrafyanın gelişimi ve insanlar tarafından bilinirliğinin artmasının kültürel bağların güçlenmesine katkı sağlayacağını düşünüyorum. Özellikle ön yargıları ortadan kaldıracağını düşünüyorum.” Ö.20.

“Dünyaya bakış açısını geliştirir. Kültürel değerleri anlama, yorumlama ve nihayetinde genelleme yapabilme özelliği sağlar. Dünyayı algılama ve yorumlama özelliği gelişir. Kendi kültürel coğrafyasını geliştirme ve bunu yaşatma konusunda ve yaşama konusunda farkındalık oluşturur.” Ö.21.

“Yaşanan coğrafyanın özelliklerinin daha iyi tanınmasına, tanıtımına ve kültürel yapının daha iyi bilinmesinden dolayı; yaşadığı toplumu daha iyi idrak eden nesillerin oluşmasına katkı sağlayacaktır.” Ö.22.

“İnsanlara yaklaşımımız daha farklı olabilir. Empati yeteneğimizi geliştirip farklı kültürden insanların neden bizden daha farklı yaşadığını anlayabiliriz. Daha geniş düşündüğümüzde her insana saygı duymayı öğrenebiliriz.” Ö.23.

“Kültürel coğrafyanın gelişimi eğitim sürecinde farklılıklara saygı duyma, empati yapabilme gibi yeterliklerin gelişmesine katkı sağlar.” Ö.35.

“Öğrencilerin kültürel coğrafya konularını işlerken özellikle sorgulayıcı olmaları, görüş alışverişi yapmaları, gerçek hayatın içindeki kültürel unsurlar ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantıyı kurmalarına katkı sağlar” Ö.39.

4.5 Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Beşinci alt problemde yer alan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, küresel gelişmelerin kültürel coğrafyaya etkileri hakkındaki görüşleri nelerdir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 3.2: Öğretmenlerin, Küresel Gelişmelerin Kültürel Coğrafyaya Etkileri Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Küresel Gelişmeler ve Kültürel Coğrafya	f	%
Küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesi söz konusu	21	41
Teknolojideki ilerlemeler, tek kültürlü bir dünyanın olmasına neden olmakta	14	27
Kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplum kültürünü koruyabilir	8	15
Küresel gelişmeler, kültürel coğrafyayı hem olumlu hem de olumsuz etkiler	5	9,8
Bir fikri olmayan	3	5,8
TOPLAM	51	100

Tablo 3.2.’de görüldüğü gibi küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesinin söz konusu olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin oranı % 41 olurken, teknolojideki ilerlemelerin, tek kültürlü bir dünyanın oluşmasına neden olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 27 olmuştur. Kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplumun kültürünü koruyabileceği görüşüne sahip olanların oranı % 15 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü, küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Teknolojideki ilerlemelerin, tek kültürlü bir dünyanın oluşmasına neden olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplumun kültürünü koruyabileceğini belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkmıştır. Küresel gelişmelerin

kültürel coğrafyayı olumlu ve olumsuz yönde etkileyebileceği görüşü de yine öne çıkan öğretmen görüşlerinden olmuştur.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Küresel gelişmeler bütün dünyaya hâkim tek bir kültüre doğru gidişe yol açabilir. Bölgesel ve mahalli kültürler yok olabilir.” Ö.2.

“Küresel gelişmeler özellikle teknolojinin, iletişimin bu kadar gelişmesi kültürel olarak tek kültürlü bir dünyanın ortaya çıkmasını beraberinde getiriyor.” Ö.4.

“Küresel gelişmeler kültürel coğrafyayı önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin çeşitli medya ya da iletişim araçları küresel boyutta değişikliğe uğramıştır. Önceden mektupla haberleşme sağlanmaya çalışılırken şimdi akıllı telefonlarla görüntülü görüşmeler yapılarak daha hızlı ve aktif bir haberleşme yaşanmaktadır. Bu durum toplumların hayatında önemli ölçüde etki etmektedir. Kültürel bağların bazen zayıflamasına da etki edebilir. Açıkçası küresel gelişmeler kültürel coğrafyaya hem olumlu hem de olumsuz etki etmiştir.” Ö.7.

“Teknolojinin gelişmesiyle birlikte küresel alanda meydana gelen olaylar öğrencileri özellikle etkisi altına almaktadır. Zaman içinde teknolojinin toplum üzerine etkisi arttıkça kültürsüz bir yapı haline alabilir. Gençler geçmiş mirası değil, popüler olanı tercih etmeyi seviyor.” Ö.13.

“Küresel gelişmeler karşısında kültürler yok olabilir veya zayıflayabilir. Popüler kültür özellikle kültürel coğrafyanın etkisini ya tamamen yok ediyor veya zayıflatıyor.” Ö.18.

“Küresel gelişmeler, toplumların kültürel yapılarında ve yaşam tarzlarında değişime neden olmaktadır. Özellikle teknolojinin çok hızlı gelişimi ve değişimi insan yaşamını, hayatı algılayışını ve düşünce tarzını da değiştirdiği için kültürel unsurları da etkiliyor diye düşünüyorum.” Ö.27.

“İletişim araçlarında yaşanan gelişmeler bireyler, toplumlar ve kültürler arası ilişkileri yoğunlaştırmış dışa kapalı olan toplumları açık hale getirmiştir. Dünyanın ücra köşesindeki toplumlar teknoloji sayesinde kendi dışındaki toplumların kültüründen haberdar olmuştur. Kültürel etkileşim de hızlanmıştır.” Ö.37.

“Küresel gelişmeler sonucunda tabii ki toplumlar birbirinden etkilenip, kültürel coğrafyada da birtakım değişiklikler olmasına sebep olabilir. Ama bence çok büyük bir fark yaratmaz.” Ö.44.

“Dünya kültürünün küreselleşme ile birlikte ortak bir anlayış içinde birleştiğini, kültürde ortaklık ve aynılaşıma olduğunu söyleyebilirim. Çin’den Afrika’ya ortak bir kültüre doğru ilerliyoruz.” Ö.46.

“Küresel gelişmeler kültürel özellikler üstünde değişim yaratmaktadır. Kültürel değişim süreklilik içinde ilerlemektedir.” Ö.50.

4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Altıncı alt problemde yer alan “Öğretmenler, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınmasını gerekli görmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 4: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersinde Ayrı Bir Başlık Halinde Ele Alınmasının Gerekliliği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

K.C.’nin Sosyal Bilgiler Dersinde Ayrı Bir Başlık Halinde Ele Alınması	f	%
Kültürel coğrafya ayrı bir başlık halinde ele alınabilir	38	74
Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek yok	8	15
Kültürel coğrafya seçmeli ders olabilir	3	5,8
Ortaokul seviyesi için değil, fakat lise için ayrı bir başlık olabilir	2	3,9
TOPLAM	51	100

Tablo 4’te görüldüğü gibi, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 74 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek olmadığını belirten öğretmen görüşleri oranı % 15, kültürel coğrafyanın seçmeli ders olabileceğini belirten öğretmen görüşleri oranı ise % 5,8 olarak öne çıkmıştır.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Kültürel coğrafyanın

ayrı bir başlık altında ele alınmasına gerek olmadığını belirtenlerin oranı oldukça az olmuştur. Kültürel coğrafyanın seçmeli bir ders olabileceğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, ortaokul seviyesi için olmasa bile lise için ayrı bir başlık olabileceğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Yaşadığımız coğrafyayla kültürel etkileşimi daha iyi öğrenmek ve coğrafya-kültür ilişkisini daha iyi kavramak bunlar arasındaki etkileşimin yansıtılması için kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınabilir.” Ö.7.

“Hayır, ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek yok.” Ö.9.

“Ayrı bir ünite olarak yer alması daha iyi olur.” Ö.10.

“Evet, çevrenin kültüre ve kültürün çevreye etkisi ayrı bir konu olarak işlenebilir.”
Ö.11.

“Hayır, konular içinde örtülü olarak verilmesi daha uygun olur diye düşünüyorum.”
Ö.18.

“Kesinlikle ayrı bir başlık halinde ele alınması gerekiyor. Kültürel coğrafya bizi biz yapan değerler. Bu değerleri özümsemek ve bunu yaşamayı seçmek için iyi öğrenmek ve bunu içselleştirmek gerekiyor. Geniş kapsamlı öğretilmesi gerekiyor.” Ö.21.

“Biraz düşününce kültürel coğrafyanın yeteri kadar bilinmediği ve öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ayrı bir başlık halinde ele alınabilir.” Ö.23.

“Sosyal Bilgiler toplumu ilgilendiren bir ders ve kültür ile iç içe, coğrafya ile de öyle. Kesinlikle gereklidir.” Ö.28.

“Hayır. Konularımız ile bağlantılı şekilde yeterli düzeyde aktarılmaktadır.” Ö.33.

“Bence evet olabilir, bütüncül yaklaşımla ele alınca öğrenciler tam olarak farkındalık kazanmıyor.” Ö.41.

4.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Yedinci alt problemde yer alan “Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 5: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Coğrafyanın Yeterli Bir Düzeyde Ele Alınıp Alınmadığı Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Coğrafyanın Yeterliliği	f	%
Kültürel coğrafyanın ele alınması yeterli düzeyde değil	27	51
Kültürel coğrafyanın anlatımı yeterli düzeyde	15	28
Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikler bulunmakta	8	15
Halk kültürü seçmeli dersinde yeterince ele alınmakta	1	1,9
Bir fikri olmayan	1	1,9
TOPLAM	52	100

Tablo 5’te görüldüğü gibi, kültürel coğrafyanın ele alınmasını yeterli düzeyde bulmayan öğretmen görüşlerinin oranı % 51, kültürel coğrafyanın anlatımını yeterli düzeyde bulan öğretmen görüşleri oranı ise % 28 olmuştur. Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikler bulunduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 15 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kültürel coğrafyanın ele alınmasını yeterli görmemektedir. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirilerek anlatımının yeterli olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ilk görüşe göre daha azdır. Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikliklerin bulunduğunu belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, halk kültürü seçmeli dersinde kültürel coğrafyanın ele alındığını belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Müfredat ve zaman ölçüsünde kültürel coğrafya konuları yeterli düzeyde ele alınamıyor. Ders saatimizin azlığı ve müfredatın yoğunluğu nedeniyle kültürel coğrafya da istediğimiz ölçüde ele alınmamaktadır.” Ö.7.

“Evet, yeteri kadar ele alınmıştır.” Ö.9.

“Dengeli bir şekilde, azar azar her üniteye dağıtılmıştır. Ancak bir başka ünite olarak yer alması kalıcı olması açısından, daha fazla süre ayırma noktasında faydalı olabilir.” Ö.10.

“Düşünmüyorum. Daha fazla ele alınabilir.” Ö.18.

“Şu anda üniteler arasındaki geçişlerde işlenmekte. Yeterli olduğunu düşünüyorum. Ama ayrı bir başlık altında olmasının ciddiyeti arttıracığını düşünüyorum.” Ö.20.

“Dolaylı yoldan ele alındığını düşünüyorum. Ancak bu yeterli bir seviyede değil.” Ö.31.

“Ders saatinin az olması nedeniyle, konuları çeşitlendirmek, görselleştirmek vb. açısından yeterli olduğunu düşünmüyorum.” Ö.36.

“Hayır, ders sayısının az olması konuların örneklerinin az olması ve bunların sınıfta canlandırılmaması konuyu anlaşılmaktan uzak tutmaktadır.” Ö.43.

“Kültüre daha fazla kazanım ve saat verilebilir.” Ö.46.

“Kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler dersinde biraz daha fazla ele alınabilir.” Ö.50.

Tablo 6: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Anlamlı ve Yeterli Bir Düzeyde Anlatılabilmesi İçin Neler Yapılabileceği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafya İle İlgili Öneriler	f	%
Kültürel coğrafya, tek bir başlık altında bir bütünlük içinde anlatılabilir	13	24
Kültürel coğrafya, yerel gezilerle, video ve belgesellerle anlatılabilir	12	22
Gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle zenginleştirilebilir	8	15
Kültürel özelliklerin ve değerlerin coğrafya ile ilişkisi üzerinde durulabilir	8	15
Kültürel coğrafyanın anlatımında görsellik ön plana çıkarılmalıdır	5	9,4
Kültürel coğrafya ile ilgili konu kapsamı genişletilmelidir	3	5,6
Sosyal Bilgiler öğretmenlerine konuyla ilgili seminerler verilmelidir	2	3,7
Bir değişikliğe gerek yok	1	1,8
Bir fikri olmayan	1	1,8
TOPLAM	53	100

Tablo 6’da görüldüğü gibi, öğretmenlerin görüşleri birbirine oldukça yakındır. Kültürel coğrafyanın tek bir başlık altında, bir bütünlük içinde anlatılması gerektiğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı % 24, kültürel coğrafyanın yerel gezilerle, video ve belgesellerle anlatılması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 22’dir. Kültürel coğrafyanın gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle zenginleştirilmesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 15 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü, kültürel coğrafyanın tek bir başlık altında bir bütünlük içinde anlatılabileceğini söylemişlerdir. Kültürel coğrafyanın yerel gezilerle, video ve belgesellerle anlatılabileceğini belirtenlerin yanı sıra gerçek yaşam etkinlikleriyle ve drama tekniğiyle kültürel coğrafyaya değinilebileceğini belirten öğretmen görüşleri de öne çıkmıştır. Kültürel özelliklerin ve değerlerin coğrafya ile ilişkisi üzerinde durulabileceğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel coğrafyanın anlatımında görselliğin ön plana çıkarılmasının gerekliliğini vurgulayan öğretmen görüşleri de yine öne

çıkan görüşlerden olmuştur. Kültürel coğrafyanın konu kapsamının geliştirilmesi gerektiğini söyleyen öğretmen görüşlerinin yanı sıra, Sosyal Bilgiler öğretmenlerine konuyla ilgili seminerler verilebileceğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Sosyal Bilgiler dersinin ders saatinin arttırılmasıyla kültürel coğrafya konuları daha çok yer alabilir. Bir bütün halinde müfredatta yer alırsa anlamlı ve yeterli düzeyde anlatılabilir.” Ö.7.

“Çocuklara kültürel öğelerimizi tanıtmak için şehirlerinde bulunan eski tip evleri, köprüleri, camileri tanıyıp görmesi için, incelemesi için ziyaretler yapılabilir. Doğa gezileri yapılarak yeryüzü şekli, bitki örtüsü inceletilebilir ve bunun insan yaşamına yansımaları örneklerle anlatması istenir.” Ö.10.

“Daha çok örnekle, görsellerle zenginleştirilerek anlatılabilir.” Ö.16.

“İçerikler çoğaltılmalı. Seçmeli ders olarak konulabilir.” Ö.18.

“Yaparak yaşayarak öğrenme en iyi öğrenme olduğuna göre, geziler çok önemli diye düşünüyorum. Teoriden çok pratiğe uygun çalışmalar yapılmalıdır. Görsel ve yazılı iletişim unsurları kullanılmalıdır.” Ö.21.

“Kültürel coğrafya yetkinliğine sahip öğreticilerin eğitim kadrosunda yer almaları gerekir.” Ö.22.

“Öncelikle coğrafyanın iyi tanınması ve çocuklarımızın kendini tanımaya zemin hazırlanmalı. Değerlerimiz öğretilmeli ve yüceltilmelidir.” Ö.25.

“Öğrencilerin bizzat kendi yaşamları ve çevrelerinden örnekler vererek, araştırma yapmaya yönlendirilmelerinin kültürel coğrafyanın daha yeterli bir düzeyde anlatılması ve anlaşılmasında etkili olabileceğini düşünüyorum.” Ö.27.

“Sadece ülkemizin değil, dünya üzerindeki farklı coğrafyaların da kültürel özellikleri ve coğrafyanın kültür üzerindeki etkileri anlatılırsa daha doğru bir öğrenme düzeyi oluşur.” Ö.29.

“Kültürel coğrafyanın daha anlamlı ve yeterli bir düzeyde anlatılabilmesi için öğrencilerin daha çok duyu organına hitap edecek şekilde işlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Videolar, geziler, sanal uygulamalar, farklı kültürden insanlarla görüşülme gibi yöntemlerle eğitimin desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum.” Ö.40.

4.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sekizinci alt problemde yer alan “Öğretmenler, öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımının daha etkili olacağını düşünmektedir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 7: Öğretmenlerin, Öğrenme Etkinliklerinden Hangileriyle Kültürel Coğrafyanın Anlatımının Daha Etkili Hale Getirilebileceği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Öğrenme Etkinlikleri	f	%
Yaparak-yaşayarak öğrenme, gezi gözlem merkeze alınmalı	19	27
Görsel materyaller, belgesel ve videolara yer verilmeli	19	27
Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinlikleri işe koşulmalı	10	14
Araştırma-inceleme, örnek olay inceleme ve kaynak kişilere yer verilmeli	7	10
Proje ödevlerinde, kültürel coğrafya üzerinde durulmalı	4	5,8
Coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerine değinen etkinlikler yapılmalı	4	5,8
Bir fikri olmayan	3	4,4
Soru-cevap tekniğinden yararlanılmalı	2	2,9
TOPLAM	68	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşleri birbirine oldukça yakındır. Yaparak-yaşayarak öğrenme ve gezi gözlem etkinlikleriyle kültürel coğrafyanın daha etkili öğretilabileceği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 27, görsel materyaller, belgesel ve videolara yer verilmesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı da yine % 27 olarak öne çıkmıştır. Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinlikleriyle öğretimin etkili olacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 14 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü, yaparak-yaşayarak öğrenme ve gezi gözlem ile kültürel coğrafyanın etkili bir şekilde Sosyal Bilgiler dersinde anlatılabileceğini söylemişlerdir. Görsel materyaller, belgesel ve videolarla anlatımın zenginleştirilebileceğini belirten öğretmen görüşleri öne çıkmıştır. Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinliklerinin işe koşulması gerektiğini belirtenlerin yanı sıra, araştırma-inceleme, örnek olay incelemenin etkili olacağını belirtenlerin görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Kültürel coğrafyaya proje ödevlerinde yer verilmesi gerektiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Öğrencilerin yaşadıkları çevrenin kültürü ve bu kültürün o çevreyle ilişkisini konu alan araştırma ödevleri verilebilir.” Ö.11.

“Okulların genelinde sınıfların kalabalık olması, ders saatinde konuların yetiştirilmeye çalışılmasından dolayı klasik soru-cevap tarzı etkinlikler yapılmaktadır. Öğrenciyi sürece katabilecek aktif öğrenme yöntemleri kullanılarak daha verimli olabilir.” Ö.13.

“Örnek olay yöntemi, konuşma halkası, drama.” Ö.16.

“Gezi, kaynak kişiler, uygulama yapma, yaparak-yaşayarak öğrenme.” Ö.21.

“Görsel zekâya hitap eden yayınlar ve kültürel coğrafyanın doğrudan yerinde öğrenilmesine yönelik gezi programları vb. etkinliklerle ilgi çekebilecek yöntemler kullanılmalıdır.” Ö.22.

“Öğrenme etkinliklerinin hemen hepsi kullanılabilir, ancak beyin fırtınası, film, slayt izleme, soru-cevap, rol yapma, tartışma gibi etkinlikler daha etkili olabilir.” Ö.27.

“Anlatımın görsellerle desteklenmesi halinde, farklı fiziki çevrelerin, o fiziki çevrede yaşayan insanların kültürünü ve yaşam tarzını değiştirdiği daha etkili ve akılda kalıcı şekilde anlatılabilir. Bunun için ders kitabında farklı coğrafyalara ait resimler kullanılabilir.” Ö.29.

“Tiyatral çalışmalar, müzik derslerinde kültürel ezgiler, öğrencilerin bireysel araştırmaları ile kültürel tanıtımlar yapılabilir.” Ö.32.

“Öğrenciler, birçok duyu organına hitap eden video, gezi-gözlem, inceleme yapma, insanlarla görüşme yapma gibi etkinliklerle kültürel coğrafya konusuna daha çok ilgi gösterebilir. Bu şekilde anlatımın daha etkili olacağını düşünüyorum.” Ö.40.

“Görsel işitsel araçlar, sergi. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarına göre beceri atölyeleri kapsamında drama vb.” Ö.46.

4.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Dokuzuncu alt problemde yer alan “Kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatımında hangi eksikler bulunmaktadır?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 8: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Aktarılmasında ve Anlatılmasında Hangi Eksiklerin Bulunduğu Yönündeki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Aktarımındaki Eksikler	f	%
Kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması, tekdüze anlatım	12	21
Bir fikri olmayan	11	19
Gezi-gözlem etkinlikleri için imkân yetersizlikleri	8	14
Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan kültür yozlaşması	7	12
Öğretmenlerde konuyla ilgili bilgi eksikliğinin olması	6	10,5
Kültürel coğrafya ile ilgili yetersiz kaynak olması, bilinirliğinin azlığı	6	10,5
Ders saatlerinin yetersizliği	3	5,2
Öğrencilerin kendi bölgeleri dışında başka bölgeleri yeterince bilmemesi	2	3,5
Herhangi bir eksiklik söz konusu değil	2	3,5
TOPLAM	57	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatılmasında eksiklerin başında, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatım öğretmenlerin görüşüne göre % 21 oranla ilk sırada yer almıştır. Bir fikri olmayanların oranı % 19 olurken, gezi-gözlem etkinlikleri için imkân yetersizliklerinin olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 14 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatımın yaygın kullanımı gibi nedenlerle kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yeterince ele alınmadığını söylemişlerdir. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan kültür yozlaşmasının olumsuz etkilerinden bahseden öğretmen görüşleri de yine öne çıkmıştır. Kültürel coğrafya ile ilgili bilgi eksikliklerinin de olmasından kaynaklı olarak kültürel coğrafyaya yeterli düzeyde yer verilmediğinden bahseden öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Öğretmen görüşlerine göre, kültürel coğrafya ile ilgili yeterli kaynağın olmaması ve bilinirliğinin azlığı da kültürel coğrafyanın etkin öğretilmesine engel olarak görülmüştür.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Bilgi eksikliği, ders saatinin yetersizliği, müfredat yoğunluğu, kültürel coğrafya konularının dağınık olması.” Ö.7.

“Genellikle düz anlatım yapılıyor, teorik bilgi çocukları sıkıyor. Yaşlı insanlarla bu konuda iletişime geçilse belki daha kalıcı olur.” Ö.9.

“Bu alanla ilgili yeterince kaynak olmaması ya da henüz tam olarak anlaşılammış bir disiplin olması bir eksiklik olabilir.” Ö.11.

“Bütün derslere yansıtılması gerekiyor. Öğrenci merkezli aktif çalışmalar yapılmalıdır.” Ö.21.

“Yeteri kadar bilgi sahibi olmadığımız için aktarılmasında eksiklikler oluyor.” Ö.23.

“Küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu günümüzde kendi kimliğimizi hem gençlere benimsetmek hem de dünyaya ifade etmek oldukça önemli. Bu anlamda maddi unsurlarımızı dünyaya arz etmek, tanıtmak konusunda eksik kaldığımızı düşünüyorum.” Ö.32.

“Kültürel coğrafyanın anlatılması için ayrı bir kazanımın olması gerekir. Bu kazanımla birlikte görsel öğelere yer verilmeli ve başka coğrafyada yaşayan insanlarla etkinlikler yapılabilir.” Ö.35.

“Yeterli video, slayt, görsel kullanılmamakta ve her yöreye, farklı coğrafyalara daha fazla yer verilebilir.” Ö.36.

“Kültürel coğrafya aktarılırken sadece kitaplardan faydalanabiliyoruz. Bu konuda öğrencilerin gezip görebileceği etkinlikler olsa ve öğrenciler birebir kendileri gezip görerek incelemelerde bulunsa daha faydalı olacağını düşünüyorum.” Ö.40.

“Bilinçsizlik, araştırma eksikliği, kültürel yozlaşma, eğitimsizlik ve eğitim içerisinde yeteri kadar yer verilmemesi.” Ö.43.

Tablo 9: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Öğrencilere Aktarılmasında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yeterli Düzeyde Bilgi Birikimine Sahip Olup Olmadıkları Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Öğretmenlerin K.C. İle İlgili Kendilerini Yeterli Görüp Görmedikleri	f	%
Hayır, yeterli değil	18	33
Evet, yeterli	13	24
Evet, fakat eksikler de bulunmakta	12	22
Hayır. Çünkü öğretmenlerin gelişimi için konuyla ilgili yeterli kaynak yok	9	16
Bir fikri olmayan	2	3,7
TOPLAM	54	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıklarını düşünen öğretmenlerin oranı % 33 iken, yeterli bilgi düzeyine sahip olduklarını düşünen öğretmenlerin oranı % 24 olmuştur. Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında yeterli düzeyde bilgi sahibi olduklarını belirten, aynı zamanda bazı eksiklerin de olduğunu düşünen öğretmenlerin oranı % 22 olmuştur.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafya ile ilgili kendilerini yeterli görmemektedir. Konu hakkında kendilerini yeterli gördüklerini belirten öğretmen görüşleri oranı ilk görüşe göre nispeten daha azdır. Öğretmenlerin konu ile ilgili kendilerini yeterli görmemelerinin nedeni olarak özellikle konu hakkında yeterli kaynağın olmamasının ve kültürel coğrafya ile ilgili kendilerine daha önce herhangi bir bilgi aktarımının yapılmamış olmasını neden olarak göstermişlerdir.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Hayır. Çünkü elimizde yeterince kaynak yok.” Ö.3.

“Akademik eğitimde yeterli eğitim verilmedi ancak kişisel olarak kendi becerisiyle bilgi elde eden öğretmenler vardır.” Ö.4.

“Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olduklarını düşünüyorum. Ancak bize yani, yeni nesil öğretmenlere bizden önceki meslektaşlarımız ve bu alandaki uzmanlarca destek verilebilir.” Ö.5.

“Birçok Sosyal Bilgiler öğretmeni elinden geldiğince kültürel coğrafyayı derslerde yansıtmaya, anlatmaya, aktarmaya çalışmaktadır. Fakat eksik bilgilerin olmasının yanında, yeterli ders saatinin olmaması aktarımı olumsuz etkilemektedir.” Ö.7.

“Düşünmüyorum. Daha doğrusu her biri bu konuda bilgiye sahip yalnız alışlagelmiş metotlar, imkânların yetersizliği ya da kolaya kaçma gibi sebeplerden ötürü sadece ilgili konu anlatılıp geçiliyor.” Ö.10.

“Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bu konuda henüz yeterince donanımlı olmadığını düşünüyorum.” Ö.11.

“Bilgi birikiminden ziyade değişime açık olmamalarını daha büyük bir sorun olarak görüyorum. Bizim dersimiz durağan bir ders değil. Yeni gelişmeleri takip edip kendimizi geliştirmeliyiz.” Ö.16.

“İlgisi bulunmayan her öğretici gibi, bu konuda da ilgisi olmayan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli düzeyde bilgi birikiminin olamayacağını düşünüyorum.” Ö.22.

“Bu konuda salt bir bilgi birikimimiz olduğunu düşünmüyorum.” Ö.31.

“Asla. Bir Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak kendim de dâhil olmak üzere yeterli bilgi birikimine sahip değiliz. Şuan ki Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bir kısmının başka branşlardan dönüştürülmüş olması da bunda bir etkidir.” Ö.49.

4.10. Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Onuncu alt problemde yer alan “Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler neler olmalıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 10: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Yeniden Düzenlenecek Olsa Kültürel Coğrafyanın Anlatılmasında Yapılması Gereken Yenilikler Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

<u>Kültürel Coğrafyanın Anlatılmasında Yapılması Gereken Yenilikler</u>	f	%
Çalışma etkinlikleri artırılarak, görsellik ön plana çıkarılabilir	18	28
Hayatın içinden örnekler verilerek konu başlığı geliştirilebilir	11	17
Kültürel coğrafya ayrı bir başlıkta ele alınabilir	10	15
Bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özellikleri bir arada ele alınabilir	7	11
Kültürel özelliklere, kültür unsurlarına daha fazla yer verilebilir	7	11
Bir fikri olmayan	4	6,3
Türk kültürü daha ayrıntılı anlatılabilir	2	3,1
Birey ve toplum, vatandaşlık konularında yenilikler yapılabilir	2	3,1
Dünya üzerinde yer alan farklı kültürler üzerinde durulabilir	1	1,5
Sosyal Bilgiler ders kitabı, kültürel coğrafya açısından yeterlidir	1	1,5
TOPLAM	63	100

Tablo 10’da görüldüğü gibi, Sosyal Bilgiler ders kitabının yeniden düzenlenecek olması durumunda kültürel coğrafyanın anlatımında; çalışma etkinliklerinin artırılması ve görselliğin ön plana çıkartılması gerektiğini belirten öğretmen görüşleri oranı % 28 ile ilk sırada yer almıştır. Hayatın içinden örnekler verilerek, konu başlığının geliştirilebileceğini belirten öğretmen görüşleri % 17 olurken, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınabileceğini belirten öğretmen görüşleri ise % 15 olarak öne çıkmıştır.

Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin önemli bir bölümü, ders kitaplarında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler boyutunda, çalışma etkinliklerinin

arttırılması ve görselliğin ön plana çıkarılmasıyla kültürel coğrafyanın anlatımının etkili bir düzeye gelebileceğini belirtmişlerdir. Hayatın içinden örnekler verilerek konu başlığının geliştirilebileceğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınabileceğini söyleyen öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özelliklerinin bir arada ele alınabileceği üzerinde duran öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel özelliklere ve kültür unsurlarına daha fazla yer verilmesinin önemli olacağını belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda öne çıkmıştır.

Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“4, 5, 6, 7. sınıflara dengeli bir şekilde konu dağılımı yapardım. Böylece dört yıl boyunca kültürel coğrafya sistematik olarak öğretilir.” Ö.3.

“Kesinlikle kültürel değerlerin coğrafyayla bağlantısını uç örnekler göstererek öğrencilerin düşünmesini sağlarım, daha geniş bakış açısıyla sıra dışı yaşamların, yaşayan kişiler için nasıl normal görüldüğünü anlatırım ve kendi değerlerimizin bizim coğrafyanın bize sunduğu bir öge olduğunu gösteririm.” Ö.4.

“Daha çok etkinliğin yapılması için öneriler kısmının olmasını, film, belgesel izletilmesi konusunda zorunluluk getirilmesini, gezi-gözlem faaliyetlerinin yapılmasını ve bunun için de ders saatinin arttırılmasını isterdim.” Ö.10.

“Öğrencilerin ilgisini çekecek, bol görsel içeren, etkinliklere dayalı bir şekilde düzenlenmesini isterdim.” Ö.13.

“Toplumsal çatışmaların bu ülkenin bir gerçeği olduğunu düşünerek ve de bu konuda çok acı tecrübeler yaşadığımız olgusunu göz önüne alarak; toplum içerisinde kültürel istismarların önünü alabilecek ulusal/milli ve de kapsayıcı bir bakış açısıyla, hoşgörü iklimi/coğrafyası olan Anadolu toplumuna tam manasıyla uyan müfredat yeniliği. Kültür çatışmalarının nedenine inerek, ‘Aynı coğrafyayı paylaşmak zorunda kalan’ toplum katmanları arasında ‘Müşterek kültür değerleri’ üzerinde yeni bakış açılarını sağlayacak öğretilerin ortaya konulması. Ötekileştirmenin olmadığı her bir farklılığı zenginlik olarak gören öğretici kadronun yetişmesi ve görev alması sağlanmalıdır.” Ö.22.

“Kültürel coğrafya konusunun ayrı bir başlık halinde ele alınması lazım.” Ö.23.

“Öğrenci seviyesine uygun, hem eğlendirici hem bilgilendirici, görsel olarak bol etkinlikli bir içerik düşünülebilir.” Ö.32.

“Bölgeler coğrafyası ele alınarak, mutfak, giyim-kuşam, halk oyunları, yerel özellikleri, mimari yapıları, türküleri gibi kültürel özellikleri verilebilir.” Ö.41.

“Çalışma etkinlikleri yetersiz, daha çok görseller ve etkinlikler olabilir. Öğrenciyi, öğrenmede etkin kılan etkinlikler olmalıdır.” Ö.46.

“Sosyal Bilgiler ders kitabının yeniden düzenlenmesini ve ‘Milli Coğrafya’ adı altında bizim öğrenciliğimiz dönemindeki konuların yeniden müfredata konulmasını isterim. Böyle bir değişiklik yapıldığında bölgelerimizin işlendiği üniteye, kültürel coğrafya konularının da üniteye dâhil edilmesini isterim.” Ö.49.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmayla ilgili elde edilen bulgulardan hareketle ulaşılan tartışma, sonuç ve öneriler bu bölümde ele alınarak açıklanmıştır.

5.1. Tartışma

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve önemi ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada alt problemlerden elde edilen sonuçlar şu şekilde öne çıkmıştır:

- **Birinci alt problemde** yer alan “Kültürel coğrafyanın anlamı ve ne ifade ettiği Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmekte midir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin büyük bir bölümünün kültürel coğrafyayı, yaşanan bölgedeki iklimin ve yeryüzü şekillerinin yani genel olarak coğrafi özelliklerin kültüre etkisi olarak tanımladıkları görülmüştür. Kültürel coğrafyanın, kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla incelediğini belirtenler nispeten daha az olmuştur. Dünyadaki var olan kültürlerin, yaşanan coğrafyayla ilişkisi üzerinde duranlar olduğu gibi, kültürel coğrafyanın; kültür, insan ve çevre ilişkisini incelediğini belirten öğretmen görüşleri de öne çıkan görüşlerden olmuştur.
- **İkinci alt problemde** yer alan “Kültürel coğrafyadaki, coğrafyanın kültüre etkisi ve kültürün coğrafyaya etkisi ifadesi Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterince bilinmekte midir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümünün coğrafyanın kültüre olan etkisinin daha fazla olduğu görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Kültür ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu belirten öğretmenler olduğu gibi, kültürel özelliklerin coğrafyayı da şekillendirdiğini söyleyen öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Aslında öğretmenler kültürel coğrafyanın kendileri için ne anlama geldiğini tam olarak ifade edememişler, kültürel coğrafya denildiğinde akıllarına ilk olarak coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerinin geldiğini söylemişlerdir.

- **Üçüncü alt problemde** yer alan “Öğretmenlerin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde, coğrafyanın kültüre olan etkisi boyutunda öne çıktığını belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler dersinde kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine yer verildiğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, insanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının da kültürel coğrafya kapsamında değerlendirildiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Geçmişte yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları yerlerin özelliklerinin kültüre olan etkisine değinen öğretmenler de olmuştur. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi müfredatında yer aldığını belirten öğretmen görüşleri olmakla birlikte, ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın coğrafyaya göre değiştiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda öne çıkmıştır.
- **Dördüncü alt problemde** yer alan “Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümünün, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretim programında ayrıntılı bir anlatıma sahip olmadığı görüşünde oldukları görülmüştür. Zaten halihazırda bir öğrenme alanı olarak ders kitaplarında yer almayan kültürel coğrafyanın aslında diğer ünitelerle ilişkili olarak anlatılıyor olmasına rağmen programda özel olarak kültürel coğrafyaya yer verilmediği öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Yeterli bir anlatımın söz konusu olduğu görüşüne sahip öğretmenler olduğu gibi, dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz kaldığını belirten öğretmen görüşleri de öne çıkmıştır. Geçmiş kültürel değerlere çok sık yer verildiğini ve konu hakkında güncelleme yapılmadığını belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.
- **Beşinci alt problemde** yer alan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, küresel gelişmelerin kültürel coğrafyaya etkileri hakkındaki görüşleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümünün, küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesinin söz konusu olduğunu belirttikleri görülmüştür. Teknolojideki ilerlemelerin, tek kültürlü bir dünyanın oluşmasına neden olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplumun kültürünü koruyabileceğini belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkmıştır. Küresel gelişmelerin kültürel coğrafyayı olumlu ve olumsuz yönde etkileyebileceği görüşü de yine öne çıkan öğretmen görüşlerinden olmuştur.

- **Altıncı alt problemde** yer alan “Öğretmenler, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınmasını gerekli görmekte midir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınmasına gerek olmadığını belirtenlerin oranı oldukça az olmuştur. Kültürel coğrafyanın seçmeli bir ders olabileceğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, ortaokul seviyesi için olmasa bile lise için ayrı bir başlık olabileceğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır.
- **Yedinci alt problemde** yer alan “Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünmekte midir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümü Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kültürel coğrafyanın ele alınmasını yeterli görmemektedir. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirilerek anlatımının yeterli olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ilk görüşe göre daha azdır. Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikliklerin bulunduğunu belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, halk kültürü seçmeli dersinde kültürel coğrafyanın ele alındığını belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.
- **Sekizinci alt problemde** yer alan “Öğretmenler, öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımının daha etkili olacağını düşünmektedir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümü, yaparak-yaşayarak öğrenme ve gezi gözlem ile kültürel coğrafyanın etkili bir şekilde Sosyal Bilgiler dersinde anlatılabileceğini söylemişlerdir. Görsel materyaller, belgesel ve videolarla anlatımın zenginleştirilebileceğini belirten öğretmen görüşleri öne çıkmıştır. Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinliklerinin işe koşulması gerektiğini belirtenlerin yanı sıra, araştırma-inceleme, örnek olay incelemenin etkili olacağını belirtenlerin görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Kültürel coğrafyaya proje ödevlerinde yer verilmesi gerektiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır.
- **Dokuzuncu alt problemde** yer alan “Kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatımında hangi eksikler bulunmaktadır?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümü, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatımın yaygın kullanımı gibi nedenlerle kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yeterince ele alınmadığını söylemişlerdir. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan kültür yozlaşmasının olumsuz etkilerinden bahseden öğretmen görüşleri de yine öne

çıkıştır. Kültürel coğrafya ile ilgili bilgi eksikliklerinin de olmasından kaynaklı olarak kültürel coğrafyaya yeterli düzeyde yer verilmediğinden bahseden öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Öğretmen görüşlerine göre, kültürel coğrafya ile ilgili yeterli kaynağın olmaması ve bilinirliğinin azlığı da kültürel coğrafyanın etkin öğretilmesine engel olarak görülmüştür.

- **Onuncu alt problemde** yer alan “Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler neler olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmenlerin önemli bir bölümü, ders kitaplarında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler boyutunda, çalışma etkinliklerinin artırılması ve görselliğın ön plana çıkarılmasıyla kültürel coğrafyanın anlatımının etkili bir düzeye gelebileceğini belirtmişlerdir. Hayatın içinden örnekler verilerek konu başlığının geliştirilebileceğini belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınabileceğini söyleyen öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özelliklerinin bir arada ele alınabileceği üzerinde duran öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel özelliklere ve kültür unsurlarına daha fazla yer verilmesinin önemli olacağını belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda öne çıkmıştır.

Özellikle bu araştırmada kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisine yer verilmiş, öğretmen görüşleri alınarak konu ile ilgili öğretmenlerin neler bildikleri ve kültürel coğrafyaya ne kadar hâkim oldukları görülmek istenmiştir. Kültürel coğrafya çok kapsamlı ve derinlemesine incelenmesi gereken bir beşeri coğrafya alanıdır. Bu özelliğiyle Sosyal Bilgiler dersinde yer almıyor olsa da, kültürel coğrafya tamamıyla Sosyal Bilgiler dersinden dışlanmış bir özelliğe sahip değildir. Özellikle “Kültür ve Miras” ünitesi, “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim”, “Yaşadığımız Yer”, “Üretimden Tüketime”, “Ülkemizde Nüfus” gibi ünitelerde ve konu başlıklarında kültürel coğrafyaya isim olarak değinilmeden yer verilmiş olduğu görülmektedir. Örneğın incelenen ders kitaplarında da görüldüğü gibi, coğrafi şartların etkisiyle insanların yaşam şekillerinin, kültürlerinin etkilendiğine yer verilmektedir. Çevre üzerinde insan etkisiyle oluşturulmuş olan barajların, su kanallarının, köprülerin ve daha pek çok beşeri faktörün coğrafya ile ilişkisine yer verildiği görülmektedir. Fakat tüm bunlardan bahsederken aslında kültürel coğrafyaya değinilmesi gerekirken, üzerinde durulmadığı ve çok da fazla bu kavramın dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler dersinde konu başlığı olarak yer verildiğinde ve öğrenciler tarafından bilinen ve fark edilen bir alan haline getirildiğinde diğer üniteler kapsamında ele alınan konular dağınık olarak değil, bir

bütün olarak öğrenciler tarafından etkili bir şekilde öğrenilebilecektir. Bu sayede kültürel coğrafya, bir konu başlığı olarak ortaokul seviyesinde yer alacak ve hem kültürüne hem de coğrafyasına hâkim ve aynı zamanda kültürel coğrafya kavramını bilen bireyler yetiştirilebilecektir.

Görüşleri alınan öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyayı daha önce duymadıklarını fakat Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirilerek anlatmanın mümkün olduğu bir alan olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönüyle aslında öğretmenler de kültürel coğrafyanın ayrı bir konu başlığına sahip olarak öğretilmesini yararlı bulduklarını söylemişlerdir. Kendilerinin de konu hakkında daha önceden bilgi sahibi olmadıklarını belirten öğretmenler, lisans düzeyinde kültürel coğrafya ile ilgili kaynak kitap ve makaleler hakkında bilgilendirilmediklerini söylemişlerdir. Bu yönüyle aslında kültürel coğrafyanın biraz arka planda kaldığını belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler dersinde ve Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alması gerekliliği üzerinde duran öğretmenlere göre, bu alanın kültür ve miras öğrenme alanı gibi değerli olacağını söyledikleri görülmüş ve kültürel coğrafyanın programda yer almasının önemi üzerinde durmuşlardır.

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilgisi boyutunda öğretmen görüşlerine yer verilerek yapılmış olan bu çalışma, şimdiye kadar bu alanla ilgili yapılmış çalışmalardan farklı olarak, öğretmen görüşlerinin ele alınarak incelendiği ilk çalışma olma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Kültürel coğrafya ile ilgili yazılmış tez ve makalelere bakıldığında genel olarak, seçilmiş olan bir bölge ya da bir şehrin kültürel coğrafyasının incelendiği çalışmalar oldukları görülmüştür.

Kültürel coğrafya ile ilgili yapılmış tezler incelendiğinde, Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilişkilendirilerek yapılan tez sayısının da oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şahin (2007) ve Torun'un (2014) çalışmasında kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirildiği görülmüş, fakat bu tezlerde de yine aynı şekilde şehir örneklerinden yola çıkıldığı, şehir ve kültürel coğrafya ilişkisinin ele alınarak incelenmiş tezler oldukları sonucuna varılmıştır.

Şahin (2007) çalışmasında, Ulukışla ilçesi (Niğde) doğal kültürel coğrafya araştırmaları ve ekoturizm potansiyelini incelemiş, bu bağlamda Ulukışla ilçesinin doğal ve kültürel coğrafya araştırmaları ve ekoturizm özelliklerinin incelenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Ulukışla ilçesinin jeolojik, jeomorfolojik iklim, bitki örtüsü, toprak varlığı,

madenleri, hidroloji gibi doğal özellikleri hakkında bilgi verilmiş, kültürel coğrafya ile ilişkisine, kültürel özelliklerine değinilmiştir.

Torun (2014) çalışmasında, Tarsus'un tarihi-kültürel coğrafya araştırmaları ve turizm potansiyeline değinmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin tarih, coğrafya, kültür araştırması gibi farklı alanların birbiriyle olan ilişkisini Tarsus'un bilinmeyen tarihi ve kültürel coğrafya araştırmasıyla aktarmak ve kültür-tarih bileşenlerinin şehir turizmine sağlayabileceği katkıları değerlendirmek araştırmanın asıl amacı olarak belirtilmiştir.

Kültürel coğrafya ile ilgili yazılmış makalelere bakıldığında da yine kültürel coğrafyanın şehir ve bölge özelinde ele alınarak incelendiği çalışmalar oldukları görülmüştür. Sosyal Bilgiler ve kültürel coğrafyanın birlikte ele alınarak incelendiği makale olarak Şahin'in (2019) çalışması öne çıkmıştır. Bu çalışmanın kültürel coğrafyanın, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders programında nasıl ele alındığıyla ilgili olduğu görülmüştür. Çalışmada, kültürel coğrafya bakımından konuya yaklaşarak, Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinde programla ilişkilendirilme yapılmış, kültürel coğrafyaya ne düzeyde yer verildiğine değinilmiştir.

Kültürel coğrafyanın öğretmenler için ne ifade ettiğinin anlaşılması, kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin ne düzeyde bilindiğinin tespiti için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurularak hazırlanan bu çalışmada, özellikle kültürel coğrafya ile ilgili öğretmenlerin önemli bir kavram karmaşası yaşadıkları görülmüştür. Bunun nedeni olarak da kültürel coğrafya ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları ve daha önce hiç bu kavramla karşılaşmamış olmalarını sebep olarak göstermişlerdir. Buna rağmen verdikleri yanıtlarda kültür ve mirasa değindikleri ve üretimden tüketime, yaşadığımız yer gibi konularla ilişkilendirme yaptıkları da görülmüştür. Bu yönüyle kültürel coğrafya konusunun hem Sosyal Bilgiler dersinde hem de lisans düzeyinde verilmesi halinde öğretmenlerin konuya daha hâkim olacakları görülmüş, ders verecekleri ortaokul seviyesi için de önemli bilgileri aktarabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Sonuç

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve önemi ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada, 50 Sosyal Bilgiler öğretmenine cevaplandırmaları için temelde 10 sorudan oluşan, ilk üç sorudaki alt sorularla birlikte toplamda 16 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sayede öğretmenlerin görüşlerini derinlemesine öğrenmek ve irdelemek amaçlanmıştır. Sorular, problem cümlesi ve alt problemler temel alınarak oluşturulmuştur. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği uygulanarak, öğretmenlerin sorulara verdikleri yanıtlar belli temalara göre sınıflandırılmış, en fazla tekrarlanan görüşler frekans ve yüzde değerleriyle tabloda gösterilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeri ve önemi ile ilgili olarak öğretmen görüşlerine başvurularak hazırlanan bu çalışmada, kültürel coğrafyanın öğretmenler tarafından yeterince bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle öğretmenlerin, kültürel coğrafyayı sadece coğrafyanın kültüre olan etkisi olarak düşündükleri, fakat kültürün de coğrafyayı etkilediği ve şekillendirdiği yönünde yeterli bilgi birikimine ve öngörüye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna rağmen öğretmenlerin diğer konu başlıkları ve üniteler ile ilişkilendirme yaptıkları görülmüş, özellikle kültür ve miras ünitesine değinerek cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu yönüyle aslında öğretmenlere konuyla ilgili gerekli bilgi aktarımlarının yapılması halinde ve özellikle lisans düzeyinde kültürel coğrafyaya ayrı bir parantez açılmasıyla, öğretmenlerin konu hakkında bilgi sahibi olacağı ve bu alanda kendilerini geliştirebilecekleri, görüşleri alınan öğretmenler tarafından da belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretim programında halihazırda yer almayan kültürel coğrafyanın programda yer alması ve öne çıkarılmasıyla etkili öğrenme ve öğretme ortamının gerçekleşebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlere yöneltilen sorular ve sorulara verdikleri yanıtlardan elde edilen sonuçlar şöyledir:

- “Kültürel coğrafya nedir, sizce ne anlama gelmektedir?” sorusuna verilen yanıtlarda öğretmen görüşlerine göre kültürel coğrafya, yaşanılan bölgedeki iklimin, yeryüzü şekillerinin kültüre olan etkisi olarak % 35 oranla ilk sırada yer almıştır. Kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla incelediğini belirtenlerin oranı % 20 olmuştur. Kültürel coğrafyanın; kültür, insan ve çevre ilişkisini inceleyen bir alan olduğunu

belirtenlerin oranı % 13 olmuştur. Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu kültürel coğrafyayı, yaşanılan bölgedeki iklimin, yeryüzü şekillerinin kültüre olan etkisi olarak tanımladıkları görülmüştür. Yani kültürel coğrafyayı, sadece coğrafi boyutuyla düşünerek ele almışlar ve coğrafyanın kültüre olan etkisi olarak düşünmüşlerdir.

- “Yaşadığınız bölge ve büyüdüğünüz çevre bakımından kültürel coğrafyanın etkileri hakkındaki görüşlerinizi belirtiniz.” denildiğinde, coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir diyen öğretmen görüşleri % 57 ile ilk sırada yer almıştır. Bölgeler arasındaki iklimsel değişiklikler kültürleri de çeşitlendirmiştir diyen öğretmen görüşleri % 21 iken, belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluşmuştur diyen öğretmen görüşleri ise % 9,6 olmuştur.
- “Kültürün coğrafyaya etkisi ve coğrafyanın kültüre olan etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda, coğrafyanın kültüre olan etkisinin daha fazla olduğunu belirten öğretmen görüşleri % 51 olarak ilk sırada yer almıştır. Kültür ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 33 iken, kültürel özelliklerin coğrafyayı da şekillendirdiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 14 ile son sırada yer almıştır. Buradan da görüldüğü gibi aslında kültürel coğrafyayı öğretmenler tek boyutlu olarak düşünmekte ve sadece coğrafyanın kültüre olan etkisi olarak anlamlandırdıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra kültürün ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu belirten öğretmenlerin de olduğu görülmektedir, ama elbette bu oran yeterli düzeyde değildir.
- “Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlarda, Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyanın kültüre olan etkisinin ön planda olduğu görüşü % 28 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine değinildiği görüşüne sahip olanların oranı % 23 iken, insanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının incelendiği görüşüne sahip olanların oranı ise % 19 olmuştur.
- “Ders kitabında kültürel coğrafya kapsamında bildiğiniz üniteler, öğrenme alanları nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültürel coğrafya kapsamında bilinen ünite ve öğrenme alanlarından ilk sırada % 45 oranla kültür ve miras ünitesi, öğrenme alanı olarak da kültürel mirasa duyarlılık gelmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler % 16 iken, küresel bağlantılar % 13,5 olarak ilk sıralarda yer alan görüşler olmuştur. Buradan da

görüldüğü gibi, öğretmenlerin görüşüne göre kültürel coğrafyanın daha çok kültür ve miras ünitesi ile ilişkilendirildiği görülmüştür.

- “Sosyal Bilgiler öğretim programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda, ayrıntılı bir anlatımın olmadığı ve konuların çok dağınık ele alındığı görüşü % 60 ile ilk sırada yer almıştır. Yeterli düzeyde bir anlatımın söz konusu olduğunu düşünenlerin oranı % 25 iken, dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı % 6,2 olarak öne çıkmıştır.
- “Sizce kültürel coğrafyanın anlam ve önemi yeterince biliniyor mu?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin bilinmediğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı % 78 ile ilk sırada yer alırken, kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin bilindiğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı ise % 20 olarak ikinci sırada yer almıştır.
- “Kültürel coğrafyanın gelişimi eğitim sürecinde hangi vasıfların ve yeterliklerin gelişmesine katkı sağlayabilir?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantının kurulmasına katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 26, yine empati yapma becerisi, mekânı algılama ve kültürel farkındalığa katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı da % 26 olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel ve toplumsal farklılıkları anlamak açısından katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 22 olmuştur.
- “Sizce küresel gelişmeler kültürel coğrafyayı ne düzeyde etkiliyor, bu konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” denildiğinde, küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesinin söz konusu olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin oranı % 41 olurken, teknolojideki ilerlemelerin, tek kültürlü bir dünyanın oluşmasına neden olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 27 olmuştur. Kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplumun kültürünü koruyabileceği görüşüne sahip olanların oranı % 15 olmuştur. Buradan da görüldüğü gibi küreselleşmenin kültürel coğrafyayı etkilediğini belirten öğretmenlerin görüşünün öne çıktığı görülmüştür.
- “Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 74 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek

olmadığını belirten öğretmen görüşleri oranı % 15, kültürel coğrafyanın seçmeli ders olabileceğini belirten öğretmen görüşleri oranı ise % 5,8 olarak öne çıkmıştır.

- “Kültürel coğrafyanın, Sosyal Bilgiler dersinde yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültürel coğrafyanın ele alınmasını yeterli düzeyde bulmayan öğretmen görüşlerinin oranı % 51, kültürel coğrafyanın anlatımını yeterli düzeyde bulan öğretmen görüşleri oranı ise % 28 olmuştur. Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikler bulunduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 15 olmuştur.
- “Kültürel coğrafyanın anlamlı ve yeterli bir düzeyde anlatılabilmesi için neler yapılabilir?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültürel coğrafyanın tek bir başlık altında, bir bütünlük içinde anlatılması gerektiğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı % 24, kültürel coğrafyanın yerel gezilerle, video ve belgesellerle anlatılması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 22’dir. Kültürel coğrafyanın gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle zenginleştirilmesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 15 olmuştur.
- “Sizce öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımı daha etkili hale getirilebilir?” sorusuna verilen yanıtlarda, yaparak-yaşayarak öğrenme ve gezi gözlem etkinlikleriyle kültürel coğrafyanın daha etkili öğretilbileceği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 27, görsel materyaller, belgesel ve videolara yer verilmesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı da yine % 27 olarak öne çıkmıştır. Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinlikleriyle öğretimin etkili olacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise % 14 olmuştur.
- “Kültürel coğrafyanın aktarılmasında ve anlatılmasında hangi eksikler bulunmaktadır?” sorusuna verilen yanıtlarda, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatım öğretmenlerin görüşüne göre % 21 oranla ilk sırada yer almıştır. Bir fikri olmayanların oranı % 19 olurken, gezi-gözlem etkinlikleri için imkân yetersizliklerinin olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 14 olmuştur.
- “Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olduklarını düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlarda, kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıklarını düşünen öğretmenlerin oranı % 33 iken, yeterli bilgi düzeyine sahip olduklarını düşünen öğretmenlerin oranı % 24 olmuştur. Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında yeterli düzeyde bilgi

sahibi olduklarını belirten, aynı zamanda bazı eksiklerin de olduğunu düşünen öğretmenlerin oranı ise % 22 olmuştur.

- “Sosyal Bilgiler ders kitabı yeniden düzenlenecek olsa kültürel coğrafyanın anlatılmasında ne düzeyde yenilikler yapılmasını isterdiniz?” sorusuna verilen yanıtlarda, çalışma etkinliklerinin artırılması ve görselliğin ön plana çıkarılması gerektiğini belirten öğretmen görüşleri oranı % 28 ile ilk sırada yer almıştır. Hayatın içinden örnekler verilerek, konu başlığının geliştirilebileceğini belirten öğretmen görüşleri % 17 olurken, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınabileceğini belirten öğretmen görüşleri ise % 15 olarak öne çıkmıştır. Buradan da görüldüğü gibi öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafyayla ilgili bazı yeniliklerin yapılmasını gerekli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle kültürel coğrafyanın yeni bir ünite olarak ayrı bir başlık halinde ele alınmasının gerekliliğine de değindikleri görülmüştür.

Öğretmen görüşlerinin geneline bakıldığında, öğretmenlerin önemli bir bölümünün kültürel coğrafya ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları görülmüştür. Öğretmenlerin önemli bir bölümünün coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Bölgeler arasındaki iklimsel değişikliklerin kültürleri de çeşitlendirdiğinden bahseden öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluştuğunu söyleyen öğretmenler olduğu gibi, insanların kültürünü oluşturan etkenlerin başında din, dil ve tarihin geldiğini belirten öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda öne çıkmıştır.

Öğretmenler kültürel coğrafya denildiğinde akıllarına ilk olarak coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerinin geldiğini söylemişlerdir. Fakat kültür ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde, kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine yer verildiğini belirten öğretmen görüşleri öne çıkmıştır. İnsanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının da kültürel coğrafya kapsamında değerlendirildiğini belirten öğretmenler olmuştur. Ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın coğrafyaya göre değiştiğini söyleyen öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır.

Ünite olarak kültür ve miras, öğrenme alanı olarak da kültürel mirasa duyarlılığın kültürel coğrafya ile ilişkilendirilebileceği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı oldukça fazla olmuştur. Yine aynı şekilde insanlar, yerler ve çevreler, küresel bağlantılar, üretim, dağıtım,

tüketim, birey ve toplum, etkin vatandaşlık, yeryüzünde yaşam gibi ünite ve konu başlıklarının kültürel coğrafya kapsamında ele alındığını belirten öğretmen görüşleri de öne çıkmıştır.

Öğretmenlerin önemli bir bölümünün, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretim programında ayrıntılı bir anlatıma sahip olmadığı görüşünde oldukları görülmüştür. Zaten halihazırda bir öğrenme alanı olarak da ders kitaplarında yer almayan kültürel coğrafyanın aslında diğer ünitelerle ilişkili olarak anlatılıyor olmasına rağmen programda özel olarak kültürel coğrafyaya yer verilmediği öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Yeterli bir anlatımın söz konusu olduğu görüşüne sahip öğretmenler olduğu gibi, dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz kaldığını belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.

Öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin yeterince bilinmediği yönünde görüş bildirmiştir. Kültürel coğrafyanın anlam ve öneminin bilindiğini söyleyen öğretmen görüşleri ilk görüşe göre nispeten daha az olmuştur. Kültürel coğrafyanın bir konu başlığı olarak ya da bir öğrenme alanı olarak ders kitaplarında yer almıyor oluşu ve özellikle kültürel coğrafya hakkında kavramsal bir çerçevenin tam anlamıyla henüz oluşturulmamış olması da öğretmenlerin konu hakkında bilgi sahibi olamamalarına neden olmuş ve bu yönde görüş bildirmişlerdir.

Kültürel coğrafyanın eğitime koşulmasıyla birlikte kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantının anlamlı olacağını söyleyen öğretmen görüşleri öne çıkmıştır. Öğrencilerde empati yapma becerisinin artacağı yönünde görüş bildirenlerin yanı sıra, mekânı algılama becerisi ve kültürel farkındalığa katkı sağlayacağını belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Kültürel coğrafyanın etkili öğretimi ile bireysel ve toplumsal farklılıkları anlamak açısından yararlı sonuçların ortaya çıkacağını belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik bilincinin de gelişeceğini belirten öğretmen görüşleri verilen yanıtlarda yer almıştır. Kültürel coğrafyanın etkili öğretimi sayesinde bilinçli bir kültür aktarımının da gerçekleşeceğini söyleyen öğretmen görüşleri yine öne çıkan görüşlerden olmuştur.

Öğretmenlerin önemli bir bölümü, küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Teknolojideki ilerlemelerin, tek kültürlü bir dünyanın oluşmasına neden olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin yanı sıra,

kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplumun kültürünü koruyabileceği de öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Küresel gelişmelerin kültürel coğrafyayı olumlu ve olumsuz yönde etkileyebileceği görüşü de yine öne çıkan öğretmen görüşlerinden olmuştur.

Öğretmenler kültürel coğrafyanın, Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ayrı bir başlık altında ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuşlar; yerel gezilerle, gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle bu alanın geliştirilebileceğini belirtmişlerdir. Öğrenme etkinliklerinden özellikle yaparak-yaşayarak öğrenme, konuşma halkası, araştırma-inceleme, örnek olay inceleme, kaynak kişilere yer verme, görselliğin artırılması üzerinde durmuşlar, proje ödevlerinde kültürel coğrafyaya değinen ödevlerin verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Öğretmenlere göre kültürel coğrafyanın anlatılması ve aktarımındaki en önemli eksiklik, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatım olmuştur. Gezi-gözlem etkinlikleri için çeşitli imkânsızlıkların olduğundan bahsetmişlerdir. Kültürel coğrafyayla ilgili yeterli kaynağın olmamasını da önemli bir eksiklik olarak belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri kültürel coğrafya ile ilgili kendilerini de yeterli görmemektedir. Özellikle bu konu hakkında bilgilendirilmemiş olmalarının da bu durum üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir. Kültürel coğrafyanın anlatılmasında yapılması gereken en önemli yenilik olarak; çalışma etkinliklerinin artırılması, görselliğin ön plana çıkarılması, hayatın içinden örneklerle konu başlığının geliştirilmesi ve kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınması gerektiği şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özelliklerinin birlikte ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuşlar ve kültürel özelliklere, kültür unsurlarına yer vermenin önemine değinmişlerdir.

Kültürel coğrafya aslında Sosyal Bilgiler dersiyle iç içe olan, fakat ders kitabında ayrı bir başlık altında ele alınmayan bir alandır. Bu özelliğiyle geri planda kalıyor gibi görünse de, her bir üniteye, özellikle de kültür ve miras ünitesinde coğrafyanın kültüre olan etkisiyle ön plana çıkartılan bir alan olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitabında coğrafi özelliklerin ve yeryüzü şekillerinin, insanların kültürlerini, yaşayış şekillerini ve mimarilerini nasıl etkilediği ve çeşitlendirdiği üzerinde durulmaktadır. Bunun yanı sıra kültürün, inançların ve tabuların da coğrafyayı değiştirdiği ve şekillendirdiği üzerinde de yeterince durulması gerekmektedir. Yani kültür ve coğrafya iç içedir ve ayrılmaz bir bütündür. Bunu bu şekliyle öğrencilere anlatabilmek ve aktarabilmek Sosyal Bilgiler dersi için oldukça önemlidir. Özellikle Sosyal Bilgiler öğretim programında yapılacak yeni eklemeler ve düzenlemelerle kültürel coğrafyaya yer verilmesi halinde konu bütünlüğü sağlanmış olacak, farklı ünitelerde

ve farklı konu başlıkları içinde yer alan kültürel coğrafya tek bir konu başlığı halinde ele alınmış olacaktır. Bu durumun sağlanması halinde hem kültürel coğrafya yeni bir öğrenme alanı olarak öne çıkartılmış olacak hem de farklı konu başlıklarında hiç ismine değinilmeyen kültürel coğrafya anlam ve önem kazanarak, konu hakkında öğrencilerin farkındalık kazanması sağlanacaktır. Geçmişten günümüze pek çok konu başlığında ve beşeri coğrafya ve kültür ilişkisi boyutunda öne çıkan kültürel coğrafya, tanımıyla ya da bilinirliğiyle arka planda kalıyor gibi gözükse de aslında her zaman ders kitaplarında yer almış, sadece isim olarak kültürel coğrafyaya değinilmemiştir. Öğretmenler tarafından da yaşanan kavram karmaşasının önüne geçmek adına, lisans düzeyinde kültürel coğrafyaya ayrı bir parantez açılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Günümüz ders kitaplarında direkt olarak geçmeyen kültürel coğrafya, genel olarak kültür ve miras ünitesi kapsamında geçmektedir. Kültürel coğrafyanın, ayrı bir başlık halinde ele alınmadığı günümüz ders kitaplarındaki en önemli sorun “kültürel coğrafya” gibi bir terimden haberdar olunmadan ve kültürel coğrafyaya hiç değinmeden konuların anlatılıyor olmasıdır. Özellikle öğrencilerin kültürel miras gibi kültürel coğrafyadan da haberdar olması, kültürel coğrafyanın ne anlama geldiğinin anlaşılıp öğrenilmesi, öğrencilerin milli ve ulusal değerlerinin daha fazla anlam kazanmasının yanında, diğer milletler ve onların kültürleri ve kültürlerin coğrafyaya etkileri hakkında genel bilgi sahibi olmaları açısından önemli olacaktır.

Özellikle yaşadığı yeri, coğrafyasını ve kültürünü bir bütün halinde incelemeyi öğrenen bireyler yetiştirmede önemli bir etki alanına sahip olan Sosyal Bilgiler dersinde, bu konunun ayrı bir başlık altında ele alınması yararlı olacaktır. Bu dersi aktarmak ve anlatmakla görevli olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin de kültürel coğrafyaya hâkim olması oldukça önemlidir. Bu anlamda yapılacak çalışmalar, yazılacak kitaplar, makaleler ile daha fazla kişiye kültürel coğrafyanın anlam ve önemini aktarılacak olması, kültürel coğrafyanın daha fazla bilinen ve tanınan bir alan olmasını sağlayacaktır. Ayrıca, yeni yetişen bireylerin konu hakkında derinlemesine bilgiye ulaşması, kendi kültürü ve diğer dünya kültürleri ve coğrafyası hakkında bilgi ve öngörüye sahip olması açısından farkındalık kazanmasına yardımcı olacak ve kültürel coğrafyayı bir bütün halinde anlamlandırmalarına katkı sağlayacaktır.

5. 3. Öneriler

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve önemi ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin ele alınarak incelendiği bu çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kültürel coğrafyayla ilgili çok da fazla bir bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle kültürel coğrafya ile ilgili bir anlam karmaşası yaşadıkları görülmüş, kültürel coğrafya denildiğinde ilk olarak akıllarına coğrafi etkilerin ve yeryüzü şekillerinin kültüre olan etkisi olarak tanımlamalar yaptıkları gözlenmiştir. Bunda elbette konuyla ilgili çok fazla bilgi sahibi olmamaları neden olarak gösterilebilir. Özellikle lisans düzeyinde kültürel coğrafya ile ilgili kaynak kitap ve makalelerin yeterli düzeyde ele alınmıyor olması öğretmenlerin bu konu hakkında bilgi sahibi olamamalarına neden olmaktadır. Bu yüzden konuyla ilgili kaynak kitapların lisans düzeyinde öne çıkarılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kültürel coğrafya; coğrafyanın etkilerinin kültüre olan yansımalarını incelerken, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı nasıl şekillendirdiği ve değiştirdiğiyle de ilgilenmektedir. Yani coğrafi şartların, iklim ve bitki örtüsünün, yeryüzü şekillerinin etkisiyle konutlar, yeme-içme alışkanlıkları, giyim ve kuşam bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişebilmektedir. Bu durum Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilen konulardandır. Fakat kültürün, inançların ve yaşam şekillerinin de yaşanılan çevreyi ve doğayı değiştirme özelliğinden çok da fazla bahsedilmediğini görmekteyiz. Örneğin ders kitaplarında, maden yataklarının olduğu yerlerde nüfusun arttığından ve orada yaşayan insanların geçim kaynağı ve yaşam şekillerinin bundan etkilendiğinden bahsedilmektedir. Bu birebir kültürel coğrafyanın konusuna giren alanlardan biridir. Yine aynı şekilde tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve geçimini bu alanlardan sağlayan insanların da yaşam şekilleri, geçim kaynakları bu durumdan etkilenmekte, bu da kültürlerine yansımaktadır. Kültürel coğrafyanın bu tarz örneklerle ders kitabında yer alması ve ayrıca bir ünite olarak ele alınması, kültürel coğrafyanın iyi anlatılması ve anlaşılması için oldukça yararlı olacaktır. Çünkü kültürel coğrafya, ne sadece kültürle ne de sadece coğrafyayla ilgilenmektedir. Her ikisi de birbirini etkilemekte ve değiştirmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı örnekler ve farklı çalışma etkinlikleriyle, okulda yapılacak çeşitli gezilerle, derslerde uygulanacak drama teknikleriyle, beyin fırtınası gibi yöntem ve tekniklerle kültürel coğrafyanın etkili anlatılabileceği ve öğretilabileceği düşünülmektedir. Fakat görüşleri alınan öğretmenlerin pek çoğunun da vurguladığı gibi, ders saatlerinin yeterli olmayışı ve müfredatı yetiştirme kaygısı gibi nedenlerle konuların birçoğu

yeterince etkili bir şekilde ele alınamıyor ve farklı etkinliklere zaman kalmıyor. Bu yüzden Sosyal Bilgiler dersinde her bir üniteye yer alan her bir konunun ve ders kitabına eklenmesi gerekli görülen kültürel coğrafya gibi konuların verimli bir şekilde ele alınıp öğrencilere aktarılması adına, ders sayısının artırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine de yine aynı şekilde alanla ilgili eğitimin yanı sıra, hizmet içi eğitimlerle ve seminerlerle de kültürel coğrafya ile ilgili bilgilendirmeler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Altıncı alt problemde yer alan “Öğretmenler, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınmasını gerekli görmekte midir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 4’te gösterilmiş ve buna göre kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı % 74 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınmasının gerekli olmadığını belirten öğretmen görüşleri oranı % 15, kültürel coğrafyanın seçmeli ders olabileceğini belirten öğretmen görüşleri oranı ise % 5,8 olarak öne çıkmıştır. Buna göre Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınmasının öğretmen görüşlerine göre gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitabında Türkiye haritası üzerinde iklim ve coğrafyanın kültüre olan etkisini belirten bilgilendirmeler yapılabilir, bunun yanı sıra öğrencilerin kültürel coğrafyayı daha iyi anlamlandırmaları için çeşitli görseller, etkinlikler, örnekler ve haritalar ile ders kitabının içeriği zenginleştirilebilir. Örneğin Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında kültürel coğrafya ayrı bir başlık halinde ele alınacak olsa aşağıdaki taslak hali örnek teşkil edebilir.

KÜLTÜREL COĞRAFYA

- Kültürel coğrafya nedir? Sizce ne anlama gelmektedir?
- Kültürel coğrafyayı, coğrafyanın hangi boyutuyla ilişkilendirebilirsiniz?
- Yakın çevrenizde, kültür ve coğrafya etkileşimini gösteren bir örnek verebilir misiniz?

Kültürel coğrafya; coğrafya ve kültür ilişkisini birlikte ele alan, coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra kültürün de coğrafyayı etkileyip şekillendirdiğiyle ilgilenen bir alandır. Kültürel coğrafya; kültürleri, coğrafi konumları ve insan-çevre ilişkisini kapsamlı bir şekilde ele alarak inceler. Dünyanın, mekânların ve yerlerin insanlar tarafından nasıl yorumlandığı ve nasıl mekân üzerinde değişiklikler yapıldığı, yine bu yerlerin daha sonra ortaya çıkan kültürü sürdürmeye nasıl yardımcı olduğunun incelenmesi kültürel coğrafyanın çalışma alanıdır.

Kültürel coğrafya sadece coğrafyanın kültüre nasıl etki ettiğiyle ilgilenmez, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı nasıl şekillendirip değiştirdiğiyle ilgilidir. Örneğin; Karadeniz Bölgesi'nde iklim şartları ve doğa koşulları nedeniyle ahşap evler yaygındır. Coğrafya, insanların yaşam şekillerini, kültürlerini etkiler. Yine aynı şekilde kültürler de çevrenin ve doğanın değiştirilmesinde, şekillendirilmesinde etkin rol oynar ve değişimi sağlar.

Sanayi, ulaşım, maden yataklarına yakınlık bir bölgenin gelişmesinde en önemli etkenlerdendir.

Zonguldak'taki taş kömürü varlığı, bu bölgenin gelişmesine neden olmuştur. Özellikle insanlar

Zonguldak taş kömürü madenleri

Karadeniz Bölgesi

kendi yaşam şekillerini ve kültür aktarımlarını da buldukları bu bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Bir bölgedeki maden yataklarının varlığı, sanayinin gelişmesi, insanları kendine çeken önemli etkenlerdendir. Doğal çevre üzerindeki

insan etkinliklerine en önemli örneklerden biri olan maden yataklarının varlığı, geçmişten günümüze çok önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanlar coğrafyayı kendi ilgi ve ihtiyaçları dâhilinde bazen değiştirmiş, bazen de coğrafyanın özelliklerinden yararlanarak ona uyum sağlamıştır. Temelde insan coğrafyayla iç içe olmuş, kültürünü coğrafi şartlarla birlikte geliştirmiş ve kültürel coğrafyanın bir parçası olmuştur.

Bölgeden bölgeye, yöreden yöreye kültürler değişmekte ve çeşitlenmektedir. Bu durum üzerinde etkili olan en önemli faktör coğrafi şartlar, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsüdür. Her bölgenin, her yörenin yeme-içme kültürü, evlerin yapısı, giyim-kuşamı farklıdır. Örneğin; Akdeniz iklimine sahip olan Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Bu durum evlerin yapı malzemesinin genellikle taş olmasına neden olur. Yani coğrafya ve iklimsel şartlar, insanların yaşam şekillerini oldukça etkilemiştir. Coğrafya, kültürler üzerinde etkili olan en önemli faktörlerdendir. Fakat aynı coğrafyada olmasına rağmen, aynı kültürel yapıya sahip olmayan toplumlar da vardır. Bunda kültürel coğrafyanın etkisi ön plana çıkmaktadır.

Kuzey Kore ve Güney Kore aynı coğrafyada olmalarına rağmen aynı gelişmişlik düzeyine, aynı eğitim sistemine sahip değildir. Kültürleri ve yaşam şekilleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Buradan da görüleceği gibi, aynı coğrafyada yaşıyor olmak aynı kültürlerin var olacağı anlamına gelmemektedir.

Yaşanılan coğrafyada insanlar çeşitli yenilikler ve değişiklikler yaparak, çevrenin değişmesini sağlamışlardır. Barajlar, su kanalları, köprüler, binalar yaparak insanlar doğaya müdahale etmişlerdir. Bu müdahaleler esnasında her kültür, yaşanılan coğrafyayı farklı şekillerde değiştirmiştir. Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre doğaya yapılan müdahaleler farklılık göstermektedir. Her kültür var olduğu yerde kendine has mimarisini, yaşam şeklini yansıtan yapılar, binalar yapmıştır. İtalya, İspanya gibi yerlerdeki evlerin yapısıyla İngiltere,

İrlanda gibi yerlerdeki evlerin yapısı birbirinden farklılaşmaktadır. Aynı şekilde bazı yörelerde turizm faaliyetleri önem kazandığı için otel merkezleri öne çıkarken, bazı yerlerde tarım faaliyetleri nedeniyle tarımsal yerleşim yerleri ve seralar önem kazanmaktadır. İnsanların ihtiyaçları, gereksinimleri doğayı farklı şekillerde değiştirmelerine neden olmuştur. Kültürel coğrafya, bir kültüre ait insanların çevreyi anlama şekillerini inceler. İnsanlar karşılaştığı coğrafi unsurların kültürlerine göre anlamlandırılmasıyla, coğrafyada çeşitli değişiklikler ve yenilikler yapılabilir. İnsanların kültürünü oluşturan temel etkenlerden biri olan coğrafi konumunun yanı sıra; din, dil, ekonomi, tarih, sosyal unsurlar da kültürlerin oluşmasında ve farklılaşmasında etkili olmuştur.

Antalya Belek Oteller

Antalya seralar

Coğrafi özellikler, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü insanların yaşam şekillerini, kültürlerini etkilemiştir. Bunun yanı sıra kültürler de coğrafyanın şekillenmesinde ve değiştirilmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yaşanılan çevrenin farklılaşmasında, yapıların çeşitliliğinde bu durum etkili olmuştur.

Dünya üzerindeki her bir kültürün oluşmasında ve yerleşmesinde coğrafi şartların etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Dünya üzerindeki ilk yerleşim yerleri seçilirken bile insanlar hep su kaynaklarına yakınlık, iklimsel ve yaşamsal kolaylık gibi faktörleri önemsemişlerdir. Bu anlamda coğrafi şartlar ve yeryüzü şekilleri; kültürlerin, mimari yapıların gelişmesinde ve büyümesinde etkin rol oynamıştır. Geçmişten günümüze varlığını devam ettirebilmiş kültürlere bakıldığında buralarda genel olarak insanların kültürlerine ve yaşam şekillerine ne kadar sıkı sıkıya bağlı

oldukları görülmektedir. Özellikle kendilerinden önceki nesillerin geleneklerini, yaşam şekillerini devam ettirmelerindeki sağlam inançları sayesinde varlıklarını daha kolay devam ettirdikleri gözlenmektedir. İnsanlar en güvendikleri yapı malzemelerini kullanırken, geçmişten günümüze gelen genel inançları ve genel işleyişle hareket ederek yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Coğrafi şartlar ve iklimsel faktörler, insanların yaşam şekilleri üzerinde ve ortaya koydukları mimaride oldukça önemli etkenler olarak öne çıkmıştır.

Coğrafi unsurlar; insanların yeme-içme alışkanlıklarını, kutlamalarını, evlerin yapı malzemelerini, yerel giysilerini ve yerel halk oyunlarını etkilemiştir. Her bölgenin kendine has yeme-içme kültürünün olmasında coğrafyanın etkisi önemli bir yere sahiptir. Örneğin; Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yeme-içme kültürüne bakıldığında, yemeklerin daha ağır ve yağlı olduğu gözlenir. Bu duruma, yaşanan ağır kış şartları neden olarak gösterilebilir. Yine aynı şekilde Ege Bölgesi'nde yeme-içme kültüründe, daha sebze ağırlıklı ve daha hafif yiyeceklerin tercih edildiği gözlenir. Burada da yine iklimin etkisiyle yaz aylarının nispeten daha uzun ve sıcak geçmesi neden olarak gösterilebilir. Türkiye'nin kültürel coğrafyası oldukça çeşitli ve değişkendir. Bu duruma etki eden faktör olarak; coğrafyanın etkisinin yanı sıra, beşeri faktörlerle birlikte oluşan kültürün, coğrafya üzerindeki etkileriyle anlam kazanması gösterilebilir.

Kültürel coğrafyada sadece yeme-içme kültürü, giyim-kuşam, gelenek-görenekler, mesken yapıları tek başına incelenmemektedir. Aynı zamanda bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak için o bölgede yaşayan insanların ürettikleri her şeyle doğrudan ilgilenilmesi gerekmektedir. Örneğin halk oyunları da bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında önemli ipuçları verebilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde oynanan horon, İç Anadolu Bölgesi'nde halay, seğmen havaları

Akdeniz Bölgesi'nde; sarı zeybek, serenler, Ege Bölgesi'nde; zeybek havaları ve bunların kendi içinde de ayrılan zeybek türleri (Bergama Zeybeği, Çandarlı Zeybeği, Ödemiş Zeybeği vb.) Doğu Anadolu Bölgesi'nde; divan, hoyrat, garip, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde; şemmamme, şerizbin, Marmara Bölgesi'nde; güvende, sekme, bengi, hora belli başlı oyunlar olarak öne çıkmaktadır. Çoğunlukla her bir bölgenin birbirinden farklı karakteristik özellikleri halk oyunlarına da yansımış ve bu oyunlarda giyilen kıyafetlerde de bu farklılıklar çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Bir bölgenin kültürel coğrafyası; özellikle o bölgede yaşayan insanlarla, onların yaşam şekilleri ve alışkanlıklarıyla değer ve anlam kazanmıştır.

✓ Beşeri Coğrafya ve Kültür

Beşeri coğrafya, coğrafi çevrenin insan yaşamına etkisi ve insanın mekânda yaptığı değişiklikleri inceleyen bir coğrafya dalıdır. Beşeri Coğrafya, yeryüzünde insanın değiştirdiği ve halen değiştirmekte olduğu görünümünü analiz eder. Beşeri coğrafya, genel anlamıyla insan ve insan faaliyetlerini inceler. Beşeri coğrafya aynı zamanda insanı, özelliklerini ve faaliyetlerini çevresiyle bağlantılı şekilde gerçekleştirdiği mekânsal örgütlenmeleri inceler. Beşeri coğrafya, ekonomik coğrafyayı da kapsar. Çünkü ekonomik etkinlikler insan faaliyetidir. Bu nedenle uzun zamandır Beşeri ve Ekonomik Coğrafya birlikte ele alınmaktadır.

Ekonomik faaliyetler ve beşeri faktörler büyük oranda coğrafyadan etkilenmektedir. İnsan faaliyetlerinin ve yerleşim yerlerinin yoğunluk kazandığı alanlara bakıldığında buraların daha çok iklimsel yönden uygun olan ve coğrafi faktörlerin etkisiyle büyümeye elverişli yerler oldukları görülmektedir. İnsanlar, geçmişten günümüze yaşadıkları çevreyi değiştirmiş ve geliştirmiştir. Sanayi, ticaret, turizm, tarımsal faaliyetler, yerleşim için uygun yerlerde gelişim göstermiştir. Bunun yanı sıra coğrafi yönden uygun olmayan, yeryüzü şekilleri sade olmayan dağlık araziler de insan eliyle değişime uğramış, yol ve tüneller yapılmış; maden kaynaklarına ulaşmak adına coğrafyada belli başlı değişimler yaşanmasına neden olunmuştur.

Tarımsal faaliyetler, Anadolu topraklarında çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Konya-Çatalhöyük bu anlamda çok farklı bir yerdedir. Çatalhöyük, tarımsal faaliyetlerin ilk görüldüğü yer olmakla birlikte aynı zamanda ilk yerleşik hayatın başladığına inanılan bir yer olmasıyla da öne çıkmaktadır. Tarihsel geçmişine bakıldığında nasıl Konya ve çevresi tarımsal faaliyetleriyle öne çıkmaktaysa, günümüzde de aynı şekilde İç Anadolu ve Konya-Cihanbeyli Platosu aynı önemini korumaktadır. Maden yataklarının geçmişten günümüze önemini korumasıyla ve geçmişteki insanların da önemli maden yataklarını işlemeleri ve o bölgede gelişen faaliyetleri sayesinde bazı kentler bu yönleriyle tarihten bu yana değerli görülmüştür. Ege Bölgesi'nde Lidyalıların varlıklarını sürdürdükleri özellikle Sard, yani Manisa ve çevresi önemli altın yataklarına sahipti. Bu nedenle ticaret bu bölgede yoğunlaşmış ve Kral Yolu, Lidyalılar döneminde çok önemli bir işlevi yerine getirerek diğer medeniyetlerle ticareti kolaylaştırmıştı. Günümüzde bile halen önemli maden yatakları sayesinde insanlar bazı kentlerde yoğunlaşmış ve buralarda yeni yaşam şekilleri ve oluşturdukları kültürleriyle varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Kral Yolu

Coğrafi özellikler ve yeryüzü şekilleri insanların yaşam şekillerini, yaşadıkları evlerin mimari özelliklerini, yeme-içme kültürünü ve geleneklerini etkilemiş ve insanlar çağlar boyunca coğrafi şartlara, suyun yakınlığına, hava şartlarının uygunluğuna bağlı olarak yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Fakat zamanla insanlar, yerleştikleri yerlerin coğrafi özelliklerinden bağımsız olarak kendi kültürleri ve yaşayış şekilleri, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda doğaya müdahale etmeye başlamış; beşeri faktörlerin etkisiyle coğrafya üzerinde değişiklikler yapmıştır. Yaşadıkları yerlerde barajlar, su kanalları, tüneller yaparak doğaya müdahale etmiş ve yaşadıkları yerleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiş ve çevre üzerinde etkili olmuşlardır. İnsanlar geçmişten günümüze tarım alanları ve maden yataklarından istifade ederek bu alanlarda kendi yaşam şekilleri ve kültürleriyle var olmayı sürdürmüştür. İnsanoğlu, kendi oluşturduğu düzen sayesinde doğaya hükmetmeye ve bazen de doğayla işbirliğine girerek, kültürel coğrafyanın oluşumuna katkı sağlamıştır.

Titus Tüneli (Hatay/Samandağ)

Kültür; toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi ve manevi her şeydir. Kültür aynı zamanda insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür.

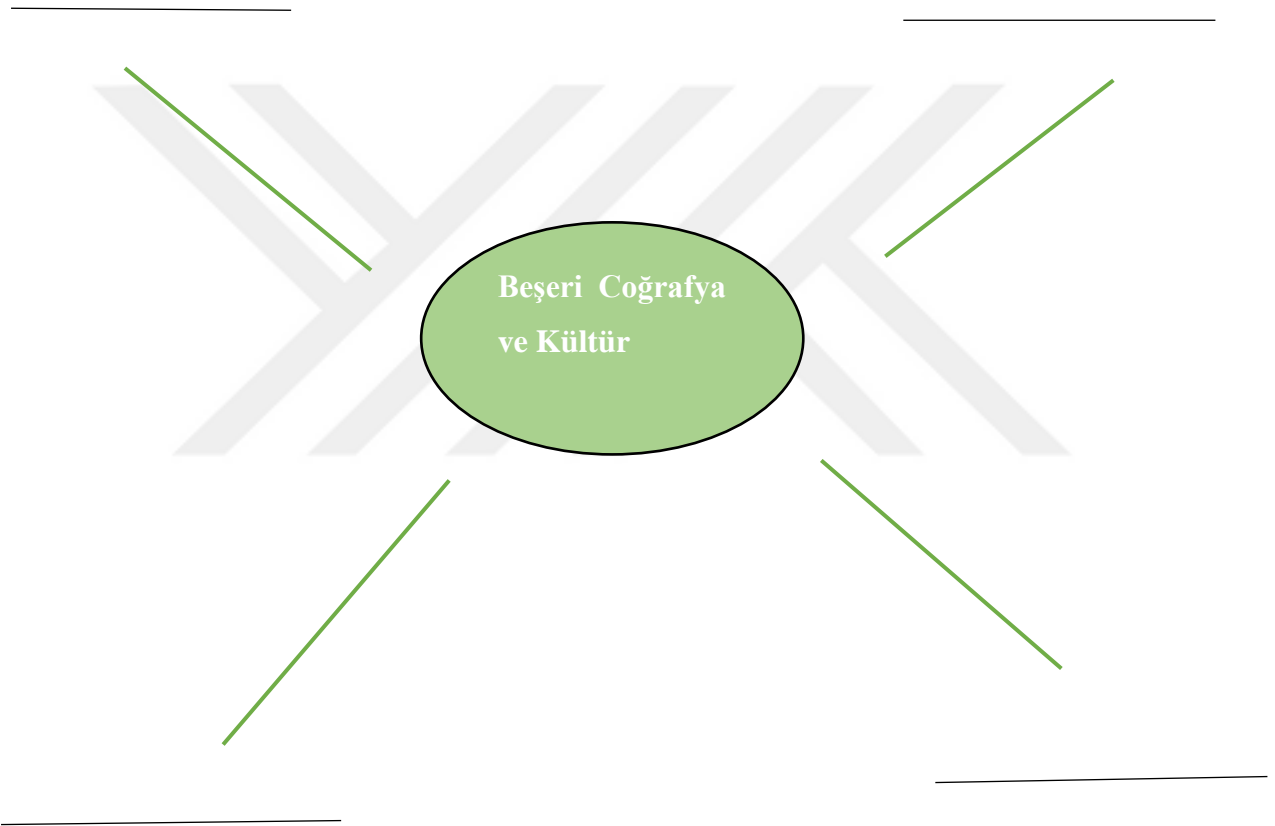

İnsanlar yaşadıkları yerde kendi kültürlerini, atalarından bu yana devam ettirmişlerdir. Bazı ekonomik ve ticari gelişmelerle zamanla kültürlerde değişimler yaşansa da, belli temel öğretiler nesilden nesile aktarılarak günümüze gelmeyi başarmıştır.

Beşeri coğrafya ve kültür her daim birbirini etkilemiş alanlar olmuşlardır. İnsanların ekonomik faaliyetleri, geçim kaynakları; yaşam şekillerini ve geleneklerini, örf ve âdetlerini etkilemiştir. Burada doğal faktörlerin yanı sıra çevresel faktörlerin etkisinin de önemli olduğu bilinmelidir. Kültürler yaşanılan çevrenin gerekliliğine bağlı olarak değişerek farklı boyutlara evrilsen de, esasında insanların bir arada yaşayarak ortaklaşa edindikleri bilgi ve birikimleri günümüz kültürlerinin oluşmasında etkili olmuştur.

İnsanlar, yaşadıkları coğrafi bölgeden doğrudan etkilenmekte ve bu durum yaşam şekillerine, kültürlerine de yansımaktadır. Fakat yine aynı şekilde oluşturdukları kültürler, doğayı da kendi yorumları ve deneyimleri ile farklı bir boyuta taşımaktadır. Tüm bu özellikleriyle Türkiye; kültürel coğrafyası çok fazla çeşitliliğe sahip, farklı zenginlik ve farklı yaşam şekilleriyle öne çıkan önemli bir ülkedir.

- ✓ Aşağıda yer alan kavram haritasını, beşeri coğrafya ve kültür ile ilgili bildiğiniz ifadelerden yola çıkarak tamamlayınız.

Türkiye'nin Kültürel Coğrafyası

ÜNİTE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa “D”, yanlışsa “Y” yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

() 1. Kültürel coğrafya sadece coğrafyanın kültüre nasıl etki ettiğiyle ilgilenmez, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı nasıl şekillendirip değiştirdiğiyle ilgilenir.

.....

() 2. Her coğrafi bölgenin kültürel coğrafyası aynıdır.

.....

() 3. Coğrafya ve kültür birbirlerini etkileyen bir etki alanına sahiptir.

.....

() 4. Aynı coğrafyada varlığını sürdüren ülkelerin kültürleri, gelenek-görenekleri, yaşam şekilleri birbirleriyle aynıdır.

.....

() 5. Bulunulan coğrafya insanların kültürünü etkiler, bunun yanı sıra insanların oluşturdukları kültürler de coğrafya üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Kültürel Coğrafya	Kültür	Coğrafya	Beşeri Faktörler	Gelenek-görenekler

1. Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen fiziksel ekonomik beşeri faktörlerin tümüne denir.

2. Bir toplumda, bir toplulukta çok eskilerden kalmış olan alışkanlıklar ve davranışlara denir.

3.; coğrafya ve kültür ilişkisini birlikte ele alan, coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra kültürün de coğrafyayı etkileyip şekillendirdiğiyle ilgilenen bir alandır.

4., toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi ve manevi her şeydir.

5. Tarım, sanayi, ulaşım, turizm ve yeraltı kaynakları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olan kültürün gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

C) Aşağıda verilen kavramlarla ilgili bildiklerinizi boşluklara yazınız.

Kültürel Coğrafya

Kültür

Beşeri Faktörler

Coğrafya

D) Beşeri faktörlerin ve buna bağlı olarak gelişen kültürlerin, coğrafyaya yaptıkları etkiler nelerdir? Açıklayınız.

E) Coğrafyanın kültüre olan etkisine ve yine aynı şekilde kültürün coğrafyaya olan etkisine örnekler veriniz.

KAYNAKLAR

- Ackerman, E. A. (1972). *Kültürel Coğrafya (Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi I)* (Çeviren: Nazmiye Özgüç). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Adams, W. M. (2010). No Land Apart: Nature, Culture, Landscape (Edited by: Sarah Pilgrim and Jules Pretty) *Nature and Culture-Rebuilding Lost Connections*, Earthscan Ltd. Washington D.C.
- Akyüz, Y. (1985). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Anderson, J. (2010). *Understanding Cultural Geography- Places and Traces*, Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Arı, Y. (2010). Coğrafya'yı Neden Çok Boyutlu Olarak Tanımlama ve Öğretmeye İhtiyaç Vardır? (Editörler: Ramazan Özey, Ali Demirci) *Coğrafya Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar* (2. Baskı), Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Aydeniz Ergin, G. (2022). *Diyarbakır Şehri'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı.
- Aydın, F. ve Güngördü, E. (2015). *Coğrafya Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Aydoğan Tatar, E. (2023). *Karamürsel İlçesinin (Kocaeli) Kültürel Coğrafyası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Babaei, F. (2021). *Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin (İran) Kültürel Coğrafyası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7 (1), 231-274.
- Baykara, T. (2009). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar* (2. Baskı). Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Beldağ, A. (2015). Yaşam Yolculuğunda Yol Arkadaşı: Hayat Bilgisi Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Kullanımı (Editör: Mehmet Gültekin) *Hayat Bilgisi Öğretimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

- Belge, R. (2018). İbn-i Haldun'un Mukaddimesi'nde İktisadi Coğrafya. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13 (50), 266-287.
- Berg, B. L. and Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Çeviri Editörü: Hasan Aydın) Eğitim Yayınevi, Konya.
- Bilgili, A. S. (2019). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (9. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Bonnemaison, J. (2005). The Idea of Culture (Edited by: Chantal Blanc Pamard, Maud Lasseur and Christel Thibault), *Culture and Space-Conceiving a new cultural geography*, I. B. Tauris & Co. Ltd. London.
- Coşkun, E. (2020). *Iğdır'da Yaşayan Azerbaycan Türklerinin Yaşam Tarzının Kültürel Coğrafya Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Claval, P. and Entrikin, J. N. (2004). Cultural Geography: place and landscape between continuity and change (Edited by: Georges Benko and Ulf Strohmayer), *Human Geography-A History for The 21st Century- A Member of The Hodder Headline Group*, Oxford University Press, New York.
- Crang, M. (1998). *Cultural Geography (Routledge Contemporary Human Geography)*, Routledge London and New York.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri-Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çalışkan, O. (2015). *Coğrafya Eğitimi ve Arazi Çalışmaları*. Pegem Akademi, Ankara.
- Çavuşoğlu, İ. (2015). *Kültürel Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Çanakkale İlinde Geleneksel Köy Hayırları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Dibsizgöl, B. (2021). *Azdavay İlçesi'nin (Kastamonu) Kültürel Coğrafyası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Dikme, Ş. (2019). *Elazığ İlinin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Ögelerine Göre)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya'ya Giriş I "Metodlar-İlkeler ve Terminoloji"* (2. Baskı). Gazi Büro Kitabevi, Ankara.

- Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş (Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram Metodolojileri)*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ekiz, E. (2022). *Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Burdur İli Yörükleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Elalmış, A. (2016). *Bizans Anaia'sı ve Çevresinin Tarihsel ve Kültürel Coğrafyası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eriksen, T. H. (2019). *Küçük Yerler, Büyük Meseleler-Sosyal ve Kültürel Antropoloji* (4. Baskı). (Çeviren: A. Erkan Koca), Atıf Yayınları, Ankara.
- Ertan, V. (1965). *Muasır İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası*. Yeni Kitap ve Basımevi, Konya.
- Falay, N. (1978). *İbn-i Haldun'un İktisadi Görüşleri*. Güryay Matbaacılık, İstanbul.
- Göresi, N. (2021). *Adıyaman İli Gölbaşı İlçesi'nin Kültürel Coğrafyası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma (Teorik Çerçeve-Pratik Öneriler, 6 Farklı Nitel Araştırma Yaklaşımı-Kalite ve Etik Hususlar)*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gümüşçü, O. (2016). *Tarihi Coğrafya (Kavramlar-Tarihçe-Kaynaklar-Mekân-Metod)*. Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Güneş, S. (2019). *Bergama Halılarının Kültürel Coğrafyası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Güngör, E. (2011). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Güngör, Ş. (2016). *Kültürel Coğrafya Özellikleri Bakımından Erenkilit Dağı ve Çevresi*. Pegem Akademi, Ankara.
- Güngördü, E. (2006). *Eğitim Fakülteleri İçin Türkiye'nin Beşeri (Nüfus-Yerleşme) ve Ekonomik Coğrafyası* (4. Baskı). Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Güngördü, E. (2006). *Coğrafyada Öğretim Yöntemleri ve Çağdaş Öğretim Yaklaşımları (İkeler-Uygulamalar)*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Güngördü, E. (2007). *Kıtaların Genel Coğrafyası*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

- Gürler, M. (2021). *Tufanbeyli'nin (Adana) Kültürel Coğrafya Özelliklerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Güvenç, B. (2011). *İnsan ve Kültür*. Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Hasan, H. İ. (1991). *İslâm Tarihi-Abbasilerin İkinci Dönemi*. Kayıhan Yayınları, Ankara.
- Haviland, W. A., Prins, H., Walrath, D. and McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji* (Çeviren: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Hugill, P. J. and Foote, K. E. (1994). *Re-Reading Cultural Geography*, University of Texas Press, Austin.
- İzbrak, R. (1989). *Liseler İçin Coğrafya II*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Jackson, R. H. and Hudman, L. E. (1990). *Cultural Geography (People, Places and Environment)*. West Publishing Company, United States of America.
- Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Milli Kültürü* (29. Baskı). Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Karabağ, S. ve Şahin, S. (2006). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Karakaş Özü, N. (2014). Cihannuma'dan Yansıyanlar: Bir Doküman Analizi. *Coğrafya Dergisi*. Sayı 29, 120-144.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kayserili, A. (2010). Carl Ortwin Sauer ve Kültürel Coğrafya. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 15 (24), 177-190.
- Kayserili, A. (2011). *Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Ögelerine Göre)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kılınç, C. (2020). *Malatya Yeşilyurt İlçesi'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Unsurlarına Göre)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kıncal, R. Y. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Korkut, C. (1977). *Beşeri Coğrafya* (5. Baskı). Karınca Matbaacılık, İzmir.

- Kottak, C. P. (2008). *Antropoloji – İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. (Çeviren: Serpil N. Altunbilek ve diğ.) Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Kuş, E. (2009). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri-Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?*- Anı Yayıncılık, Ankara.
- Lenkeit, R. E. (2009). *Introducing Cultural Anthropology*, McGraw-Hill Companies Higher Education, New York.
- Makas, Z. A. (1990). *Azerbaycan'ın Tarihi ve Kültürel Coğrafyası*. Kök Yayınları, Ankara.
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Minaz, D. (2021). *Zile İlçe Merkezinde ve Yakın Çevresindeki Bazı Köylerde Kültürel Mirasın Kültürel Coğrafya Açısından Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Miral, R. ve Seçkin, N. (1964). *Genel Coğrafya (Doğal ve Beşeri)*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural Geography- A Critical Introduction*, Blackwell Publishing Ltd. New Jersey.
- Moore, J. D. (2015). *Kültür Teorileri-Antropoloji'deki Başlıca Teori ve Teorisyenler* (Çeviren: A. Erkan Koca). Atıf Yayınları, Ankara.
- Murray, W. E. (2006). *Geographies of Globalization*. Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Oktay, A. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş* (Editör: Ayla Oktay). Pegem Akademi, Ankara.
- Okur, M. ve Bilgili, M. (2021). Kültürel Coğrafya Bağlamında Temsil ve Temsil Ötesi Teoriler. *Ege Coğrafya Dergisi*. 30 (1), 187-194.
- Okur, M. (2022). *Kültürel Dönüş ve Kültürel Coğrafya Öğretimi: Yapılandırılmış Gömülü Teori Yaklaşımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Okur, M. (2022). Kültürel Coğrafya Perspektifinden Mekânın Eleştirisi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*. 45, 134-147.
- Onat Kocabıyık, O. (2015). Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (1), 55-66.

- Orhan, F. (2019). *Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Turistik Potansiyeli Açısından Geleneksel Artvin Evleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Özbalcı, M. (2000). *Kültür Köprüsü (Denemeler-Makaleler)*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özey, R. (2014). *Kültürel Coğrafya*. Aktif Yayınları, İstanbul.
- Özgüç, N. (1998). *Turizm Coğrafyası Özellikler-Bölgeler*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Öztoprak, F., Silan, İ. ve Özpolat, H. (1997). *Ortaokullar İçin Milli Coğrafya 6*. Gendaş A.Ş. Kaya Matbaacılık, İstanbul.
- Ratzel, F. (2008). Culture (Edited by: Timothy S. Oakes and Patricia L. Price), *The Cultural Geography Reader*, Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Refik, A. (1932). *Kâtip Çelebi*. Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.
- Saban, A. ve Ersoy, A. (2016). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Safran, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış (Editörler: Bayram Tay ve Adem Öcal) *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (4. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Sanır, F. (1945). *Coğrafyacılar İçin Kartografya Bahisleri*. İdeal Matbaa, Ankara.
- Sargın, K. (2019). *Kültürel Coğrafya Açısından Karahacılı Yörükleri: Serik Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Sauer, C. (2008). The Morphology of Landscape (Edited by: Timothy S. Oakes and Patricia L. Price) *The Cultural Geography Reader*, Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Sezgin, F. (2007). *İslam'da Bilim ve Teknik*. Fersa Matbaası, Ankara.
- Sezgin, F. (2013). *Kâtip Çelebi'nin Esas Kitab-ı Cihannûması ve Coğrafya Tarihi'ndeki Yeri*. Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Schein, R. H. (2004). Cultural Traditions (Edited by: James S. Duncan, Nuala C. Johnson, Richard H. Schein) *A Companion to Cultural Geography*. Blackwell Publishing Ltd. New Jersey.
- Schultz, E. A. and Lavenda, R. H. (1998). *Cultural Anthropology (A Perspective on The Human Condition)*. Mayfield Publishing Company Mountain View, California.

- Söylemez, N. (2022). *Kültürel Coğrafya Açısından Ağrı İlinde Yerleşme Adlarının Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı.
- Şahin, A. E. (2013). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar (Editör: Veysel Sönmez) *Eğitim Bilimine Giriş* (10. Baskı). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Şahin, C. (1997). *İlköğretim Okulları İçin Milli Coğrafya*. Ders Kitapları Anonim Şirketi, İstanbul.
- Şahin, S. H. (2007). *Ulukışla İlçesi (Niğde) Doğal Kültürel Coğrafya Araştırmaları ve Ekoturizm Potansiyeli*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Şahin, C., Doğanay, H. ve Özcan, N. A. (2007). *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik- Jeopolitik)*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Şahin, V. (2019). Kültürel Coğrafya Bakımından Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Programlarına Bir Yaklaşım. *Milli Eğitim Dergisi*. 48 (222), 173-183.
- Şen, R. (2017). *Karşılaştırmalı Bir Kültürel Coğrafya Araştırması: Samandağ, Yayladağı ve Kumlu (Hatay) Kırsalında Tandır Fırını Üretimi ve Kültürü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Şeşen, R. (2017). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya-Nüfus ve Yerleşme* (2. Baskı). Taş Matbaası, İstanbul.
- Tanrıkulu, M. (2014). *Coğrafya ve Kültür (Mekân-Kültür-Tarih-Coğrafi İşaret)*. Edge Akademi, Ankara.
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Thrift, N. and Whatmore, S. (2004). *Cultural Geography-Critical Concepts in the Social Sciences* (Edited by: Nigel Thrift and Sarah Whatmore) Volume I- Mapping Culture, Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Togay, M. F. (1941). *Türk Kültürünün Tarihi Seyri*. Türk Kültür Birliği Yayınları, İstanbul.
- Topal, M. (2021). *İbn-i Haldun Coğrafya Kaderdir (İlme Dayalı Bir Tarih Felsefesi)*. Destek Yayınları, İstanbul.

- Torun, E. (2014). *Tarsus'un Tarihi-Kültürel Coğrafya Araştırmaları ve Turizm Potansiyeli*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2018). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (5. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Tümertekin, E. (1962). *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*. Baha Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E. (1978). *Beşeri Coğrafya'ya Giriş*. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E. (1990). *Çağdaş Coğrafi Düşüncenin Oluşumu ve Paul Vidal de La Blache*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1996). *Ekonomik Coğrafya*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2002). *Beşeri Coğrafya- İnsan, Kültür, Mekân*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Ünalın, Ş. (2014). *Dil ve Kültür* (6. Basım). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Ankara.
- Yel, O. (2020). *Eynesil İlçesi'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Ögelerine Göre)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (4. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz Akçaözöğlü, E. (2018). *Osmaniye İlinin Kültürel Coğrafyası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yücel, Y. ve Yediyıldız, B. (1988). *Tarih ve Kültür*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Yüksel, M. (2019). *Siirt Şehri'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Ögelerine Göre)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

EKLER

Değerli katılımcı,

Bu yarı yapılandırılmış görüşme formu "Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri ve Önemi İle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi" adlı doktora tezi için hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı tamamen akademiktir ve cevaplarınız hiçbir şekilde başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Araştırmaya yapacağınız değerli katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Seyit TAŞER

NEÜ, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Merve AVCI

NEÜ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Bilgiler Eğitimi Doktora Öğrencisi

Cinsiyetiniz:

Eğitim Durumunuz:

Yaşınız:

1.Kültürel coğrafya nedir, sizce ne anlama gelmektedir?

a) Yaşadığınız bölge ve büyüdüğünüz çevre bakımından kültürel coğrafyanın etkileri hakkındaki görüşlerinizi belirtiniz.

b) Kültürün coğrafyaya etkisi ve coğrafyanın kültüre olan etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

2.Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

a) Ders kitabında kültürel coğrafya kapsamında bildiğiniz üniteler, öğrenme alanları nelerdir?

b) Sosyal Bilgiler öğretim programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

3.Sizce kültürel coğrafyanın anlam ve önemi yeterince biliniyor mu?

a) Kültürel coğrafyanın gelişimi eğitim sürecinde hangi vasıfların ve yeterliklerin gelişmesine katkı sağlayabilir?

b) Sizce küresel gelişmeler kültürel coğrafyayı ne düzeyde etkiliyor, bu konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

4.Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiğini düşünüyor musunuz?

5.Kültürel coğrafyanın, Sosyal Bilgiler dersinde yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünüyor musunuz?

6.Kültürel coğrafyanın anlamlı ve yeterli bir düzeyde anlatılabilmesi için neler yapılabilir?

7.Sizce öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımı daha etkili hale getirilebilir?

8.Kültürel coğrafyanın aktarılmasında ve anlatılmasında hangi eksikler bulunmaktadır?

9.Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olduklarını düşünüyor musunuz?

10.Sosyal Bilgiler ders kitabı yeniden düzenlenecek olsa kültürel coğrafyanın anlatılmasında ne düzeyde yenilikler yapılmasını isterdiniz?

OKULLARIN LİSTESİ

Ankara	Altındağ	Cebeci Ortaokulu
Ankara	Altındağ	Seymenler Ortaokulu
Ankara	Altındağ	Örnek Atıfbey Ortaokulu
Ankara	Altındağ	Şehit Muzaffer Aydoğdu Ortaokulu
Ankara	Altındağ	Uluğbey Ortaokulu
Ankara	Çankaya	Anıttepe Ortaokulu
Ankara	Çankaya	Salih Alptekin Ortaokulu
Ankara	Çankaya	Halide Edip Adivar Ortaokulu
Ankara	Çankaya	Pakize Erdoğan Ortaokulu
Ankara	Çankaya	Gülen Muharrem Pakoğlu Ortaokulu
Ankara	Keçiören	İbn-i Sina Ortaokulu
Ankara	Keçiören	Hüseyin Güllüoğlu Ortaokulu
Ankara	Keçiören	Gülhane Ortaokulu
Ankara	Keçiören	Kamil Ocak Ortaokulu
Ankara	Keçiören	Hun Ortaokulu
Ankara	Mamak	Şehitler Ortaokulu
Ankara	Mamak	Mamak Ortaokulu
Ankara	Mamak	Ali Şir Nevai Ortaokulu
Ankara	Mamak	Yahya Kemal Ortaokulu
Ankara	Mamak	Mehmet Çekiç Ortaokulu
Ankara	Yenimahalle	Yenimahalle Atatürk Ortaokulu
Ankara	Yenimahalle	Afet İnan Ortaokulu
Ankara	Yenimahalle	Gazi Ortaokulu
Ankara	Yenimahalle	Osman Ülkümen Ortaokulu
Ankara	Yenimahalle	Şehit İlker Aydın Ortaokulu
Ankara	Pursaklar	Feride Bekçioğlu Ortaokulu
Ankara	Pursaklar	Saray Ortaokulu
Ankara	Pursaklar	Abdurrahim Karakoç Ortaokulu
Ankara	Pursaklar	Sirkeli Ortaokulu
Ankara	Pursaklar	Şehit Murat Düger Ortaokulu

(MEB iznine bağlı olarak yukarıda ismi verilen okullarda görevli Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden bazıları istekli olmadığı için ve bazıları da anketlere gönüllü katılmadığı için 10 yeni ortaokul çalışma esnasında belirlenmiştir. Bu okullar: Kamil Ocak Ortaokulu, Battalgazi Ortaokulu, Barış Manço Ortaokulu, 23 Nisan Ortaokulu, Keçiören Ortaokulu, Muammer Şahin Ortaokulu, Mamak Turhan Polat Ortaokulu, Şehit Savaş Batu Ortaokulu, Halil Kut Paşa Ortaokulu ve Gültepe Ortaokulu'nda görevli öğretmenlerle anket çalışması tamamlanmıştır. Anket çalışması toplamda 40 ortaokuldan alınan verilere göre yapılmıştır.)

KARAR 2021/27-15: Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Doktora Programı ğrencisi Merve AVCI' nın tez nerisi görüşüldü: Aşğıda açık kimliği belirtilen öğrencinin tez izleme komitesi tarafından kabul edilen tez konusunun ve tez önerisinin uygun olduğuna, durumun danışmana ve öğrenciye bildirilmesine oy birliği ile karar verildi.

Adı Soyadı : Merve AVCI
Öğrenci Numarası : 18830204303
Danışmanı : Doç. Dr. Seyit TAŞER
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Programı : Doktora
Tez Başlığı : Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri ve önemi ile İlgili Sosyal Bilgiler ğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi
Tez Başlığı (İng.) : Examination of Social Studies Teachers Opinions About The Place and Importance of Cultural Geography in Social Studies Course

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-14588481-605.99-35617089
Konu : Araştırma izni

26.10.2021

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: a) 14.10.2021 tarihli ve 103884 sayılı yazınız.
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 nolu Genelgesi.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi Merve AVCI'nın "**Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri ve Önemi İle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi**" konulu tezi kapsamında merkez ilçelere bağlı okullarda uygulanacak olan veri toplama araçları ilgi (b) Genelge çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Harun FATSA
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Ek:
Uygulama araçları (5 sayfa)
Dağıtım:
Gereği:
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Bilgi:
9 Merkez İlçe MEM